

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**POHJOISMAISEN PUOLUSTUSYHTEISTYÖN RAJOITTEET JA
MAHDOLLISUUDET RAKENTEELLISEN REALISMIN NÄKÖKULMASTA**

Pro gradu -tutkielma

Yliluutnantti

Lasse Kuoppala

Sotatieteiden maisterikurssi 4

Jääkäriopintosuunta

Huhtikuu 2015

Kurssi SM4	Linja Jääkäriopintosuunta
Tekijä Yliluutnantti Lasse Kuoppala	
Opinnäytetyön nimi POHJOISMAISEN PUOLUSTUSYHTEISTYÖN RAJOITTEET JA MAHDOLLISUUDET RAKENTEELLISEN REALISMIN NÄKÖKULMASTA	
Oppiaine, johon työ liittyy Strategia	Säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun Kurssikirjasto
Aika Huhtikuu 2015	Tekstisivuja 80 Liitesivuja 0
<p>TIIVISTELMÄ</p> <p>Tässä tutkimuksessa tarkastellaan pohjoismaista puolustusyhteistyötä Tanskan, Norjan, Ruotsin ja Suomen osalta rakenteellisen realismin teoreettisesta näkökulmasta. Tutkimuksen menetelmä on teorialähtöinen laadullinen sisällön analyysi, jossa teoria määrittää tutkimuskohteet (aineiston) ja analyysitason (tarkastelun tarkkuuden). Tutkimuksessa käytetään tukevana menetelmänä voimasuhdeanalyysia valtioiden välisellä järjestelmätasolla tapahtuneiden muutosten arvioimiseksi. Tutkimusongelmana on selvittää, <i>miten Pohjoismaiden rakenteelliset ominaisuudet rajoittavat tai edesauttavat pohjoismaisen puolustusyhteistyön syventämistä rakenteellisen realismin näkökulmasta.</i></p> <p>Rakenteellisen realismin avulla voidaan selittää kansainvälisen turvallisuuspolitiikan lopputuloksia ja tutkia valtioiden toisilleen muodostamia mahdollisuuksia ja rajoitteita. Tässä tutkimuksessa pohjoismaisen puolustusyhteistyön kehityksen tarkastelu on rajattu 2000-luvulle. Tutkimuksessa käytetään kahta toisiaan täydentävää rakenteellisen realismin teoriaa: Kenneth N. Waltzin voimatasapainoteoriaa ja Stephen M. Waltin uhkatasapainoteoriaa. Tämän lisäksi näiden teorioiden selitysvoimaa on parannettu muiden rakenteellisen realismin ja osittain uusklassisen realismin teorioilla. Teorioiden pohjalta on muodostettu tutkimuksen viitekehys, rajaukset ja ennakko-oletukset. Rakenteellisessa realismissa pienten valtioiden tutkimus on asetettava suurvaltojen välisten suhteiden viitekehykseen. Rakenteellisen realismin analyysitaso on karkea ja tutkimuksen kohteena ovat valtiot materiaalisina puolustuksellisina yksiköinä, mistä johtuen sisäpoliittiset tekijät, ihmisten käsitykset tai muut todellisuuden muodostukseen liittyvä problematisointi rajataan tarkastelun ulkopuolelle.</p> <p>Tutkimuksessa nousi esille, että Venäjän toimintavapaus on lisääntynyt huomattavasti 2000-luvulla ja se on muuttunut heikosta muiden valtioiden järjestelmäpaineita myötäilevästä valtiosta järjestelmään paineita aiheuttavaksi valtioksi. Venäjän toimintavapauden lisääntyminen on vähentänyt huomattavasti Pohjoismaiden turvallisuuspoliittista liikkumavapautta. Pohjoismaat nauttivat 2000-luvun alussa verrattain hyvää toimintavapautta, eikä pohjoismai-</p>	

selle puolustusyhteistyölle tuolloin ollut tarvetta. Myöskään Nato-jäsenyyden hakeminen ei ollut Suomelle talouspoliittisesti kannattavaa. Ruotsin sotilaallinen voima toimi 2000-luvun alussa Itämeren tasapainottavana tekijänä, mutta sen sotilaallinen voima on kuitenkin heikentynyt 2000-luvulla samalla kun Venäjä on voimistunut. Lisäksi Suomen talous on muuttunut 2000-luvulla riippuvaisemmaksi Venäjän kaupasta ja erityisesti Venäjältä tuotavasta energiasta samaan aikaan, kun Suomen talous on muuttunut alijäämäiseksi. Edellä mainittujen tekijöiden yhteisvaikutus onkin muuttanut huomattavasti Ruotsin ja Suomen keskinäisriippuvaisesta turvallisuuspoliittisesta asemaa suhteessa Venäjään. Suomi muodostaa puskurivyöhykkeen Ruotsille ja samalla näiden valtioiden yhdessä muodostama puskurivyöhyke on tullut riippuvaiseksi muiden maantieteellisesti lähellä sijaitsevien ja riittävän omavaraisten Nato-valtioiden Tanskan ja Norjan kanssa tehtävästä yhteistyöstä, joka puolestaan Venäjän näkökulmasta, yhteistyön muodosta riippuen, joko vahvistaa tai vähentää Venäjän ja Pohjoismaiden välistä turvallisuusdilemmaa.

Tanska ja Norja ovat talouden ja omavaraisuuden rakenteiden kannalta huomattavasti Suomea paremmassa asemassa. Lisäksi ne ovat tarkasteluajanjaksolla valmiiksi Naton jäseniä, jolloin niiden potentiaalisilla liittoutumiskäytöksillä ei ole ollut turvallisuuspoliittista merkitystä Venäjän kansallisen turvallisuuden varmistamisen kannalta. Tällä hetkellä Norjan ja Tanskan arktisen alueen intresseillä ei vielä ole negatiivista vaikutusta Venäjän ja Pohjoismaiden välisiin suhteisiin; riippuvuus on molemminpuolista arktisen alueen luonnonvarojen hyödyntämiseksi. Norjan ja Tanskan turvallisuuspoliittinen asema on sekin kuitenkin muuttunut Venäjän alivoiman muututtua merkittäväksi ylivoimaksi.

Turvallisuusdilemmaa vahvistaa Itämerellä vastakkainasettelu idän ja lännen välillä; nollasummapelejä, jossa Venäjän turvallisuus- ja talouspoliittiseen asemaan kohdistuu merkittäviä uhkia ja jossa Venäjällä samalla on merkittävä ylivoima kyvyissä turvallisuusdilemmaan vastaamiseksi. Suomen ja Ruotsin syventynyt keskinäinen puolustusyhteistyö on luonnollinen jatkumo tilanteessa, jossa Natoon liittyminen on muuttunut erittäin vaikeaksi ja myös Natoon osittain rinnastettavissa oleva pohjoismaiden puolustusyhteistyö Nato-maiden Tanska ja Norja kanssa. Pohjoismaita juridisesti sitomaton epävirallinen yhteistyö, jossa Suomi ja Ruotsi voivat säilyä Natoon kuulumattomina valtioina onkin rakenteellisen realismin näkökulmasta luonnollinen vaihtoehto nykyisessä järjestelmädynamiikassa pienille valtioille, jotka sijaitsevat manner-suuralta Venäjän geopoliittisten intressien osalta keskeisellä alueella.

Avainsanat

pohjoismainen puolustusyhteistyö, Nordefco, rakenteellinen realismi, strukturaalinen realismi, järjestelmäteoria, geopolitiikka

Sisällys

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimustehtävä	2
1.2	Tutkimuksen tausta – turvallisuuspoliittinen viitekehys	3
1.3	Tutkimuksen tarve ja merkitys	6
1.4	Tutkimuksen näkökulma ja rajaukset – tutkimusmenetelmä	9
1.5	Tutkimuksen rajoitteet ja lähdekritiikki	12
1.6	Aikaisempi tutkimus	17
2	RAKENTEELLINEN REALISMI TUTKIMUKSEN TEOREETTISENA VIITEKEHYKSENÄ	19
2.1	Järjestelmäteoreettinen viitekehys	20
2.2	Pienten valtioiden turvallisuuspolitiikan selittäminen rakenteellisen realismin avulla	23
2.3	Pohjoismaisen puolustusyhteistyön liittoutumisteoreettinen problematisointi	25
2.4	Ennako-oletusten jäsentely	29
2.5	Ennako-oletusten mukaiset tutkimuskohteet – teorialähtöinen sisällönanalyysi	34
3	JÄRJESTELMÄPAINEEEN MUUTOKSET 2000-LUVULLA	37
3.1	Suurvaltojen voimasuhteet – Venäjän toimintavapaus	37
3.2	Muutokset Venäjän ja Pohjoismaiden voimasuhteissa	43
3.3	Pohjoismaiden omavaraisuus ja riippuvuus Venäjästä	50
3.4	Yhteenveto	55
4	GEOPOLITIIKKA	58
4.1	Arktinen alue – Venäjä	59
4.2	Itämeri – Venäjä	60
4.3	Pohjoismaat	62
4.4	Alueellinen turvallisuusdilemma	65
4.5	Yhteenveto	69
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	71
5.1	Muutokset voimasuhteissa ja alueellisissa rakenteissa	71
5.2	Liittorakenteet ja puolustusyhteistyö	73
5.3	Pohjoismaisen puolustusyhteistyön mahdollisuudet ja rajoitteet	77
5.4	Teorian mahdollisuudet ja rajoitteet	77
5.5	Mahdollisia jatkotutkimusaiheita	80
	LÄHTEET	81

POHJOISMAISEN PUOLUSTUSYHTEISTYÖN RAJOITTEET JA MAHDOLLISUUDET RAKENTEELLISEN REALISMIN NÄKÖKULMASTA

1 JOHDANTO

Pohjoismailla on ollut yhteistyötä 1950-luvulta asti, mutta vasta 2000-luvulla ne ovat alkaneet rakentaa puolustusyhteistyötä yhteisen sotilaallisen kriisinhallinnan ja puolustusmateriaalihankintojen rinnalle. Puolustusyhteistyössä aktiivisimmat jäsenet ovat tällä hetkellä Ruotsi, Suomi ja Norja.¹ Toisiinsa nähden samankaltaisen turvallisuuspoliittisen linjan omaavat Suomi ja Ruotsi ovat keskustelleet myös puolustusliiton mahdollisuudesta. Tanska ja Islanti osallistuvat puolustusyhteistyöhön vaihtelevasti kykyjensä ja tarpeidensa mukaan. Lisäksi yhteistyö Pohjoismaiden ja Baltian maiden välillä on tiivistynyt viime aikoina.²

Venäjän viimeaikaiset kiistat Baltiassa, Georgiassa ja Ukrainassa ovat osoitus siitä, että Venäjän lähellä sijaitsevat pienet valtiot eivät voi tehdä turvallisuuspoliittisia päätöksiä vain sisäpoliittisten intressiensä pohjalta, vaan niiden tulee huomioida Venäjän vaikutus turvallisuuspoliittiseen asemaansa.³ Tämä näkökulma ohjaa kansainvälisen politiikan tutkimuksen realistisen teoriaperinteen pariin. Siinä suurvallan lähellä sijaitsevat pienet valtiot nähdään suurval-

¹ Ks. Pohjoismaisen puolustusyhteistyön syntyemisestä: Forsberg 2013, 1161–1162, 1167; Suomi, Valtioneuvoston kanslia 2012, 69–72; Suomi, Puolustusministeriö 2014A.

² Ks. Suomen ja Ruotsin syntyneestä yhteistyöstä: Suomi, Puolustusministeriö 2014B; Helsingin sanomat 17.2.2015: Ruotsin ja Suomen välisestä puolustusliitosta on myös ollut keskustelua. Vrt. Forsberg 2013, 1172–1173; Ojanen 2014, 5: Tanska on osoittanut vähiten kiinnostusta yhteistyötä kohtaan.

³ Blombergs 2013A, 407: "[...]Tämä konfliktisuus suurvaltasuhteissa heijastuu väistämättä myös pieniin valtioihin, erityisesti niihin, jotka sijaitsevat suurvallan naapurissa." Vrt. Tällä hetkellä Euroopassa on Venäjän uhan lisäksi monia talouteen liittyviä epävarmuustekijöitä. Samalla Venäjän toimintaa ohjaa raaka-aineriippuvuus. Ks. Tunberger 2012, 70, 74–75; Leijonhielm 2012, 108–109. Ks. myös valtioiden näkökulmaeroista ja sotilaallisesta pelotteesta: Hugemark 2012B, 255–256. Ks. Venäjän sotilaallisista ja talouspoliittisista konflikteista: Leijonhielm 2012, 93–104. Ks. Venäjän sotilaallisesta voimasta Itämeren alueella: Järvenpää 2014B, 78–82. Ks. Pienten valtioiden tulee olla tietoisia Venäjän suhtautumisesta niihin: Santesson 2012, 239. Vrt. Rydell & Fors 2013, 3, 9": "[...] ehkä ainoa uskottava ulospääsy Suomen ja Ruotsin turvallisuuspoliittisesta pulmasta perustuu syvenevään yhteistyöhön."

tojen välisen turvallisuuskilpailun pelinappuloina, koska niillä ei ole voimaa turvallisuutensa varmistamiseksi samalla tavalla kuin suurvalloilla.⁴

Tässä tutkimuksessa selitetään Pohjoismaisen puolustusyhteistyön kehitystä 2000-luvulla valtioiden välisissä voimasuhteissa tapahtuneiden muutosten sekä geopoliittisten tekijöiden avulla.⁵

1.1 Tutkimustehtävä

Tässä tutkimuksessa tehtävänä on selvittää, *miten Pohjoismaiden rakenteelliset ominaisuudet rajoittavat tai edesauttavat pohjoismaisen puolustusyhteistyön syventämistä rakenteellisen realismin näkökulmasta?* Tämä muodostaa samalla tutkimusongelman, jonka selvittämiseksi on kolme tutkimuskysymystä:

1. *Miten Pohjoismaiden ja Venäjän välisen alueellisen järjestelmän voimasuhteet ovat muuttuneet 2000-luvulla?*
2. *Mitä keskeisiä pohjoismaista yhteistyötä edistäviä tai sitä heikentäviä tekijöitä on tunnistettavissa Pohjoismaiden materiaalisissa ominaisuuksissa suhteessa Venäjään?*
3. *Miten erilaiset liittorakenteet vaikuttavat pohjoismaiseen puolustusyhteistyöhön?*

Teorian luonteesta johtuen nykytilanteen voimatasapainon toteaminen ei yksinään riitä, vaan tutkimus joudutaan rajaamaan ajallisesti 2000-luvulle, jotta tapahtuneiden muutosten avulla vallitsevasta voimatasapainosta saataisiin parempi ymmärrys ja tapahtuneiden muutosten vaikutusta pohjoismaisen puolustusyhteistyön kehitykseen voitaisiin arvioida.⁶

⁴ Ks. Blomberg 2013A, 21: ”Pienillä valtioilla ei ole samanlaista suverenisuutta kuin suurvalloilla. Suurvallat ovat esimerkiksi puuttuneet säännöllisesti historian kuluessa heikkojen ja pienten valtioiden sisäisiin asioihin sotilaallisilla interventioilla.”

⁵ Ks. valtioiden välillä vallitsevasta turvallisuuskilpailusta: Waltz 1979, 102–103; Mearsheimer 2001, 31. Tarkemmin Euroopan alueellisesta turvallisuuskilpailusta: Blomberg 2013A, 279–281. Ks. teorian merkityksestä tutkimuksessa: Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2010, 141.

⁶ Ajalliseen rajaukseen vaikuttivat teorian luonteen lisäksi havainnot pohjoismaisen puolustusyhteistyön kehityksestä 2000-luvulla ja tietokannoista (erityisesti World Bank Data) saatavilla ollut määrällinen aineisto.

1.2 Tutkimuksen tausta – turvallisuuspoliittinen viitekehys

Pohjoismainen puolustusyhteistyö on ollut osana Tanskan, Norjan, Ruotsin ja Suomen turvallisuuden varmistamista kylmän sodan alkua ajoista lähtien, mutta erityisesti Suomen ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimus Neuvostoliiton kanssa ja toisaalta Norjan ja Tanskan Nato jäsenyys vuodesta 1949 eteenpäin ovat toimineet rajoitteena alueellisen turvallisuusyhteistyön syvemmälle rakentamiselle. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen tilanne kuitenkin muuttui Ruotsin ja Suomen osalta ja molemmat maat aloittivat integroitumisen EU:iin ja Natoon kuitenkin edelleen painottaen sotilaallista liittoutumattomuutta. Pohjoismainen puolustus- ja talousyhteistyö toimikin pitkälti täydentävänä ja osittain päällekkäisenä rakenteena muiden EU:ssa ja Natossa tehtyjen sopimusten ohella aina vuoteen 2004 asti.⁷

Pohjoismaista puolustusyhteistyötä ohjasivat 2000-luvun alussa terrorismiin, globalisaatioon ja ilmaston lämpenemiseen liittyvät kylmän sodan jälkeiset uudet uhkakuvat, joiden ensisijaisena mahdollisena aiheuttajana ei koettu valtiollista toimijaa.⁸ Pohjoismainen puolustusyhteistyö koostuikin erilaisista yksittäisistä projekteista, kuten materiaaliyhteistyöstä ja kansainväliseen kriisinhallinnan koordinointiin tähtäävistä hankkeista.⁹

Merkittävä muutos Pohjoismaisen puolustusyhteistyön paradigmaan tapahtui vuonna 2005, kun Ruotsin ja Norjan puolustusvoimien komentajat aloittivat yhteisen rajat ylittävän ilma-voimien harjoitustoiminnan suunnittelun. Alun perin tarkoitus oli hakea harjoitustoimintaan liittyviä synergiaetuja yhdistämällä maiden pohjoisia harjoitusalueita. Myöhemmin Suomen puolustusvoimien komentaja liittyi mukaan suunnittelutyöhön ja lopulta vuonna 2008 Norjan, Ruotsin ja Suomen puolustusvoimien komentajat julkaisivat oman ehdotuksensa pohjoismaisen puolustusyhteistyön syventämisestä.¹⁰

Tämän syventyneen asevoimalähtöisen yhteistyön virallinen kulminaatio saavutettiin vuoden 2009 marraskuussa, kun Islannin, Norjan, Tanskan, Ruotsin ja Suomen puolustusministerit allekirjoittivat yhteisymmärryspöytäkirjan, jonka ohella sovittiin kaikkien pohjoismaisten puolustus- ja yhteistyöhankkeiden yhdistämisestä yhden koordinoivan elimen, Nordefcon alaisuuteen.¹¹

⁷ Ries 2003, 21: Suomi, Ruotsi ja Venäjä allekirjoittivat vuonna 1994 alustavan sopimuksen Nato kumppanuudesta.

⁸ Ries 2003, 21–33.

⁹ Forsberg 2013, 1168–1169.

¹⁰ Forsberg 2013, 1168–1168.

¹¹ Forsberg 2013, 1170.

Vuosina 2008–2009 Pohjoismaiden ulkoministerien pyynnöstä laadittu Stoltenbergin raportti, joka voidaan nähdä yhteisymmärryspöytäkirjaa edeltäneenä selvitystyönä, perusteli tarvetta tiiviimmälle Pohjoismaiselle yhteistyölle mm. yhteisillä maantieteellisillä intresseillä sekä Pohjoismaiden merialueiden kasvavalla geopoliittisella merkityksellä öljyn- ja maakaasun kuljetusväylinä. Raportissa otetaan Itämeren lisäksi kantaa lisääntyvään kaupalliseen ja sotilaalliseen aktiivisuuteen arktisella alueella.¹²

Raportin painopisteenä ei kuitenkaan sinänsä ollut vastaaminen valtiollisiin uhkiin tai geopolitiikkaan liittyviin kokonaisuuksiin, vaan siinä painotettiin edelleen tarvetta vastata yhteistyössä ei-valtiollisiin ja ilmaston muutoksista johtuviin uhkiin.¹³

Raportin merkittävin osuus on kuitenkin ehdotus Pohjoismaiden vastavuoroisesta solidaarisuusjulistuksesta: ”*Pohjoismaiden hallitusten on annettava vastavuoroinen turvallisuuspoliittinen solidaarisuusjulistus, jossa ne velvoittavasti selvittävät, miten aikovat reagoida, jos jokin Pohjoismaa joutuu ulkoisen hyökkäyksen tai asiattoman painostuksen kohteeksi.*”¹⁴

Ensimmäisenä solidaarisuusjulistuksen julkaisi Ruotsi vuoden 2010 tammikuussa. Tätä edelsi vuoden 2008 kesäkuussa hyväksytty puolustuskomission esitys siitä, ettei Ruotsi pysyisi passiivisena, mikäli muut EU maat tai Pohjoismaat joutuisivat konfliktin tai hyökkäyksen kohteeksi. Esityksen mukaan Ruotsilla tulisi olla kyky antaa ja vastaanottaa sotilaallista apua. Vuonna 2010 puolustuskomission esitys hyväksyttiin eduskunnassa. Muutos onkin merkittävä, sillä vielä vuonna 2002 julkaistussa Ruotsin ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa lähtökohtana oli pysyä neutraalina ja sotilaallisesti liittoutumattomana muiden valtioiden välisissä konflikteissa.¹⁵

Stoltenbergin raportin toinen merkittävä ehdotus liittyi Islannin ilmatilan yhteispohjoismaiseen valvontaan. Suomessa ajatusta vastustettiin ensin poliittisista syistä: Suomi ja Ruotsi saattaisivat joutua tilanteeseen, jossa Nato joutuu tunnistamaan venäläisiä ilma-aluksia, mikä puolestaan muodostaisi sotilaallisesti liittoutumattomalle Suomelle ja Ruotsille eturistiriidan. Ongelma ratkaistiin sopimalla, että tunnistuslennot suoritettaisiin Naton joukoilla, Suomi ja Ruotsi osallistuisivat ainoastaan ilmatilan valvontaan ja harjoitustoimintaan. Syyskuussa 2012

¹² Stoltenberg (epävirallinen suomennos) 2009, 3-4.

¹³ Ks. Stoltenbergin raportti.

¹⁴ Stoltenberg (epävirallinen suomennos) 2009, 38.

¹⁵ Hugemark 2012A, 9-10.

Suomi ja Ruotsi ilmoittivat osallistuvansa Islannin ilmatilan valvontalentoihin, jotka aloitettiin Norjan johtamana keväällä 2014.¹⁶

Vuoden 2011 huhtikuussa Pohjoismaat antoivat Stoltenbergin raportin siivittämänä solidarisuusjulistuksen, joka ei kuitenkaan muotoilunsa puolesta ole yhtä sitova kuin Stoltenbergin raportissa oli esitetty.¹⁷

Binnedijk, Cagan & Simonyi mukaan Ruotsi ja Suomi tiivistivät Nato-yhteistyötä vuoden 2014 loppupuolella isäntämaasopimusta päivittämällä. Heidän mukaansa Suomi ja Ruotsi ovatkin systemaattisesti luomassa pohjaa mahdolliselle Nato-jäsenyydelle. Tehdyt kumppanuussopimukset eivät sinänsä tuo maille turvatakuita, mutta ne helpottavat sotilaallista yhteistyötä. Lisäksi Suomi ja Ruotsi pyrkivät parantamaan asevoimiensa yhteistoimintakykyä. Molemmat maat ovat osallistuneet Naton harjoituksiin, kuten nopeantoiminnan joukkojen (NRF) harjoituksiin ja Afganistanin kriisinhallintaoperaatioon (ISAF). Ruotsin ja Suomen sotilaallisen yhteistyön ja sotilaallisten liittoutumattomuuslinjausten välillä onkin havaittavissa merkittävä ristiriita. Keskustelu mahdollisesta Nato-jäsenyydestä on molemmissa maissa lisääntynyt, kuten myös jäsenyyden kannatus, jota luonnollisesti on siivittänyt turvallisuuspoliittisen dynamiikan muutos.¹⁸

Toukokuussa 2014 käynnistyneen Ruotsin ja Suomen välisen selvitystyön tulokset julkaistiin helmikuussa 2015. Julkaistu raportti käsittelee Ruotsin ja Suomen välisen puolustusyhteistyön syventämisen mahdollisuuksia. Heti raportin alussa todetaan, että kahdenvälisen yhteistyön syventämiselle on olemassa vahvoja sotilaalliseen yhteistyöhön liittyviä perusteita ja että yhteistyö antaisi vahvan signaalin ympäristöön. Raportissa todetaan, että yhteistyöllä olisi saatavissa operatiivisia suorituskykyjä vahvistava vaikutus, ei niinkään taloudellista säästöä. Yhteistyön tulisi tapahtua huomioiden jo valmiit yhteistyörakenteet Nordefcon, EU:n ja Naton raameissa.¹⁹

¹⁶ Forsberg 2013, 1170.

¹⁷ Forsberg 2013, 1171.

¹⁸ Binnedijk, Cagan & Simonyi 2014, 65–66.

¹⁹ Suomi, Puolustusministeriö 17.2.2015.

1.3 Tutkimuksen tarve ja merkitys

Pienten valtioiden turvallisuuspoliittiseen toimintaan liittyvien mahdollisuuksien ja rajoitteiden tutkiminen on tarpeellista siksi, että pienet valtiot joutuvat ottamaan huomioon turvallisuusympäristössään tapahtuvia muutoksia tarkemmin kuin suurvallat, joiden ylivoima mahdollistaa suurvaltojen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa toiminnassa suuremman pelivaran ja virheidenkin tekemisen.²⁰

Venäjä on keskeisessä asemassa pohjoismaisen puolustusyhteistyön muotoutumisessa; onko pohjoismainen puolustusyhteistyö syventynyt Venäjän kasvaneen voiman ja/tai aktiivisemmän toiminnan seurauksena, vai onko yhteistyö itse asiassa juuri samasta syystä jäänyt syventymättä?²¹ Pohjoismainen puolustusyhteistyö ei ole vain arvopohjainen kysymys, vaan se liittyy oleellisesti myös siihen, mitkä valtiot kuuluvat Natoon, EU:iin tai ovat sotilaallisesti liittoutumattomia. Solidaarisuusjulistus Pohjoismaiden kesken voidaankin Venäjän näkökulmasta tulkita myös Ruotsin ja Suomen Nato-yhteistyön tiivistämiseksi. Historia on osoittanut, että solidaarisuusjulistusten toimeenpano saattaa olla hyvinkin vaikeaa johtuen valtioiden erilaisista turvallisuuspoliittisista lähtökohdista.²²

Monesta Pohjoismaita yhdistävästä tekijästä huolimatta niiden turvallisuus- ja puolustuspoliittiset lähtökohdat ovat hyvin erilaiset. Islanti, Norja ja Tanska ovat Naton jäseniä ja kuuluvat näin ollen Naton turvatakuiden piiriin. Suomella ja Ruotsilla on puolestaan vain kumppanuus Naton kanssa, johon edellä mainittuja turvatakuita ei sisälly.²³ Naton kumppanuusohjelman puitteissa Suomi ja Ruotsi ovat kehittäneet asevoimiensa yhteensopivuutta Naton suuntaan. Mahdollinen Natoon liittyminen tulevaisuudessa myös Ruotsin ja Suomen osalta olisikin ainakin teknisestä näkökulmasta helppo toteuttaa, jos poliittista konsensusta ja kansalaisten tah-

²⁰ Ks. Ikenberry, Mastanduno & Wohlforth 2011, 29, 32: “[...] *we are forced to grapple with the enduring issue of how the powerful and the weak make their way in a changing international environment.*” Vrt. Walt 1998, 29–30. Ks. myös turvallisuusympäristön muutoksesta: Forss, Kiianlinna, Inkinen & Hult 2011, 16. Vrt. Rydell & Forss 2013, 6: ”*Pienet maat ovat luonnollisista syistä erityisen riippuvaisia hyvin perustelluista ja oikeaan aikaan tehdyistä päätöksistä.*”

²¹ Ks. Salenius-Pasternak 2013, 1-2: Venäjän sotaharjoitukset Itämerellä ovat käynnistäneet vilkkaan keskustelun Ruotsissa koskien heidän vaikeuksissa olevaa puolustusreformia. Vrt. Græger 2009, 6: Norjassa puolestaan koetaan, että Venäjän lisääntynyt sotilaallinen aktiivisuus pohjoisilla alueilla ei ole todennäköisesti suunnattu suoraan heitä vastaan, mutta suurvaltojen välisten suhteiden kehittyminen saattaa vaikuttaa negatiivisesti myös Norjaan. Vrt. Forss, Kiianlinna, Inkinen & Hult 2011, 41: Pienissä valtioissa aiheuttaa epävarmuutta Venäjän puolustusmenojen lisääntyminen ja sotilaallinen vahvistuminen.

²² Ks. Solidaarisuuden, liittoutumisen ja puolustusyhteistyön ongelmista: Wahlbäck 2012, 27; Winnerstig 2012, 113–114, 116, 118–119; Hugemark 2012C, 292–293. Vrt. Erilaisia näkemyksiä puolustusyhteistyöhön: Palosaari 2013, 4–7, 28; Salmela 2011, 103–108; Forsberg 2013, 1161–1181.

²³ Ks. Forsberg 2013, 1170; Forss, Kiianlinna, Inkinen & Hult 2011, 44: Pohjoismaiden erilaiset puolustusratkaisut ovat olleet esteinä sitovien turvallisuustakuiden löytämiseksi maiden välillä. Vrt. Miten suurvaltojen intressit ja voima vaikuttavat pienten valtioiden turvallisuusyhteistyöhön: Wahlbäck 2012, 59.

toa siihen löytyisi. Venäjän negatiivinen suhtautuminen Naton laajentumiseen sen lähialueille onkin todennäköisesti ollut merkittävin poliittinen este Suomelle ja Ruotsille.²⁴

Euroopan unioniin puolestaan kuuluvat Tanska²⁵, Ruotsi ja Suomi. Jäsenmaiden kollektiivisen puolustusyhteistyön tiivistäminen on ollut agendalla myös Euroopan unionin viitekehyydessä, mutta toistaiseksi konkreettista edistymistä ei sillä saralla ole saavutettu. EU:n yhteisen puolustuksen kehittäminen on nähty osittain turhaksi ja päällekkäiseksi, koska niin moni Euroopan valtioista kuuluu jo Natoon. Toisaalta epävirallinen ja jäsenmaitaan sitomaton puolustusyhteistyö onkin toiminut (ainakin rauhan aikana) sen takia, että se ei velvoita jäsenmaita, mutta tarjoaa paremmat mahdollisuudet esimerkiksi asevoimien väliselle rajat ylittävälle harjoitustoiminnalle.²⁶

Pohjoismaissa tehdyt erilaiset turvallisuuspoliittiset ratkaisut liittyvät myös maiden geopoliittisten, sotilaallisten ja taloudellisten lähtökohtien erilaisuuteen.²⁷ Tämän tutkimuksen ennako-oletus onkin, että niin sanotuilla valtioiden rakenteellisilla tekijöillä, kuten esimerkiksi sotilaallisella voimalla, talouden kapasiteetilla, keskinäisriippuvuudella ja maantieteellisellä sijainnilla, on merkittävä osa selitettäessä pohjoismaisen puolustusyhteistyön kehitystä tai kehittymättömyyttä; nämä valtioiden rakenteelliset tekijät jalkautuvat ainakin osittain pohjoismaiden ulko- ja turvallisuuspoliittisiksi linjanvedoiksi.

Suomen pääministeri Jyrki Katainen totesi vuonna 2013 Maanpuolustuskurssiyhdistykselle seuraavaa:

*”Eivät Pohjoismaatkaan silti muodosta yhtenäistä blokkia. Suomi, Ruotsi ja Tanska ovat EU-jäseniä, mutta Tanskalla on sotilaallista yhteistyötä koskeva varauma. Norja, Tanska ja Islanti kuuluvat Natoon, ja vain Suomi euroryhmään. Pohjoismaisen puolustusyhteistyön yhdeksi vahvuudeksi onkin osoittautunut sen joustavuus; kolme tai kaksikin maata voi toisinaan edetä aloilla, jotka eivät kaikille käy”.*²⁸

²⁴ Ks. Leijonhielm 2012, 81; Neretnieks 2012, 182, 185. Vrt. Suomi, Puolustusministeriö 2014C: Nato on arvioinut suomalaisjoukkojen tai niiden osien suoritus- ja yhteistoimintakykyä osana Naton harjoitustoimintaa.

²⁵ Breittenbauch 2014, 138, 144: Tanska on tosin jättäytynyt pois EU:n yhteisestä puolustushankkeesta, eikä ole mukana Euroopan yhteisen turvallisuus ja puolustuspolitiikan kehittämisessä. Todennäköisesti Venäjän uhka ei kosketa Tanskaa samalla tavalla kuin muita Pohjoismaita. Tähän vaikuttaa mm. Tanskan geopoliittinen sijainti.

²⁶ Ks. Forsberg 2013, 1163, 1170–1171; Iso-Markku 2013, 6; Nordefco 21.5.2014B.

²⁷ Suomi, Valtioneuvoston kanslia 2012, 69: ”Tiivistynyttä puolustusalan yhteistyötä tehdään kunkin maan turvallisuus- ja puolustuspolitiikan lähtökohdat huomioiden.” Vrt. Stoltenbergin raportissa käsitellään yhteistyön hyötyjä ja haittoja yhteisen puolustuksen ja jokaisen valtion omien puolustusten näkökulmista: Stoltenberg 2009, 34.

²⁸ Katainen 18.4.2013.

Venäjän kanta Suomen ja Ruotsin mahdolliseen Nato-jäsenyyteen on selvästi kielteinen, eikä maan suhtautuminen pohjoismaiseen puolustusyhteistyöhönkään ole ollut kannustavaa – se nähdään pitkälti Naton alueellisten rakenteiden vahvistumisena.²⁹

Suomen eduskunnan vuoden 2014 syysistuntokauden avauksessa nousi esille se, että Venäjälle asetettujen talouspakotteiden seurannaisvaikutukset jakautuvat epätasaisesti EU:n jäsenvaltioiden kesken ja kuinka erityisesti Suomeen saattaa kohdistua enemmän suoria ja epäsuoria negatiivisia vaikutuksia kuin suurimpaan osaan muita jäsenmaita. Keskeisenä keskustelunaiheena oli myös Suomen heikko omavaraisuuden aste ja samalla riippuvuus Venäjästä. Niin pääministerin kuin ulkoministerinkin puheenvuoroissa nousi esille se, että Venäjä katsoo suhteitaan naapurivaltioihin niin sanotun nollasummapelin ja etupiirijattelun kautta.³⁰ Venäjällä vallitsevan kansainvälisen politiikan osittain realistisen tai imperialistisen katsantokannan mukaan eurooppalaisten valtioiden ja Yhdysvaltojen hyvinvointi ja etujen ajaminen tapahtuu Venäjän kustannuksella.³¹

Jos Venäjällä katsotaan lähialueita nollasummapelin kautta, on myös perusteltua pyrkiä hahmottamaan Pohjoismaita osana Pohjois-Euroopan rakenteellista järjestelmädynamiikkaa³² ja siten ymmärtää kunkin Pohjoismaan erilaisia lähtökohtia pohjoismaisen puolustusyhteistyön suhteen.

Tässä tutkimuksessa argumentoidaankin, ettei pohjoismaista puolustusyhteistyötä voida perustella (tai myöskään tutkia) pelkästään siitä saatavien materiaaliyhteistyöhön liittyvien hyötyjen tai ”turvallisuustakuiden” kautta; ei ole olemassa pohjoismaista puolustusyhteistyötä, joka olisi riippumaton niiden ympärillä vaikuttavien suurvaltojen välisistä voimasuhteista.

²⁹ Ks. Markov 2014: Venäjän presidentin neuvonantaja Sergei Markovin mukaan Suomen liittyminen Natoon saattaisi käynnistää kolmannen maailmansodan. Ks. myös Makarov, Yle uutiset 7.6.2012: Vuonna 2012 Venäjän silloisen asevoimien komentaja Nikolai Makarovin mukaan Suomen käytännön osallistuminen Naton Nordefco-yhteistyöhön ja Naton sotaharjoituksiin todistaa, että Suomi on vähitellen liittymässä Naton toiminnan piiriin, mikä tietyissä olosuhteissa voi jopa aiheuttaa uhan Venäjän turvallisuudelle. (Lainaus suomenkielisestä käännöksestä.) Vrt. Ilves 2014: Viron presidentin mukaan Ruotsin taloudellisissa, poliittisissa tai strategisissa intresseissä ei ole aiheuttaa epävakautta Itämeren ja Itä-Euroopan alueelle liittymällä Natoon.

³⁰ Suomi, Valtioneuvoston kanslia 2014.

³¹ Leijonhielm 2012, 83: Venäjän näkökulmasta Venäjän suhteet EU:iin toimivat vastavoimana Yhdysvalloille, joka kertoo Venäjän *nollasumma peliteoreettisesta* näkökulmasta. Vrt. Juntunen 2009, 33: Venäläisen näkemyksen mukaan Yhdysvaltojen johtama länsi tuhosi Neuvostoliiton kylmässä sodassa. Länsimaisen näkemyksen mukaan puolestaan kommunismin ideologiset ja rakenteelliset ongelmat kaatoivat Neuvostoliiton. Vrt. Morgenthau 1948 (1993), 51. Ks. lisäksi: Søreide 2014, 3: Kremlin arktisen alueen politiikassa on havaittavissa vahva realistinen ote. Vrt. Mearsheimer 2001, 378. Vrt. Walt 1998, 35: Jo 90-luvun lopulla oli nähtävissä, että lännen ja Venäjän väliset suhteet saattaisivat huonontua, jos Naton laajentuminen Euroopassa jatkuisi.

³² Järjestelmädynamiikalla viitataan valtioiden sotilaallisiin, taloudellisiin ja geopoliittisiin ominaispiirteisiin, joiden tämän tutkimuksen ennako-oletusten mukaisesti oletetaan vaikuttavan valtioiden päätöksentekoon.

Tutkimukseen valittu rakenteellisen realismin teoreettinen näkökulma kuuluu kansainvälisen politiikan selittävään traditioon, jossa keskiössä on valtioiden toiminnan selittäminen niiden voimasuhteissa tapahtuvien muutosten kautta. Rakenteellinen realismi ja realismin teoriat laajemminkin pyrkivät selittämään sitä, miksi valtiot liittoutuvat tai jättävät liittoutumatta; valtioiden voimasuhteissa tapahtuvia muutoksia tai näiden muutosten vaikutusta alueelliseen vakauteen.³³

1.4 Tutkimuksen näkökulma ja rajaukset – tutkimusmenetelmä

Tämä tutkimus on tehty rakenteellisen realismin teoreettisesta näkökulmasta. Tutkimuksessa noudatetaan Kenneth N. Waltzin ja Stephen M. Waltin käsitystä valtioista oman turvallisuutensa, ei niinkään voiman tai vallan, maksimoijina. Täten tutkimuksen voidaan katsoa asemoituvan puolustuksellisen realismin koulukuntaan. Tutkimuksessa käytetään järjestelmätason analyysitarkkuutta, jolla selitetään alueellisella tasolla valtioiden välisissä voimasuhteissa tapahtuneiden muutosten avulla pohjoismaisen puolustusyhteistyön kehitystä.³⁴ Tämän järjestelmätason analyysin luonteesta johtuen Islanti on rajattu tarkastelusta pois.³⁵

Haasteena on – rakenteellisen realismin yleisestä tiedonintressistä poiketen – selittää pienten valtioiden puolustusyhteistyön rajoitteita ja mahdollisuuksia.³⁶ Ennako-oletusten muodostamiseksi on näin ollen jouduttu hakemaan lisää teoreettista selitysvoimaa laajemminkin muista rakenteellisen realismin ja uusklassisen realismin teorioista sekä realistien ja tutkijoiden tulkinnoista.

Tutkimuksessa oletetaan, että mitä enemmän valtiolla on voimaa³⁷, sitä enemmän sillä on myös turvallisuutta.³⁸ Waltzin teoriasta sovelletaan erityisesti pieniä valtioita koskevaa kes-

³³ Blombergs 2013A, 39.

³⁴ Ks. Walt 1998, 37; Blombergs 2013A, 40, 41: ”Järjestelmätason teorioiden avulla voidaan selittää ensinnäkin kansainvälisen politiikan rakenteellista dynamiikkaa [...] Niiden avulla voidaan selittää myös suurvaltojen säännönmukaisia käyttäytymismalleja kansainvälisen järjestelmän rakenteellisten tekijöiden asettamien **rajoitteiden ja mahdollisuuksien** perusteella. Järjestelmätason teorioiden avulla ei kuitenkaan kyetä ennustamaan, miten järjestelmän yksiköt, eli suurvallat, vastaavat näihin paineisiin. ”

³⁵ Ks. luvut 2.2, 2.3, 2.4. Islannin maantieteellinen sijainti suhteessa Venäjään ja heikot kyvyt asettavat haasteen teoreettiselle rajaukselle. Islannin tutkimus pitäisi sitoa arktisen alueen suurvaltojen väliseen turvallisuusdilemmaan.

³⁶ Blombergs 2013B, 7–8: ”Realismin teoriat ovat etupäässä teorioita suurvaltojen valtapolitiikasta, koska suurvallat hallitsevat kansainvälistä politiikkaa. [...] Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö realismi soveltuisi teoreettiseksi lähtökohdaksi pienten valtioiden turvallisuuden tai niiden harjoittaman turvallisuuspolitiikan tutkimuksessa. ”

³⁷ Ks. voiman muodostuksesta: luku 2.4 ja 2.5.

³⁸ Ks. Waltz 1979, 102–104. Vrt. Mearsheimer 2001, 29–40.

kinäisriippuvuuden³⁹ problematiikkaa ja voimaepätasapainon⁴⁰ logiikkaa; mitä voimakkaampi alueellinen suurvalta on, sitä vähemmän pienillä valtioilla on toimintavapautta; mitä riippuvaisempia pienet valtiot ovat suurvallasta, sitä vähemmän niillä on toimintavapautta. Waltin teoriolla täydennetään rakenteisiin perustuvaa selitystä siltä osin, kun voimasuhteissa tapahtuneilla muutoksilla ei pystytä selittämään Pohjoismaiden toimintaa. Tässä tutkimuksessa nähdään Waltzin ja Waltin teorit toisiaan täydentävinä: Rakenteet ohjaavat valtioita karkeasti tiettyyn suuntaan, mutta Waltin teoriaa tarvitaan selittääkseen, miten valtiot todennäköisesti reagoivat näihin rakenteiden muodostamiin paineisiin.⁴¹

Tutkimuksen menetelmä on teorialähtöinen laadullinen sisällönanalyysi. Tämä tarkoittaa tutkimuksen rakenteen kannalta sitä, että ensin on muodostettava tutkimuksen teoreettiset ennako-oletukset⁴², jotka muotoillaan siten, että ne ovat analyysitasoltaan (tulkinnan tarkkuus ja tulkinnan kohde)⁴³ rakenteellisen realismin mukaisia ja toistensa kanssa samanmuotoisia. Tämän jälkeen näiden ennako-oletusten avulla annetaan merkitys laadulliselle ja määrälliselle aineistolle.⁴⁴

Teoria määrittää tutkittavan sisällön, tulkinnan tarkkuuden ja aineistolle esitettävien kysymysten muodon. Rakenteellisen realismin luonteesta johtuen tutkimuksessa käytetään myös voimasuhdeanalyysia, joka on määrällinen menetelmä valtioiden välisen dynamiikan selittämiseksi.⁴⁵ Tutkimuksessa käytettävästä laadullisesta ja määrällisestä aineistosta tehdään hypoteettis-deduktiivisia päätelmiä. Näitä Pohjoismaiden keskinäisissä ja Venäjään suhteellisissa ominaisuuksissa tapahtuneita muutoksia verrataan ja määrällisestä aineistosta tehdään teorialähtöisiä johtopäätöksiä, joiden paikkansapitävyyttä arvioidaan karkeasti pohjoismaisen puolustusyhteistyön kehitykseen.⁴⁶

Tässä tutkimuksessa rakenteellisen realismin mukaiset ennako-oletukset on muokattu deduktiivisen (teoreettinen näkökulma) ja osittain abduktiivisen (aikaisempiin kokemuksiin perus-

³⁹ Waltz 1979, 104–107.

⁴⁰ Waltz 1979, 133: Epätasapaino järjestelmässä (valtioiden välinen voimatasapaino) on erityisen vaarallinen pienten valtioiden kannalta. Vrt. Walt 1987, 274.

⁴¹ Walt 1987, 263: Waltin mukaan uhkatasapainoteoria täydentää voimatasapainoteorian selityskykyä.

⁴² Ks. tutkimuksen nollakysymyksistä: Sipilä & Koivula 2013, 41.

⁴³ Teorian käytössä tulee huomioida se, millä tasolla teoria pyrkii tarkastelemaan ilmiötä; mitä se kykenee selittämään ja mitä kaikkea jää sen selityskyvyn ulkopuolelle. Ks. Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2010, 144.

⁴⁴ Ks. Hypoteesien muodostamisesta (Tämän tutkimuksen hypoteesit ovat suuntaa antavia.): Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2010, 159. Vrt. Alasuutari 2011, 39: ”Laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta [...]” Aineistoa tarkastellaan tietystä teoreettisesta ja metodologisesta näkökulmasta; tekstimassaa yksinkertaistetaan valitusta näkökulmasta.

⁴⁵ Ks. teorian ja käytännön korrelaatiosta: Walt 1987, 12. Vrt. Blombergs 2013A, 126–127: Ongelmana voimasuhdeanalyysissa on se, johtopäätökset saattavat muuttua huomattavasti käytettäessä eri indikaattoreita.

⁴⁶ Ks. Voimavara-analyysista yleisesti: Sipilä & Koivula 2013, 50, 53.

tuvat syy-seuraus-suhteiden tulkinnat) päättelyn avulla sellaiseen muotoon, että niiden avulla voidaan selittää pohjoismaisen puolustusyhteistyön rajoitteita ja mahdollisuuksia niiden materiaalisissa ominaisuuksissa tapahtuneiden muutosten kautta. Nämä ennako-oletukset ovat keino antaa merkitys voimasuhteissa (tilastot ja laadullinen aineisto) tapahtuneille muutoksille.⁴⁷

Tutkimuksen ennako-oletukset muodostavat neljä isompaa kokonaisuutta: suurvaltojen välinen voimatasapaino (Venäjän toimintavapaus), alueellinen voimatasapaino (Pohjoismaiden toimintavapaus/omavaraisuus), Pohjoismaiden ja Venäjän välinen keskinäisriippuvuus (Pohjoismaiden toimintavapaus/omavaraisuus) ja maantiede (geopolitiikka).⁴⁸ Nämä neljä kokonaisuutta muodostavat tutkimuksen kaksi päälukua, joissa tutkimuskysymyksiin vastataan.

Edellä mainitut asiakokonaisuudet eivät ole erillisiä kokonaisuuksia vaan liittyvät vahvasti toisiinsa. Esimerkiksi keskinäisriippuvuus, voima ja omavaraisuus liittyvät toisiinsa; Suomen riippuvuus Itämerestä keskeisenä kaupankäynnin kuljetusväylänä liittyy Suomen osalta omavaraisuuden ja keskinäisriippuvuuden asiakokonaisuudet maantieteeseen ja geopolitiikkaan.

Pääluvuissa kolme ja neljä arvioidaan deduktiivisesti Pohjoismaiden toimintavapaudessa tapahtuneet muutokset sekä niiden geopolittiset erityispiirteet tutkimukseen sovellettuihin ennako-oletuksiin perustuen. Pääluvussa viisi näitä järjestelmätason arvioita verrataan hypoteettis-deduktiivisesti Pohjoismaisen puolustusyhteistyön kehitykseen 2000-luvulla.⁴⁹

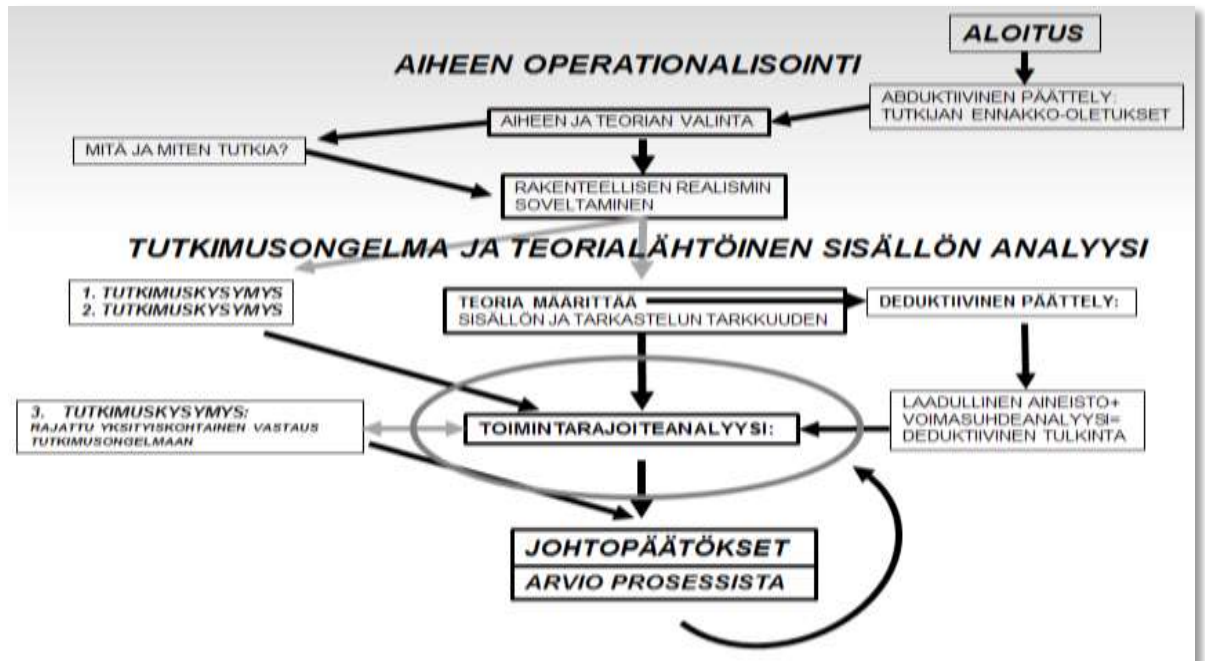
Tutkimuksen lähdemateriaalin rungon muodostavat realismin teoriakirjallisuus, aihepiiriin liittyvä muu tutkimuskirjallisuus ja tilastojulkaisut. Pohjoismaisen puolustusyhteistyön kehitystä ja Pohjois-Euroopan turvallisuuspoliittisia tapahtumia kuvaavilla tutkimuskirjallisuudel-

⁴⁷ Vrt. Deduktiivisen ja abduktiivisuuden eroista: Metodix 5.3.2015. Vrt. Laadullinen tutkimus on prosessi, jossa tutkija muokkaa lähdemateriaalia ja lähdemateriaali muokkaa tutkijaa. Tämän takia tässä tutkimuksessa ei edes yritetä testata ennako-oletuksia, koska ne ovat muotoutuneet jatkuvasti symbioosissa empiirisen lähdeaineiston kanssa. Ks. esim. Fine 1994, 70–71. Vrt. Alasuutari 2011, 44–45: Toinen vaihe laadullisessa analyysissä on arvoituksen ratkaiseminen, jolla viitataan merkitysten antamiseen eri tilastollisille yhteyksille tai tekstistä esiin nousseille johdonmukaisuuksille.

⁴⁸ Keskinäisriippuvuudella tarkoitetaan valtioiden välistä kauppasuhdetta, jossa tärkeää on arvioida kauppataaseen avulla, kuinka riippuvaisia valtiot ovat toisistaan erityisesti kriittisten energiainfrastruktuuriin liittyvien hyödykkeiden osalta. Keskinäiseen kaupankäyntiin liittyvät hyödyt ja haitat harvoin jakaantuvat tasaisesti valtioiden välillä. Suuret valtiot käyttävät pienten valtioiden riippuvuuksia hyödykseen kontrolloimalla niitä omien etujensa ajamiseksi. Mitä enemmän valtio on riippuvainen muista, sitä heikompi se on. Ks. esim. Waltz 1979, 104–107, 143–147. Ks. myös: Russett, Starr & Kinsella 2010, 106, 364, 368.

⁴⁹ Ks. realismin menetelmistä: Blombergs 2013B, 20; Sipilä & Koivula 2013, 71–72: ”Esimerkiksi jos pyrittäisiin tutkimaan valtion X strategiaa asiaa Y koskien, voisi tätä asiaa lähestyä mm. seuraavasti: pelkkä valtion toiminta, jonka voidaan katsoa heijastavan strategiaa. Tässä yhteydessä voitaisiin puhua emergentistä strategista, strategian tosiolemuksesta nimenomaan toimintojen kokonaisuutena. Tämän tavan yhteydessä aiheutta voisi lähestyä myös vaikkapa määrällisen aineiston kautta.”

la, valtiollisilla selonteoilla, -raporteilla ja uutisjulkaisuilla pyritään säilyttämään tutkimuksessa kontaktipinta aikaan ja paikkaan, jolloin ne voidaan nähdä tutkimusta täydentävänä lähdemateriaalina. Teoriat ovat johtopäätöksiä käytännön havainnoista, joten on perusteltua juontaa teorioista käytäntöön sidottuja (hypoteettis-deduktiivisia) johtopäätöksiä.⁵⁰

Kuva1. Tutkimusprosessi

1.5 Tutkimuksen rajoitteet ja lähdekritiikki

Tässä tutkimuksessa tehdyt teorialähtöiset johtopäätökset pohjoismaisen puolustusyhteistyön mahdollisuuksista ja rajoitteista perustuvat yhteen hyvin rajattuun näkökulmaan. Tutkimus tulisikin nähdä osana laajempaa pohjoismaisen puolustusyhteistyön arvioinnissa tehtävää analyysia; ilmiön kokonaisvaltaisempi ymmärrys tai selittäminen vaatii myös muiden näkökulmien käyttämistä.⁵¹

⁵⁰ Ks. Lähteiden hierarkiasta: Sipilä & Koivula 2013, 57–75. Ks. lisäksi: Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2010, 143: Teorian ja empirian välinen yhteys on oleellinen.

⁵¹ Nämä ovat myös tämän tutkimuksen keskeisiä aiheen rajauksia. Pohjoismaisen puolustusyhteistyö on laaja kokonaisuus, mutta rakenteellinen realismi mahdollistaa aiheen merkittävän rajaamisen, jolloin tutkimuksesta tulee loogisempi ja ehyempi kokonaisuus. Ks. tutkimuksen rajauksen ja analyysitason välisestä yhteydestä: Sipilä & Koivula 2013, 38–44: Holistisen katsantokannan mukaisesti valtioita tarkastellaan mustina laatikoina, jolloin niiden välisten suhteiden selittämiseksi riittää niiden materiaalien ominaisuuksien ja suorituskykyjen tarkastelu. Holistisessa näkökulmassa ei siis tarvitse miettiä valtion sisällä vallitsevaa ilmapiiriä, diskurssia tai todellisuuskäsityksiä. Ks. myös: Sipilä & Koivula 2013, 16; Blomberg 2013A, 44. Vrt. Walt 1998, 29: Teoria on keino hahmottaa kansainvälisen turvallisuuspolitiikan informaatiotulvaa.

Pohjoismaista puolustusyhteistyötä voi tarkastella monesta näkökulmasta. Sitä voi tarkastella jälkipositivististen teorioiden avulla sisältä ulospäin, jolloin syyt liittoutumiselle tai liittoutumattomuudelle löytyvät jokaisen valtion sisällä rakentuneesta sosiaalisesta todellisuudesta tai sosiaalisen todellisuuden ja materiaalisen todellisuuden välisestä vuorovaikutuksesta.⁵² Spektarin toisessa ääripäässä ovat positivistisen maailmankuvan mukaisesti realismin ja erityisesti rakenteellisen realismin teorat⁵³, joiden mukaan kansainvälisen politiikan lopputuloksia voidaan selittää holistisesti ylhäältä alaspäin valtioiden välisten mitattavissa olevien suhteellisten ominaisuuksien avulla.⁵⁴

Ero edellä mainittujen näkökulmien välillä on tieteenfilosofinen.⁵⁵ Esimerkiksi jälkipositivistiseen teoriaperinteeseen kuuluvan konstruktivismin ontologisen käsityksen mukaan maailma on ihmisen käsityksistä riippuvainen. Näin ollen järjestelmän rakenteelliset tekijät ovat ihmisten käsityksissä muotoutuneita. Eli rakenteiden merkitys vaihtelee ajassa ja paikassa – sotilaallinen ja taloudellinen voima ovat juuri niin tärkeitä kuin niiden koetaan olevan.⁵⁶ Tämän näkökulman mukaisesti kansainvälistä turvallisuuspolitiikkaa ei voida selittää tai ymmärtää puhtaasti holistiseen katsantokantaan nojaten ottamatta samalla huomioon valtion sisäpolitiikka, jossain ryhmässä tai yhteistyöfoorumilla muodostunutta todellisuutta. Näin ollen epistemologian, eli tiedon saatavuuden, näkökulmasta onkin tärkeämpää tutkia ihmisten tulkinnoissa muodostuneita käsityksiä, jotta kansainvälisen politiikan vallitsevaa tilaa voitaisiin ymmärtää.⁵⁷

Rakenteellinen realismi puolestaan edustaa positivistisia teorioita puhtaimmillaan; sen mukaan valtioiden toiminnan selittämiseksi on tarkasteltava valtioiden mitattavissa olevia ja toisiinsa nähden suhteellisia ominaisuuksia, jotta kansainvälisen turvallisuuspolitiikan vallitsevaa tilaa voitaisiin ymmärtää. Kyseessä ei ole uskomus vaan tutkimuksellinen valinta; rakenteellisessa realismissa pyritään tarkastelemaan sellaisia tekijöitä, jotka ovat niin merkittäviä, että muut vähemmän tärkeät asiat voidaan jättää analyysin ulkopuolelle.⁵⁸ Realistit pyrkivät

⁵² Ks. Sipilä & Koivula 2013, 22, 28–30, 33, 43; Jackson & Sørensen 2003, 248–265; Materiaalinen vs. sosiaalinen tulkinta ja niiden yhdistelmät: Ks. myös: Limnell 2009, 28, 52; Vrt. Kerttunen 2013, 47–52; Kerttunen kritisoi jumiutumista holistiseen näkökulmaan strategian tutkimuksessa. Vrt. pragmaattinen näkökulma: Astrov 2011, 119.

⁵³ Jackson & Sørensen 2003, 84–88; Waltz 1979, preface; Mearsheimer 2001, 8–12.

⁵⁴ Ks. Sipilä & Koivula 2013, 16; Blombergs 2013A, 37, 44. Vrt. Walt 1998, 43: Linjanveto selittävän ja ymmärtävän tradition välillä ei ole yksiselitteinen.

⁵⁵ Ks. Sipilä & Koivula 2013, 14–18; Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2010, 129–131.

⁵⁶ Ks. Sipilä & Koivula 2013, 29; Limnell 2009, 28.

⁵⁷ Ks. Sipilä & Koivula 2013, 29; Limnell 2009, 28; Raitasalo 2008, 5, 8, 10, 12–13.

⁵⁸ Waltz 1979, 38–39; Blombergs 2013A, 37; Walt 1998, 29.

usein testaamaan⁵⁹ materiaalisista tekijöistä juontamiaan ennako-oletuksia turvallisuuspoliittisten tapahtumien viitekehyksessä.⁶⁰

Edellä mainitut tekijät eivät pelkästään kuvasta vastakkainasettelua kansainvälisen turvallisuuspolitiikan tutkimuksessa vaan myös niitä valintoja, joita tässä tutkimuksessa on jouduttu tekemään, jotta tutkimuksesta tulisi looginen kokonaisuus.⁶¹ Yhdessä tutkimuksessa voidaan toki yhdistää eri näkökulmia, kunhan tutkija on tietoinen niiden tieteenfilosofisista ja teoreettisista lähtökohdista; yhdistämisen ongelmista ja mahdollisuuksista.⁶²

Valinta tutkia pohjoismaista puolustusyhteistyötä rakenteellisen realismin näkökulmasta ei siis ole ongelmaton. Rakenteellinen realismi itsessään, puhumattakaan realismin teorioista laajemmin, sisältää keskenään kilpailevia näkemyksiä. Rakenteellista realismia tutkimukseen käyttävän on oltava tietoinen niistä ennako-oletuksista, joita kukin teorioista sisältää sekä valitsemansa teorian analyysitasosta.⁶³

Analyysitaso tarkoittaa rakenteellisen realismin kannalta myös sitä, että vaikka teorian ennako-oletukset osuisivat niin sanotusti ”oikeaan”, ei teoria kuitenkaan kerro koko tarinaa pohjoismaisen puolustusyhteistyön rajoitteista tai mahdollisuuksista. Se kertoo osatarinan niistä muutamista tekijöistä, jotka vaikuttavat – eivät välttämättä määritä – pohjoismaisen puolustusyhteistyön kehitystä. Myös käsitteiden ja termien määrittely vaikuttaa väistämättä tutkimuksen johtopäätöksiin.⁶⁴

Tässä tutkimuksessa ei siis oteta huomioon valtioiden erilaisia ideologioita ja yhteiskunnallisia ominaisuuksia eikä näin ollen moralisoida valtioiden toimintaa. Valtioiden ”epätasa-arvo” liittyy valtioiden materiaalisiin ominaisuuksiin, ei niiden ”oikeaan” tai ”väärään” toimintaan. Valtioiden kansallisen turvallisuuden arviointi anarkkisessa valtioiden välisessä järjestelmässä ei myöskään ole helppoa tai yksiselitteistä, vaan johtopäätökset riippuvat vahvasti teoreettisista rajauksista ja käsitteiden määrittelystä.⁶⁵

⁵⁹ Ks. Blombergs 2013A, 38: Loogisen yhteyden omaavia empiirisiä väitteitä testataan objektiivisiin teoriasta riippumattomiin faktoihin. Kyseessä on käytännössä hypoteettis-deduktiivinen tutkimusmenetelmä. Vrt. Hypoteesien rakentamisesta ja muotoilusta: Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2010, 158–159.

⁶⁰ Ks. Waltz 1979, 29–30. Vrt. Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1996, 77: Tutkijan on oltava myös tietoinen omista lähtökohdistaan, koska tiedon tuottajaa ei voida sivuuttaa tutkimusprosessista.

⁶¹ Sipilä & Koivula 2013, 17–18: Tutkijan on oltava tietoinen siitä, mitä teoria pyrkii selittämään ja mitä puolestaan ei. Vrt. Waltz 1979, 20, 38.

⁶² Ks. Kerttunen 2013, 47–54. Vrt. Waltz 1979, 30.

⁶³ Ks. Waltz 1979, 1–17. Vrt. Blombergs 2013A, 8, 13, 38; Blombergs 2013B, 17.

⁶⁴ Ks. Waltz 1979, 30–31.

⁶⁵ Ks. Blombergs 2013A, 18, 390, 407; Waltz 1979, 107–111; Russett, Starr & Kinsella 2010, 28. Vrt. Realismin teorioiden avulla voidaan saavuttaa kattava kuva Pohjois-Euroopan tai vaikka Itämeren turvallisuusympäristöstä

Pohjoismaista puolustusyhteistyötä ei voida tarkastella tyhjiössä rakenteellisen realismin avulla ottamatta huomioon Pohjoismaiden erilaisia liittoutumisratkaisuja. Rakenteellisen realismin ja muiden tässä tutkimuksessa sovellettujen realismin teorioiden luonteesta johtuen vallitsevien liittoutumis- tai liittoutumattomuusratkaisujen huomioiminen on keskiössä ja toisaalta näille liittoutumisratkaisuille annetaan merkitys realismin terminologialla.⁶⁶

Tulkitsijasta riippuen rakenteellisen realismin heikkous tai vahvuus on sen kansainvälistä politiikkaa yksinkertamaan ja selkeyttämään pyrkivä maailmankuva.⁶⁷ Realismin positivistisen (valtioiden toiminta on selitettävissä materiaalista maailmaa tutkimalla) maailmankuvan kanssa osittain kilpailevat jälkipositivistiset teoriasuuntaukset myös kyseenalaistavat rakenteellisen realismin kyvyn mitata valtioiden välisiä voimasuhteita ja muita rakenteellisia eroja objektiivisesti. Näiden teorioiden mukaan voima saa merkityksensä ihmisten mielissä ja näin ollen voiman merkitys vaihtelee asiayhteydestä ja tilanteesta riippuen.⁶⁸

Realismin sisällä on paljon eriäviä näkemyksiä siitä, mitkä ovat valtioiden välisen turvallisuusdilemman (epävarmuus toisen valtion aikomuksista) perimmäiset syyt ja miten valtiot niihin reagoivat. Myös rakenteellisten tekijöiden arviointiin käytetyissä voimasuhdelaskelmissa on paljon eroja.⁶⁹ Tämän tutkimuksen kannalta edellä mainittu tarkoittaa sitä, että tutkimukseen valitut voimasuhdelaskelmat tai niiden tulkitsemiseen valitut ennako-oletukset eivät sellaisenaan ole täydellisiä edes rakenteellisen realismin näkökulmasta. Niitä voidaan kuitenkin pitää suuntaa antavina menetelminä turvallisuusympäristön hahmottamiseksi ja laadullisesta aineistosta tehdyn tulkinnan tukena.⁷⁰ Voimasuhdelaskelmiin valittujen indikaattorien valinnassa on jouduttu tekemään luovia tutkimuksellisia valintoja, jotka perustuvat tutkijan käsitykseen niistä merkittävistä kokonaisuuksista, joita tulisi verrata järjestelmätason muutosten havaitsemiseksi tai vallitsevan tilan ymmärtämiseksi.⁷¹

– niistä suurvaltojen aiheuttamista paineista, joita Pohjoismaihin kohdistuu kansainvälisessä järjestelmässä. Stephen M. Waltin uhkatasapainoteoria pyrkii selittämään sitä, miten pienet valtiot reagoivat, eli valitsevat liittosuhteensa (tai jättävät valitsematta), tässä kansainvälisen järjestelmän dynamiikassa. Ks. Walt 1987, preface.

⁶⁶ Ks. teorialuku ja Walt 2011, 99.

⁶⁷ Blombergs 2013B, 5-6; Ks. vastaus rakenteellisen realismin kritiikkiin: Waltz 1979, 38–41. Vrt. Esfeld & Lam 2010, 1–14.

⁶⁸ Realismin tieteenfilosofisista haasteista ja itseään toteuttavasta luonteesta: Ks. Jackson & Sørensen 2003, 96–100. Vrt. Sotilaallisen voiman vertailun ongelmista: Raitasalo 2008, 26. Vrt. Walt 1998, 41: *At a purely conceptual level, Alexander Wendt has argued that the realist conception of anarchy does not adequately explain why conflict occurs between states. The real issue is how anarchy is understood – in Wendt's words, "Anarchy is what states make of it"*

⁶⁹ Ks. Blombergs 2013A, 13–19, 118.

⁷⁰ Ks. Schweller 1998, 183: *"Structure, it is said, does not determine outcomes but rather works to keep them within narrow ranges."* Vrt. Voimavara-analyysin käytettävyydestä: Sipilä & Koivula 2013, 53.

⁷¹ Ks. Metsämuuronen 2007, 247; Sipilä & Koivula 2013, 65: Tutkijan on oltava myös tietoinen omista lähtökohdistaan, koska tiedon tuottajaa ei voida sivuuttaa tutkimusprosessista. Ks. Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1996 (1994), 77.

Vaikka kansallinen turvallisuus yksinkertaistetaan ja sitä peilataan tässä tutkimuksessa voimatasapainon ja keskinäisriippuvuuden kautta pitkälti realismin ehdoilla, on hyvä kuitenkin ymmärtää, että turvallisuus ja keskinäisriippuvuus on kokonaisuutena huomattavan laaja käsite.⁷² Esimerkiksi liberalismi näkee globalisaation, demokratian ja keskinäisriippuvuuden kautta edistävinä tekijöinä. Sen mukaan valtiot ovat globalisaation myötä enemmän kiinnostuneita taloudellisesta vauraudestaan ja hyvinvoinnistaan kuin alueellisesta laajentumisestaan. Realistit taas kiistävät tämän näkemyksen argumentoimalla, että taloudellinen vauraus on nollasummapelejä, jossa kaikille ei riitä kaikkea.⁷³

Rakenteellisessa realismissa turvallisuuden käsite rakentuu pitkälti valtioiden välisten sotilaallisten, taloudellisten, alueellisten ja maantieteellisten ominaisuuksien varaan, kun muut turvallisuuden osa-alueet nähdään pitkälti edellä mainituista riippuvaisina ja näin ollen niiden tarkastelu voidaan jättää analyysitason ulkopuolelle. Turvallisuutta voidaan kuitenkin tarkastella esimerkiksi valtiotasolla sotilaallisesta, poliittisesta, sosiaalisesta, taloudellisesta ja ympäristöllisestä näkökulmasta. Näihin liittyvät turvallisuusuhkat voivat muodostua valtion sisältä ja ulkopuolelta. Syyt uhille voivat olla niin poliittisia kuin ei poliittisia kuin myös valtiollisia ja ei-valtiollisia. Realismia onkin kritisoitu siitä, että sen näkökulma ikään kuin *turvallistaa*⁷⁴ kaikki erilaiset ja moninaiset uhkat sotilaallisten uhkien alle ja korostaa liikaa valtioiden merkitystä nykyisessä globaalissa maailmassa.⁷⁵

Tutkimuksen yksi merkittävimmistä alkuvaiheen haasteista olikin soveltaa useamman realismin teorian ennakko-oletuksia niin, etteivät ne olisi ristiriidassa laajemman rakenteellisen realismin teoreettisen konsensuksen kanssa ja sopisivat tämän tutkimuksen pieniin valtioihin kohdistuvaan tiedonintressiin.

Rakenteellinen realismi tulisi nähdä työkaluna, ei niinkään tieteenfilosofisena rajoitteena. Rakenteellinen realismi helpottaa havaitsemaan kansainvälisen järjestelmän rakenteellisia ja geopoliittisia⁷⁶ reunaehtoja, joiden keskellä valtiot pystyvät navigoimaan myös pragmaattisesti – näin ollen valtioiden välisen kilpailuasetelman ei tarvitse johtaa sotaan. Tämä tutkimus tarjoaa turvallisuusympäristön hahmottamiseksi yhden analyysimallin, jota voidaan käyttää

⁷² Ks. esim. Herring 2007, 134–135.

⁷³ Ks. esim. Lynn-Jones 2008, 23, 31–32; Walt 1998, 35–36.

⁷⁴ Ks. Herring 2007, 135: Realistit argumentoivat, että muut teorit puolestaan turvallisavat liian laaja-alaisesti erilaisia ilmiöitä, jolloin valtiot laiminlyövät valtiollisen turvallisuutensa ajamalla alas sotilaallisia suorituskykyjä.

⁷⁵ Ks. Lynn-Jones 2008, 32: “*This argument faults realism for its narrow definition of security and its obsession with military threats.*”

⁷⁶ Ks. Thuathail, Dalby & Routledge 2006, 1-14.

ulko- ja turvallisuuspoliittisen tai sotilasstrategisen päätöksenteon tukena.⁷⁷ Turvallisuusympäristön kokonaisvaltaisempi hahmottaminen vaatii luonnollisesti muutakin kuin analyysita-soltaan karkean rakenteellisen realismin.

1.6 Aikaisempi tutkimus

Tutkimusaiheenaiheen valinnan ja arvioinnin yhteydessä ei ole noussut esille, että pohjois-maista puolustusyhteistyötä olisi 2000-luvulla tutkittu rajatusti pelkästään rakenteellisen rea-lismin järjestelmäteoreettisesta näkökulmasta.⁷⁸ Todennäköinen syy tähän on se, että realis-min teoriat ovat ensisijaisesti teorioita suurvaltojen valtopoliitikasta Stephen M. Waltin uhka-tasapainoteoriaa lukuun ottamatta.⁷⁹ Tosin viimeaikaisten turvallisuuspoliittisten tapahtumien siivittämänä on tieteellisessä kirjoittamisessa kylläkin alkanut näkymään yhä enemmän geo-poliittisrealistisia näkökulmia, jotka ottavat kantaa pohjoismaiseen puolustusyhteistyöhön tai Itämeren ja arktisen alueen turvallisuusympäristöön.⁸⁰ Nämä lähteet ovatkin tärkeitä tämän tutkimuksen kannalta.

Monissa tässä tutkimuksessa käytetyistä lähteistä voidaan tunnistaa realistinen näkökulma pohjoismaiseen puolustusyhteistyöhön, mutta tarkempi arviointi niiden teoreettisista näkö-kulmista ei tässä yhteydessä ole mahdollista, koska tutkijat eivät avaa tarkemmin ennakkoo-letustensa taustoja. Toisaalta esimerkiksi tieteellisissä artikkeleissa tällainen teoreettinen problematisointi ei edes ole tarkoituksenmukaista. Myös tutkimusten erilaiset metodologiset valinnat luonnollisesti vaikuttavat siihen, kuinka suuressa roolissa teoria tai teoreettinen ala-haara tutkimuksessa on.

Fred Blomberg(s)in ja Jyri Saanion tekemä tutkimus: [...] *Baltian maiden integraatioratkai-sujen vaikutukset Suomen turvallisuuspoliittiseen asemaan* vuodelta 2003, on lähellä tätä tut-kimusta niin tiedonintressinsä kuin teoreettisen näkökulmankin osalta. Forss, Kiiänlinna, In-kinen ja Hult tekemä tutkimus Maanpuolustuskorkeakoululle: *Venäjän sotilaspoliittinen ti-lanne ja Suomi* vuodelta 2011 tarkastelee geopolittisesta näkökulmasta suurvaltojen välisten

⁷⁷ Ks. Astrov 2011, 117: “As Friedrich Kratochwil puts it, pragmatism has little time and concern for irreconcil-able metatheoretical disputes. Instead it suggests a dialogue among those applying different theories.” Vrt. Waltz 1979, 210: Waltz painottaa teoksensa lopulla, että yhteistyö (suurvaltojen konsertti) on edellytys turvalli-suusdilemman hälventämiseksi. Vrt. Walt 1998, 29; Walt 2011, 101: Teoria on keino jäsenellä kansainvälisen politiikan informaatiotulvaa.

⁷⁸ Ks. realismin paradigman tyypillisistä tutkimuskohteista: Blombergs 2013A, 2–9, 17–18. Ks. lisäksi valitse-vista ulkopoliitiikan tulkinnoista Suomessa kylmän sodan jälkeen: Visuri 2002, 16–18; Raitasalo & Sipilä 2007, 11–13; Jackson & Sørensen 2003, 61–63, 91–100; Blombergs 2013B, 5.

⁷⁹ Ks. Blombergs 2013A, 18, 390, 407; Walt 1987, preface.

⁸⁰ Ks. luvussa 3 ja 4: eri tutkijoiden tulkintoja nykyisestä Euroopan turvallisuusympäristöstä.

suhteiden ja erityisesti Venäjän vaikutusta Suomen ja osittain myös Pohjoismaiden turvallisuuspoliittiseen asemaan. Rydell ja Forss tarkastelevat Pohjoismaista puolustusyhteistyötä suurvaltapolitiittisessa viitekehyksessä Maanpuolustuskorkeakoululle tekemässään julkaisussa: *Tie kohti uutta pohjoismaista turvallisuusstrategiaa* vuodelta 2013.

Fred Blombergsin Maanpuolustuskorkeakoululle vuonna 2013 tekemä väitöskirja *Euroopan voimatasapainojärjestelmä 1990–2012 [...] on tärkeässä osassa suurvaltojen välisen voimatasapainon viitekehyksen rakentamisessa*. Blombergsin väitöskirja on ohjannut tutustumaan laajemmin niihin muihin realismin teoksiin, joita tässä tutkimuksessa on käytetty ja tukenut tutkimuksen näkökulman valintaa. Lisäksi tässä tutkimuksessa käytetty terminologia noudattaa pitkälti Blombergsin tulkintoja realismin englanninkielisestä teoriapohjasta.⁸¹

Tähän tutkimukseen keskeisesti vaikuttanut realismin teos on Kenneth N. Waltzin *Theory of International Politics*, joka on kansainvälisen politiikan lopputuloksia selittävä järjestelmäteorian teoria. Toinen keskeinen realismin teos on Stephen M. Waltin *Origins of Alliances*, joka selittää, miksi valtiot liittoutuvat.

Tutkimuksen toteuttamiskelpoisuuden kannalta tutkimuksen aiheen tulisi olla sellainen, että tutkija kokee sen mielenkiintoiseksi. Teorian puolestaan tulisi kuvastaa tutkijan mielenmaisemaa.⁸² Edellä mainitut osatekijät yhdistyvät tässä tutkimuksessa, jossa yksinkertaistetaan rakenteellisen realismin rajatun näkökulman avulla pohjoismaista puolustusyhteistyötä ja esitetään yksi, valtavirrasta poikkeavakin, tapa hahmottaa turvallisuusympäristöä materiaalien tekijöiden kautta.

*”Venäjän presidentti Vladimir Putin siteerasi huhtikuussa 2008 Nato-kokouksessa esiintyessään Otto von Bismarckin lausumaa ”Tärkeintä eivät ole aikomukset, vaan kyky””*⁸³.

⁸¹ Blombergs 2013A, 390: *”Nämä teoriat auttavat selittämään pienten valtioiden turvallisuuspoliittista toimintaympäristöä, mutta niiden avulla ei kyetä selittämään pienten valtioiden toimintaa ainakaan ilman lisäoletuksia. Realismissa pitäisikin kehittää myös erillisiä realismin perusolettamuksiin perustuvia teorioita pienten valtioiden ulko- ja turvallisuuspolitiikasta. Mitään loogista estettä sille ei ole.”*

⁸² Tiedon tuottajaa ei voida sivuuttaa prosessista, vaan tutkija tulee olla tietoinen omista lähtökohdistaan. Ks. Sipilä & Koivula 2013, 20, 37; Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1996, 77. Ks. myös Hirsijärvi, Remes, Sajavaara 2010, 141: Teoria muodostuu joukosta lakeja, jotka systematisoivat jotakin ilmiöaluetta koskevat empiiriset säännönmukaisuudet.

⁸³ Suora lainaus teoksesta: Forss, Kiianlinna, Inkinen & Hult 2011, 27.

2 RAKENTEELLINEN REALISMI TUTKIMUKSEN TEOREETTISENA VIITEKEHYKSENÄ

Tämän tutkimuksen teoreettisen näkökulman perusteosten lisäksi (Waltz, Walt)⁸⁴ tutkimuksessa on käytetty myös tuoreempia rakenteellisen realismin teoksia. Waltzin teorian avulla pystytään selittämään, miten rakenteet (voiman jakautuminen valtioiden ja liittoumien välillä) vaikuttavat valtioiden toimintaan. Waltin teoriolla pystytään selittämään miten valtiot todennäköisesti reagoivat Waltzin mallintamaan järjestelmäpaineeseen.⁸⁵ Muilla tuoreemmilla realismin teorioilla ja osittain tutkijoiden tulkinnoilla näistä teorioista pyritään avaamaan käytännönläheisesti järjestelmäpaineen ilmenemismuotoja. Lisäksi niiden avulla pyritään täydentämään Waltin teorian yleisen tason selitysvoimaa.⁸⁶

Tässä tutkimuksessa kansainvälinen järjestelmä nähdään anarkkisena itseapujärjestelmänä⁸⁷, jossa valtiot ajavat omaa etuaan kansallisen turvallisuutensa ja itsemääräämisoikeutensa säilyttämiseksi.⁸⁸ Valtion sotilaallinen ja potentiaalinen voima (esim. talous, väestö, teknologinen edistyskellisyys ja luonnonresurssit) puolestaan määrittää sen, kuinka paljon valtiolla on toimintavapautta oman turvallisuutensa varmistamiseksi.⁸⁹

⁸⁴ Kenneth N. Waltzin 1979; Stephen M. Waltin 1987.

⁸⁵ Käytännön tasolla järjestelmäpaineen ilmenemisestä: Historiallisesti voidaan yleistää, että Pohjoismaissa on nähty niiden turvallisuus riippuvaisena enemmän globaalista turvallisuustilanteesta kuin niiden keskinäisistä suhteista. Ks. Forsberg 2013, II61-II64. Vrt. Waltz 1979, 194–195. Vrt. Schweller ei yksinään hyväksy rakenteellisia tekijöitä riittäväksi selitykseksi: Schweller 1997, 7-8. Vrt. Waltin teorian logiikka kiteytyy seuraavasti: Uhkaepätasapaino syntyy, kun uhkaavin valtio tai liittouma on huomattavasti vaarallisempi kuin toiseksi uhkaavin valtio tai liittouma: Walt 1987, 263, 265.

⁸⁶ Ks. Kolme selittävän tradition analyysitasoa: ihminen – valtio – (valtio) järjestelmä: Waltz 1979, 18–19. Vrt. Waltin uhkatasapainoteorian tieteenfilosofinen ongelma: miten huomioida aikomukset materiaalisena tekijänä? Tutkimuksen rajauksista johtuen kaikkien valtioiden aikomuksia tai valtioiden käsityksiä muiden aikomuksista ei pystytä selvittämään. Tosin on perusteltua väittää, että Pohjoismaissa vallitsee vahva epäluulo Venäjän aikomuksista. Ks. ensin Walt 1987, 278–279 ja lopuksi yleisestä ilmapiiristä Pohjoismaissa: Binnendijk, Cagan & Simonyi 2014, 67. Blombergs 2013A, 18, 390, 407; Walt 1987, preface. Vrt. Raitasalo 2008, 7: ”*Pieneen valtioon keskittynyt tutkimus onkin usein realismin näkökulmasta suoritettavassa tutkimuksessa asetettava suurvaltojen välisten suhteiden viitekehukseen.*” Ks. lisäksi: Blombergs 2013A, 39–40, 390. Vrt. Waltz 1979, 107–111.

⁸⁷ Ks. Blombergs 2013B, 7–16: Realismien eri koulukuntien välillä tunnustetut perusolettamukset ovat: 1. suvereenit kansallisvaltiot ovat kansainvälisen politiikan tärkeimmät toimijat, 2. kansainvälisen järjestelmän rakenne on edelleen anarkkinen, 3. kansainvälisessä politiikassa on viimekädessä kyse vallasta, 4. sotilaallisella voimalla ja voimapolitiikalla on keskeinen merkitys kansainvälisessä politiikassa, 5. valtiot toimivat rationaalisesti omaa kansallista etuaan edistäen.

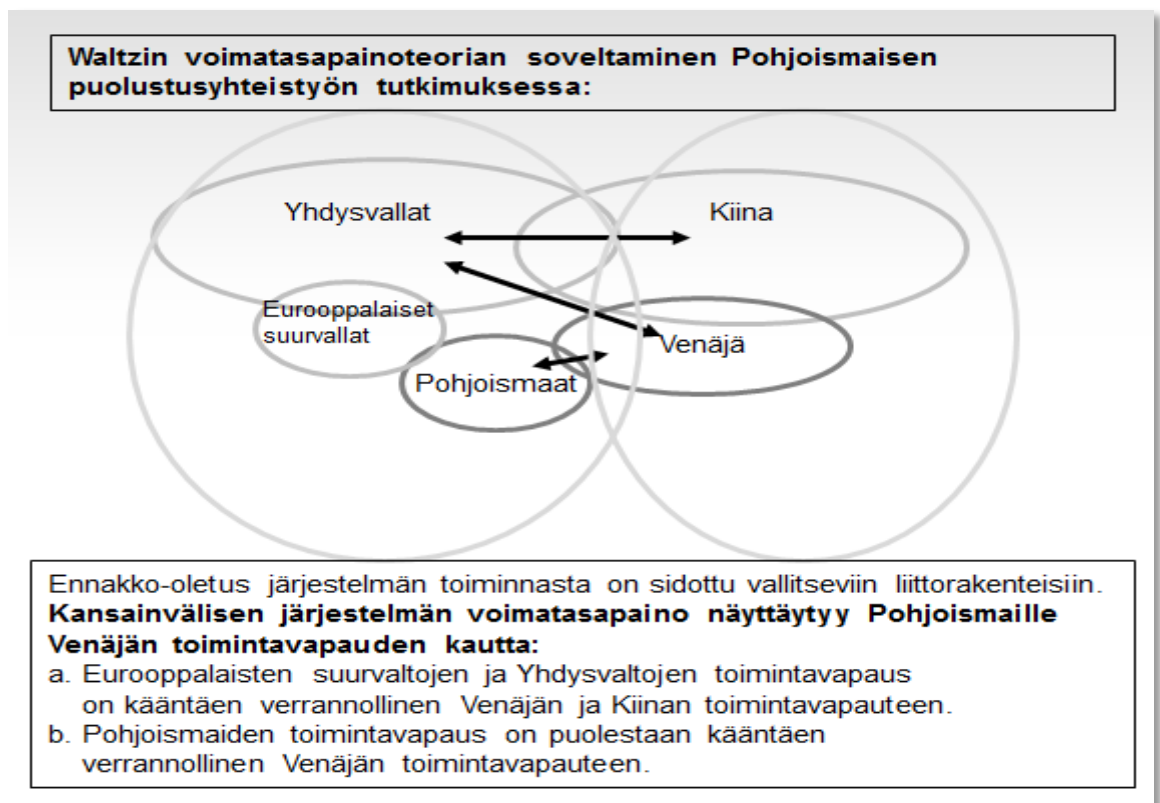
⁸⁸ Blombergs 2013B, 12–13: ”*Anarkkisessa kansainvälisessä järjestelmässä periaatteessa jokainen valtio muodostaa potentiaalisen sotilaallisen uhan toisille valtioille. [...] Tämän seurauksena syntyy turvallisuusdilemma, koska suurvaltojen pyrkimykset lisätä omaa turvallisuuttaan vähentävät toisten suurvaltojen turvallisuuden tunnetta ja luovat siten epävarmuutta ja pelkoa.*” Vrt. Waltz 1979, 102–104.

⁸⁹ Rakenteet, eli valtioiden välinen voimatasapaino, ohjaa valtioiden toimintaa enemmän kuin sisäpoliittiset tekijät. Ks. Waltz 1979, 107–111. Waltzin, Waltin ja erityisesti Mearsheimerin voimasuhdelaskelmat ovat analyysitasoltaan karkeimmat: Waltz 1979, 212–222; Walt 1987, 289–291; Mearsheimer 2001, 55–82. Schweller ja Blombergs puolestaan pyrkivät määrittelemään suurvaltojen välisen voimatasapainon tarkemmin. Vrt. Schweller 1998, 26–32, 203–208; Blombergs 2013A, 122–128, 481–496.

Tutkimuksen analyysitason osalta tämä tarkoittaa seuraavaa: empiirisissä pääluvuissa tarkastelun painopiste on voimasuhteissa tapahtuneiden muutosten hahmottamisessa ja Pohjoismaiden ja Venäjän välisten materiaalien ominaisuuksien tutkimisessa. Tutkimuksessa oletetaan, että valtiot toimivat kuin Walt esittää, mutta rakenteita tarkastelemalla voidaan arvioida sitä, kuinka hyvät edellytykset Pohjoismailla on toimia Waltin esittämällä tavalla.

2.1 Järjestelmäteoreettinen viitekehys

Pohjoismaisen puolustusyhteistyön tutkimus järjestelmäteoreettisesta (*system's theory*) näkökulmasta tulee asettaa suurvaltojen voimasuhteissa tapahtuneiden muutosten viitekehukseen. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan tutkita suurvaltoja, vaan niihin liittyvä suurvaltapolitiittinen viitekehys otetaan muusta realismin tutkimuksesta valmiiksi annettuna.⁹⁰

Kuva 2: Tutkimuksen rajaukset ja näkökulma ovat sidottu Venäjän toimintavapauteen⁹¹

⁹⁰ Tutkimuksessa tehtiin kuitenkin myös taloudellista voimaa painottava suurvaltojen voimasuhdeanalyysi havainnollistamaan Venäjän toimintavapaudessa tapahtuneita muutoksia 2000-luvulla.

⁹¹ Suurvaltapolitiittinen viitekehysten rakentamiseen on käytetty seuraavia lähteitä: Blombergs 2013A, 244, 248, 250, 252–254. Ks. Valtio vs. järjestelmätason selityksistä: Waltz 1979, 161, 166, 168, 175, 205. Vrt. Walt 1987, 2–3, 9–10, 15–16. Kuva sisältää myös tuoreempaa realismin tulkintaa: Mearsheimer 2014B, 3–4. Järjestelmä määritellään vallitsevien liittorakenteiden ja siinä keskenään vuorovaikutuksessa olevien valtioiden materiaalien ominaisuuksien kautta: ks. Waltz 1979, 100–101. Vrt. Posen 2011, 333, 338, 341: Nykyinen unipolaarinen hetki on todennäköisesti oh menevä.

Mikäli Yhdysvaltojen materiaaliset ominaisuudet heikkenevät ja Venäjän vastaavat pysyvät samana, muuttuu Pohjoismaiden turvallisuusympäristö järjestelmässä tapahtuneiden voimasuhdemuutosten takia. Pohjoismaiden turvallisuusympäristö muuttuu myös Venäjän vahvistuessa ja Euroopan liittorakenteisiin sitoutuneen Yhdysvaltojen heikentyessä tai/ja sen sitoutuessa tasapainottamaan Kiinaa. Kiinan vahvistuessa nykyisten liittorakenteiden puitteissa, lisääntyy samalla Venäjän toimintavapaus.⁹²

Järjestelmätasolla Pohjoismaiden toimintamahdollisuudet määrittyvät siis keskinäisessä vuorovaikutussuhteessa olevien suurvaltojen ja niiden johtamien valtiojärjestelmien, eli liittorakenteiden kautta. Pohjoismaiden toimintamahdollisuudet vaikuttavat puolestaan niiden tasapainottamisen keinovalikoimaan.⁹³

Venäjä ja Kiina pyrkivät tasapainottamaan (taloudellinen ja sotilaallinen yhteistyö) Yhdysvaltoja (sen puuttumista muiden valtioiden päätöksentekoon), joka rajoittaa Kiinan ja Venäjän mahdollisuuksia varmistaa oma kansallinen turvallisuutensa.⁹⁴ Toimintavapaus ja kansallinen turvallisuus kietoutuvatkin vahvasti yhteen.⁹⁵

Nato saa tässä tutkimuksessa merkityksensä Yhdysvaltojen voiman ja eurooppalaisten toisen asteen suurvaltojen kautta.⁹⁶ Realismin paradigman mukaan Nato muodostaa potentiaalisen uhan Venäjälle, koska se edistää/edustaa Yhdysvaltojen sotilaallista voimaa Euroopassa ja rajoittaa Venäjän toimintavapautta vaarantaen sen kansallisen turvallisuuden. Naton voima perustuu suurelta osin Yhdysvaltojen sotilaalliseen suorituskykyyn. Samalla myös Naton uskottavuus ja voima on riippuvainen Yhdysvaltojen voimasta.⁹⁷

⁹² Vrt. Blombergs 2013A, 248, 252–253.

⁹³ Ks. Blomberg & Saanio 2003, 98: ”*Baltian maiden integraatioratkaisujen heijastevaikutuksia ei voida kartoittaa yksiselitteisesti tai yleisluonteisesti, koska ne eivät kaikissa kansainvälispoliittisissa tilanteissa ja vallitsevissa turvallisuusympäristöissä ole vakioita.*”

⁹⁴ Ks. Blombergs 2013A, 249–261: Venäjän taloudellinen yhteistyö länsivaltojen kanssa edesauttoi sitä vahvistamaan omaa taloudellista voimaansa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Venäjä on tehnyt myös tiivistä yhteistyötä Kiinan kanssa, mutta sotilaallinen liitto Venäjän ja Kiinan välillä on epätodennäköinen, koska Kiinan sotilaallisen ja potentiaalisen voiman kasvu tulee muodostamaan Venäjälle uhan tulevaisuudessa.

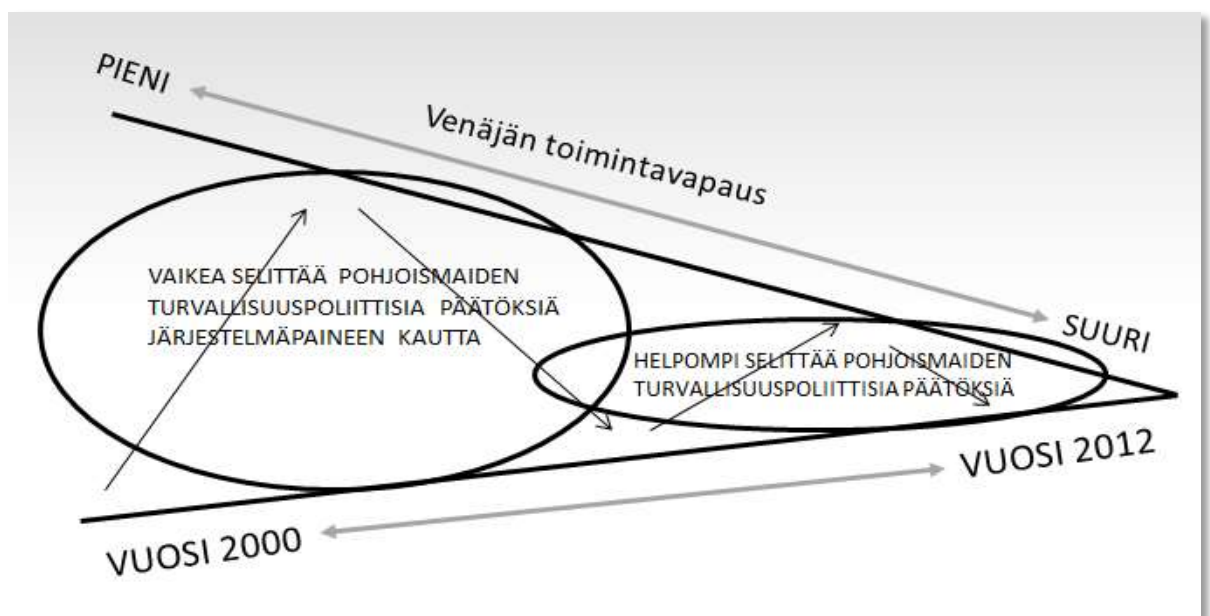
⁹⁵ Voimaepätasapaino on vaarallinen erityisesti pienille valtioille, mutta saattaa olla vaarallinen myös suurvalloille. Ks. Waltz 1979, 131. Vrt. Mikäli kansainvälinen järjestelmä koostuu valtioista, joiden ihmiset pyrkivät varmistamaan oman turvallisuutensa, silloin kansainvälinen järjestelmä on anarkkinen. Ks. Waltz 1979, 103–104. Vrt. Mearsheimer 2001, preface.

⁹⁶ Blombergs 2013A, 30: Realismin mukaan kansainväliset järjestöt heijastavat suurvaltojen välistä vallanjakoa kansainvälisessä järjestelmässä.

⁹⁷ Yhdysvallat on usealla indikaattorilla mitattuna maailman voimakkain valtio. Kansainväliset instituutiot ja liittoumat heijastavatkin aina liittouman voimakkaimman valtion intressejä; voimakkain valtio pystyy vaikuttamaan eniten instituution päätöksentekoon. Hegemoni jättää muille valtioille vähän liikkumavaraa ja valinnanvapautta. Järjestelmän polariteetti onkin näin ollen tärkeä osa valtioiden toiminnan selittämistä. Ks. Blombergs 2013A, 150–159; Ikenberry, Mastanduno & Wohlforth 2011, 5, 22. Vrt. Venäjä, sotilasdoktriini 2010, 8a: Venäjän sotilasdoktriinin mukaan Naton laajentuminen sen lähialueille heikentää lähialueiden strategista tasapainoa.

John J. Mearsheimer tulkitsee eurooppalaisten valtioiden liittosuhdetta merten takana sijaitsevaan Yhdysvaltoihin seuraavasti: Yhdysvallat on niiden näkökulmasta hyvä liittolainen, koska sotilaallisen voiman projisointi eurooppalaisia valtioita vastaan merten yli on Yhdysvalloille hankalaa ja tarpeetonta; Yhdysvalloilla ei ole konkreettista, esimerkiksi lähialueidensa puolustamiseen liittyvää, tarvetta yrittää valloittaa eurooppalaisia liittolaisiaan. Sen sijaan eurooppalaisille valtioille on tärkeää, että Yhdysvallat ei vetäydy pois Euroopasta tasapainottamasta niiden kannalta lähellä sijaitsevaa mannersuurvalta Venäjää.⁹⁸

Robert Jerviksen tulkinnan mukaan valtioiden intressit kasvavat samalla kun niiden voima lisääntyy; suurin osa valtioista on huolissaan ainoastaan niiden lähialueiden turvallisuudesta. Mitä voimakkaammaksi valtio tulee, sitä laajemmalle sen huoletkin ulottuvat.⁹⁹ Voimaa on vaikeampi hankkia kuin se on tuhota ja menestys on riippuvainen hyvistä päätöksistä. Mitä enemmän valtiolla on voimaa, sitä enemmän se pystyy myös vaikuttamaan muiden valtioiden päätöksentekoon.¹⁰⁰

Kuva 3: Ennako-oletus järjestelmätason teorian selityskyvystä¹⁰¹

Vrt. Blomberg & Saanio 2003, 100–101: EU:n ja Naton raja on aina asetettava maantieteellisesti johonkin. Liittouma ei voi laajentua loputtomasti vaan rajan toiselle puolelle jäävät ovat lähtökohtaisesti vastapuolella.

⁹⁸ Ks. Mearsheimer 2001, 382. Vrt. miten järjestelmän yksi-, kaksi-, tai moninapaisuus vaikuttaa siihen, miten valtiot, erityisesti suuret, toimivat. Voimatasapainoteoria esittääkin, että valtiot tasapainottavat aina voimakkainta valtiota alueellaan. Ks. Ikenberry, Mastanduno & Wohlforth 2011, 1–2.

⁹⁹ Valtion vaikuttamisen ei tarvitse olla sotilaallista, kunhan se on mahdollisimman kustannustehokasta päämäärät huomioiden: Ks. Jervis 2011, 265, 274: *“Balance theory tells us that states will do what appears effective in order to protect their positions; it does not lead us to expect them to adopt policies that are costly and futile.”*

¹⁰⁰ Ks. Ikenberry, Mastanduno & Wohlforth 2011, 17; Jervis 2011, 278.

¹⁰¹ Tässä tulee huomioida, että tässä tutkimuksessa noudatetaan Waltzin käsitystä valtioista vuorovaikutussuhteessa niiden materiaalien suorituskykyjen ja keskinäisriippuvuuden kautta, mutta johtuen teorian poikkeuksellisesta sovelluksesta Waltzin teoriolla ei pystytä antamaan suoria vastauksia tämän tutkimuksen tiedonintressiin:

“Thucydides famously recorded the frank and brutal observation that ‘strong do what they can and the weak suffer what they must.’”¹⁰²

”The combination of anarchy and the distribution of capabilities create fields of force that affect all the states in the system, but do not determine anything.”¹⁰³

Edellä mainitut suorat lainaukset kiteyttävät hyvin tähän tutkimukseen valitun teoreettisen viitekehyksen lähtökohdat, jotka jalkautuvat pitkälti myös tutkimusongelmaksi: Pohjoismaiden turvallisuuspoliittisiin ratkaisuihin vaikuttavat merkittävästi suurvaltojen ja Venäjän välisissä voimasuhteissa, eli järjestelmässä tapahtuneet muutokset. Samalla Pohjoismaiden omat rakenteelliset ominaisuudet luovat reunaehdoja niiden turvallisuuspoliittisille päätöksille. Venäjän voima, ja voiman seurauksena toiminta, muodostavat rajoitteita Pohjoismaille, mutta samalla työntää niitä yhteen. Tässä tutkimuksessa pyritäänkin järjestelmätasolla arvioimaan myös sitä, onko Venäjän voima enemmän Pohjoismaita yhdistävä kuin niitä erottava tekijä.¹⁰⁴

2.2 Pienten valtioiden turvallisuuspolitiikan selittäminen rakenteellisen realismin avulla

Waltzin mukaan valtion koko¹⁰⁵ määrittää sen, minkälaisia päätöksiä valtiot tekevät. Pienet/heikot valtiot toimivat kapeissa marginaaleissa ja elävät veitsen terällä. Näin ollen niiden onkin tulkittava rakenteelliset tekijät ja turvallisuusympäristönsä kehitys ”oikein”. Voimakaiden suurvaltojen ei puolestaan juurikaan tarvitse huolehtia siitä, mitä pienissä ja heikoissa valtioissa tapahtuu. Waltz kuitenkin painottaa, että hänen voimatasapainoteoriaansa on kansainvälisen politiikan teoria siitä, miten asiat valitettavasti monesti ovat, ei niinkään suositus valtioiden ulkopoliittiseksi linjaksi tai ehdotus siitä, miten asioiden tulisi olla.¹⁰⁶

Ks. Waltz 1979, 104–105, 107–108; Vrt. Waltz 1979, 100–101; Vrt. Waltz 1979, 160. Järjestelmäpaineessa navigointi tapahtuu Waltin teorian avulla.

¹⁰² Suhteellisella voimalla on keskeinen vaikutus kansainvälisiin suhteisiin. Ks. Ikenberry, Mastanduno & Wohlforth 2011, 29, 32: *“We forced to grapple with the enduring issue of how the powerful and the weak make their way in a changing international environment.”*

¹⁰³ Ks. Suora lainaus on tästä teoksesta: Posen 2011, 318: *“Structures constrain. They push and they pull.”* Vrt. Waltz 1979, 75: Rakenteet ohjaavat reunaehdojen kautta valtioita yhteen suuntaan, mutta rakenteen avulla on vaikea sanoa, että A aiheuttaa juurikin B:n.

¹⁰⁴ Ks. Raitasalo 2008, 7. Vrt. Pienen valtion vaikutusmahdollisuuksista: Duke 2001, 49. Vrt. Walt 1987, 265. Vrt. Posen 2011, 318. Vrt. Blombergs 2013A, 175: *“Suurvaltojen voimatasapainopolitiikkaa tarkastelevissa realismiin perustuvissa tutkimuksissa on määritelty puutteellisesti se, mikä on tasapainottamista ja mikä ei ole.”*

¹⁰⁵ Eri tapoja määritellä valtion koko: Duke 2001, 49.

¹⁰⁶ Waltz 1979, 175, ”194”, 202: 1.) *“Power provides the means of maintaining one’s autonomy in the face of force that others wield.”* 2.) *“Greater power permits wider ranges of action, while leaving the outcomes of action uncertain.”* 3.) *The more powerful enjoy wider margins of safety in dealing with the less powerful and have more to say about which games will be played and how.* 4.) *“The ability of one cluster of activities or niches to set the conditions under which others must function.”*

Waltzin mukaan alueellinen voimaepätasapaino on erityisen vaarallinen suurvallan lähellä sijaitseville pienille valtioille ja erityisesti tilanteessa, jossa suurvallan turvallisuuspyrkimyksiä ei ole toinen riittävän suuri valtio tasapainottamassa.¹⁰⁷ Toisaalta pienet valtiot voivat nauttia näennäisestä toiminnanvapaudesta, mikäli ne sijaitsevat riittävän kaukana suurvalloista tai ovat merkityksettömiä voimansa tai geopoliittisen sijaintinsa näkökulmasta, eivätkä siten muodosta potentiaalista uhkaa suurvalloille.¹⁰⁸ Pienet valtiot eivät kuitenkaan voi unohtaa geopoliittista sijaintiaan tai heikkoa vaikutusvaltaansa muiden valtioiden päätöksentekoon, vaikka niin Waltzin mukaan joskus epäonnistuneesti luullaankin.¹⁰⁹

Laajemmasta toimintavapaudesta nauttivat suurvallat saattavat pyrkiä kontrolloimaan pienten valtioiden toimintaa hyödyntämällä keskinäisriippuvuussuhteita.¹¹⁰ Suurvallat eivät kuitenkaan automaattisesti pyri kontrolloimaan pieniä valtioita vain sen takia, että ne siihen kykenevät; kontrollointi liittyy suurvaltojen keskinäiseen globaaliin kilpailuasetelmaan. Suurvallat kilpailevat kauppakumppaneista ja vaikutusvallasta lähialueillaan sekä pyrkivät suojaamaan sotilasstrategisesti tärkeät puskurivyöhykkeensä.¹¹¹

Keskinäisriippuvuus koostuu suhteellisista hyödyistä ja menetyksistä toimijoiden välillä, jotka voivat jakautua tasaisesti tai epätasaisesti. Koska valtiot ovat enemmän samanlaisia kuin erilaisia, on niiden keskinäisriippuvuus enemmän haitaksi kuin hyödyksi; kaikille ei riitä kaikkea. Mitä enemmän valtio on riippuvainen muista valtioista, sitä enemmän sen päätökset tapahtuvat tämän riippuvuussuhteen suojelemisen ehdoilla.¹¹²

Valtioiden riippuvuus toisistaan on joko taloudellista tai sotilaallista riippuvuutta, jotka puolestaan vaikuttavat merkittävimmin valtion turvallisuuspoliittiseen päätöksentekoon.¹¹³ Kes-

¹⁰⁷ Ks. Waltz 1979, 131. Vrt. Ikenberry, Mastanduno & Wohlforth 2011, 6-7: Tosin kylmän sodan aikainen kaksinaipainen maailmanjärjestys on kyseenalaistettu nykyaikaisessa realismin tutkimuksessa. On alettu puhua Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välisestä löyhästä kaksinaipaisesta maailmanjärjestyksestä, jossa Yhdysvallat oli kuitenkin kahdesta valtiosta voimakkaampi.

¹⁰⁸ Ks. Waltz 1979, 73, 113.

¹⁰⁹ Ks. Waltz 1979, 109.

¹¹⁰ Ks. Venäjän valtopolitiikan ja voiman välisestä korrelaatiosta uusklassisen realismin näkökulmasta: Blombergin 2013A, 262–265, 269 ja puolestaan Baltian maiden taloudellisesta keskinäisriippuvuudesta ja energiasaadon välisestä yhteydestä: Grigas 2013, 49–75.

¹¹¹ Suurvallat pyrkivät vahvistamaan omaa vaikutusvaltaansa liittoutumalla muiden valtioiden kanssa. Näin ne samalla estävät niitä liittoutumasta muiden suurvaltojen kanssa. Suurvallat katsovat maailmaa globaalisti, pienet valtiot taas alueellisesti. Ks. Waltz 1979, 199, 202.

¹¹² Ks. Waltz 1979, 139, 144, 153, 159–160. Vrt. Walt 1987, 265. Waltzin mukaan valtioiden päämiehet laskelmoivat kokoajan niitä hyötyjä ja haittoja, joita keskinäisriippuvuudesta muodostuu. Hän pyrkii teoriailtaan mallintamaan niitä selkeitä reunaehtoja, jotka ovat merkittäviä valtioiden päätöksen teossa. Waltin mukaan puolestaan voimaepätasapaino ei vielä yksinään riitä selittämään valtioiden liittoutumista vaan myös hyökkäykselliset kyvyt ja aiomukset tulee huomioida. Vrt. Wohlforth 2011, 35: Kaikki valtiot eivät voi lisätä taloudellista hyvinvointiaan samanaikaisesti, mistä johtuen kansainvälinen politiikka on kilpailullista nollasummapeleä.

¹¹³ Ks. Waltz 1979, 158–160, 206–207.

kinäisriippuvuus selittää kuitenkin vain osittain valtioiden välistä yhteistyötä, liittoutumista tai liittoutumattomuutta. Keskinäisriippuvuus onkin enemmän toiminnan rajoite kuin yksinään riittävä selitys valtioiden liittoutumisratkaisuille. Vahvin liittoutumiseen kannustava tekijä on Waltin mukaan yhteinen uhka.¹¹⁴

Waltzin mukaan valtioiden välinen keskinäisriippuvuus on erityisesti pienten valtioiden osalta lähtökohtaisesti haavoittuvuus, jota suurvallat käyttävät tarvittaessa hyväkseen ajaessaan omia etujaan (kansallista etua/turvallisuutta). Esimerkiksi Yhdysvaltojen ei tarvitse huolehtia menettävänsä kauppakumppaneitaan, jotka tosiasiallisesti ovat riippuvaisia Yhdysvalloista; jos kauppasuhteet katkeavat, kärsivät kauppakumppanit Yhdysvaltoja enemmän.¹¹⁵

Tässä tutkimuksessa Venäjän vaarallisuutta, uhkaa ja vaikutusta Pohjoismaiden toimintamahdollisuuksiin tarkastellaan valitun teorian karkeasta analyysitasosta johtuen puhtaasti voiman, eli kykyjen ja maantieteellisen sijainnin, eikä esimerkiksi Venäjän ulko- ja turvallisuuspoliittisten lausuntojen kautta. Venäjän suhtautuminen Naton laajentumiseen otetaan pitkälti muusta tutkimuskirjallisuudesta valmiiksi annettuna.¹¹⁶

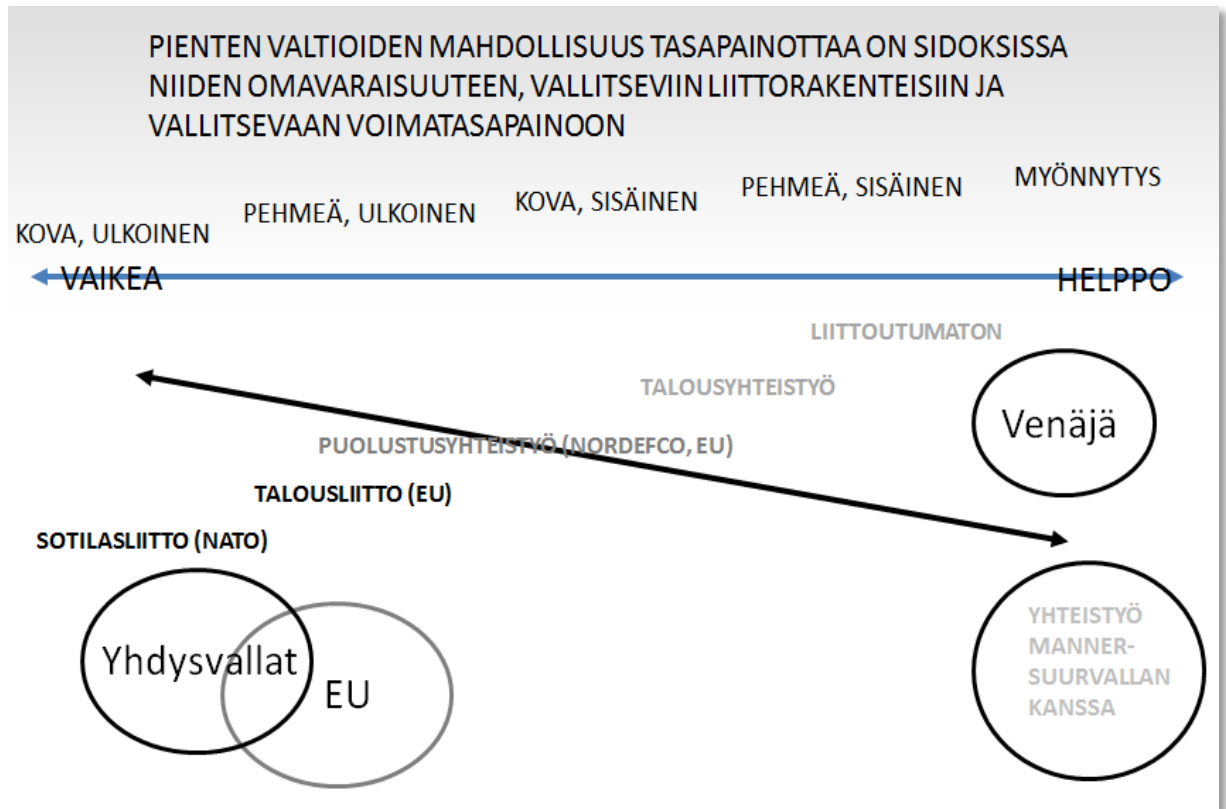
2.3 Pohjoismaisen puolustusyhteistyön liittoutumisteoreettinen problematisointi

Tämän tutkimuksen kirjoitetussa tekstissä esiintyy useasti käsite *tasapainottaminen*, jonka määritelmät vaihtelevat realismin eri teorioissa, käyttöperiaatteista (alueellinen vs. globaali tarkastelu) ja näkökulmista johtuen. Yhtenäistä määritelmää tämän tutkimuksen teoreettiseen sovellukseen ei lähdekirjallisuudesta löytynyt. Alla olevassa kuvassa on esitetty käsitys tässä tutkimuksessa käsitteiden hierarkkisesta suhteesta selitettäessä pohjoismaista puolustusyhteistyötä tai Pohjoismaiden liittoutumisratkaisuja laajemmin.

¹¹⁴ Ks. Waltz 1979, 166. Vrt. Aaltola, Sipilä & Vuorisalo 2011, 7.

¹¹⁵ Ks. Waltz 1979, 139, 144, 153, 159–160; Walt 1987, 265; Wohlforth 2011, 35.

¹¹⁶ Ks. Waltz 1979, 194–197. Vrt. Walt 1987, 5, 263, 265. Ks. Venäjän kantaan liittyen katso johdantoluvun ensimmäinen sivu ja arvioita Venäjän sotilaspoliittisesta kehityksestä ja suhtautumisesta pieniin naapurivaltioihin: Forss, Liianlinna, Inkinen & Hult 2011, 34–35.

Kuva 4. Tutkimuksen käsitteiden määrittely¹¹⁷

Tasapainottaminen (*balancing*) on niin sanottu yleiskäsite, jolla viitataan valtion tai liittouman toimenpiteisiin liittyen vastapuolen valtion tai liittouman voiman rajoittamiseen epäsuorilla tai suorilla keinoilla.¹¹⁸ Sotilaallinen liittoutuminen (ja voima) on realismin näkökulmasta vahvin tasapainottamisen muoto (*ulkoinen kova tasapainottaminen*). Tasapainottamiseksi realismissa lasketaan esimerkiksi Ruotsin ja Suomen liittyminen EU:iin (*ulkoinen pehmeä tasapainottaminen*) tai mahdollinen Nato-jäsenyys (*ulkoinen kova tasapainottaminen*), joka on Venäjän suhtautumisesta ja voimasta johtuen vaikein turvallisuuspoliittinen päätös pienille reunusvaltioille.¹¹⁹

¹¹⁷ Tämän tutkimuksen käsitteiden määrittelyyn on vaikuttanut keskeisimmin Blombergsin väitöskirjassaan tekemät tulokset englanninkielisestä realismin teoriapohjasta sekä Waltin esittämät eri vaihtoehdot valtioiden tasapainottamiseksi. Ks. Blomberg 2013A, 175–190. Vrt. Walt 2011, 116: Hard-Balancing, Soft Balancing, Leash-slipping, Neutrality, Bandwagoning, Regional Balancing. Vrt. väitteiden selitysvoimasta: Levy 2008, 633 ja käsitteiden valinnasta: Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2010, 157.

¹¹⁸ Suurvallan vaikuttaminen koostuu tarpeen mukaan asteittain kovenevista toimenpiteistä. Suurvallakin pyrkii kustannus-hyöty- ja rationaalisuusolettamuksen mukaisesti vaikuttamaan uhkaavan valtion päätöksen tekoon ensin dialogilla, jonka jälkeen järjestyksessä tulevat erilaiset painostamisen keinot. Venäjän turvallisuuspoliittisen työkalupakkiin kuuluu useat eri vaikuttamisen muodot. Positiivisina keinoina Venäjällä on tarjota houkuttelevia kauppasopimuksia ja korkean tason poliittista tukea. Negatiivisia keinoja voisivat olla puolestaan uhkailu ja disinformaatiota hyödyntävät kampanjat. Venäjä pyrkiikin yhdistämään taloudellisia, kulttuurisia ja sotilaallisia keinoja, pehmeitä ja kovia keinoja, saavuttaakseen päämääränsä. Venäjä pyrkii vaikuttamaan lännen päätöksenteon yhtenäisyyteen. Ks. Aaltola 2014, 167; Venäjän käymästä hybridisodankäynnistä Ukrainassa: Friedman 2014, 12–17; Yleisesti rationaalisuusolettamuksesta: Mearsheimer 1983, preface, 64–66, 103.

¹¹⁹ Blomberg 2013A, 175–190. Vrt. Walt 2011, 116, 128–130, 132–133. Vrt. Winnerstig 2012, 114–115: EU nähtiin 2000-luvun alussa poliittisena liittona johon on ajan myötä tullut myös sotilaallisia aspekteja.

Waltin uhkatasapainoteorian mukaan pienet valtiot pyrkivät tasapainottamaan aina uhkaavinta valtiota. Valtion uhkaavuus puolestaan muodostuu valtion *sotilaallisesta ja potentiaalisesta voimasta, maantieteellisestä läheisyydestä, hyökkäyksellisistä kyvyistä ja aggressiivisista aikomuksista*.¹²⁰ Mikäli etäällä sijaitsevan suurvallan kanssa liittoutuminen ei ole mahdollista (tässä luvussa esitettävistä syistä), pyrkivät pienet valtiot silloin liittoutumaan muiden vähemmän vaarallisten valtioiden kanssa tai pysymään liittoutumattomina. Heikko valtio joutuu todennäköisesti turvautumaan myönnytysstrategiaan lähellä sijaitsevan mannersuurvallan osalta.¹²¹

Pohjoismaat joutuvat jokainen punnitsemaan omista lähtökohdistaan Venäjän vastareaktiota, kun ne valitsevat liittolaisiaan. Waltin mukaan liittoutuessa valtiot arvioivat muodostumassa olevan liiton yhtenäisyyttä, voimaa sekä vastapuolen voimaa, kykyjä ja aikomuksia. Euroopalaiset valtiot liittoutuvat Yhdysvaltojen kanssa, koska ne ovat enemmän huolissaan oman alueensa suurvalta Venäjältä kuin Yhdysvaltojen ulko- ja turvallisuuspolitiikasta.¹²² Venäjä on puolestaan huolissaan Yhdysvaltojen sotilaallisen voiman lisääntymisestä sen lähialueilla Nato-rakenteiden kautta. Venäjän suuri voima mahdollistaa sille ”suuremmat selviytymispyrkimykset”, jotka saattavat vaikuttaa pienistä valtioista hyökkäyksellisiltä.¹²³

Randall L. Schwellerin mukaan liittoon liittyy sen hajoamisen ja valtion yksin jäämisen pelko. Valtioilla on käytössään uhkaan vastaamiseksi myös muitakin keinoja kuin pelkkä liittoutuminen, myönnytyspolitiikka tai liittoutumattomuus. Valtiot voivat esimerkiksi ottaa etäisyyttä kaikkiin konfliktin osapuoliin ja siirtää vastuuta tasapainottamisesta muille valtioille. Valtiot voivat tehdä myös myönnytyksiä uhkaavalle/revisionistiselle valtiolle, jolloin uhkaava valtio muuttuu *status quo* valtioksi (tyytyväinen vallitsevaan tilaan). Schwellerin mukaan jopa pienemmät valtiot voivat olla revisionistisia ja pyrkiä harjoittamaan *sakaalistrategiaa* (hyötyä

¹²⁰ Walt 1987, 265: ”*aggregate power, its geographic proximity, its offensive capability, and the aggressiveness of its intentions.*”

¹²¹ Walt 1987, 265–266; Walt 2011, 108; Waltin mukaan esimerkiksi Puola, Unkari ja Baltian maat liittyivät Natoon tasapainottaakseen Venäjää. Venäjän sotilaallinen voima, hyökkäykselliset kyvyt, potentiaalinen voima ja hyökkäykselliset aikomukset ovat niiden suvereniteetille uhka. Valtiot voivat olla liittoutumatta kolmesta syystä: 1. niihin kohdistuu monta samanlaista uhkaa useammalta suunnalta, 2 niihin ei kohdistu minkäänlaista uhkaa ollenkaan, 3. ne muuten vain yrittävät olla osallistumatta suurvaltakilpailuun. Tällä hetkellä vaikuttaa siltä, että puhtaasti rakenteelliset selitykset eivät yksinään riitä selittämään kaikkien valtioiden liittoutumisstrategioita. Valtiot, jotka sijaitsevat maantieteellisesti, sotilasstrategisesti ja/tai geopoliittisesti syrjässä voimakkaista valtioista, omaavat mahdollisuuden myös välttää konflikteja ja kasvattaa voimaansa myöhempää tasapainottamista varten. Ks. Walt 2011, 129, 132–133, 138. Vrt. Schmidl 2001, 86–87: Enemmän tai myöhemmin pienten valtioiden on valittava puolensa tai ne nähdään uhkana ja vallataan.

¹²² Walt 2011, 99, 101.

¹²³ Ks. Mearsheimer 2001, 43, 45, 49, 163. 201: Myönnytyspolitiikka on heikkojen valtioiden strategia. Esimerkiksi, jos Suomi olisi liittynyt Natoon kylmän sodan aikana, olisi Neuvostoliitto todennäköisesti vallannut sen. Viimekädessä valtiot arvioivat liittoutumisesta muodostuvia kustannuksia ja hyötyjä; kansalliseen turvallisuuteen kohdistuvaa uhkaa. Vrt. Mearsheimer 2001, 54: ”*In anarchy, however, the desire to survive encourages states to behave aggressively.*”

tavoitteleva yhteistyö revisionistisen valtion kanssa), jolloin sen toimintaa on vaikea kuvailla pelkäksi myönnytysspolitiikaksi.¹²⁴

Viimekädessä kysymys on analyysitason tarkkuudesta; Schweller pyrkii selittämään kansainvälisen politiikan tapahtumia ja valtioiden toimintaa uusklassisen realismin viitekehyksessä tarkemmin ottamalla huomioon valtioiden erilaisia intressejä kuin esimerkiksi Waltz ja Walt rakenteellisen realismin viitekehyksessä. Tarkempi analyysitaso ei välttämättä tarkoita parempaa tutkimustulosta; karkeampi analyysitaso on helppokäyttöisempi työkalu valtioiden turvallisuuspoliittisen toiminnan selittämiseksi. Walt ja Waltz Schwellerin näkemyksistä poiketen eivät siis ota huomioon valtioiden erilaisia valtopoliittisia intressejä vaan kaikki valtiot nähdään puolustuksellisina yksiköinä. Toisaalta turvallisuuskilpailun ilmenemismuotoon vaikuttaa moni asia, jolloin suurvaltojen turvallisuuskilpailu saattaa vaikuttaa erityisesti suurvaltan lähellä sijaitsevista pienistä valtioista hyökkäykselliseltä.¹²⁵

Valtioiden välisille liitoille tai puolustusyhteistyölle ei ole olemassa tyhjentävää määritelmää, jonka kaikki aihepiirin tutkijat allekirjoittaisivat, mutta esimerkiksi Stefan Bergsmanin mukaan eri tutkijoiden näkemyksistä on kuitenkin tunnistettavissa muutamia keskeisiä tekijöitä. Liitto on itsenäisten valtioiden välisiä järjestelyitä tai sopimuksia; liiton solmimismuodolla ei ole väliä, kunhan valtiot voivat luottaa toistensa apuun; liittoon sisältyy yleensä lupaus turvatakuista; konkreettinen lupaus sotilaallisesta avusta poikkeusoloissa; lupauksen turvatakuista tulee olla yhteistoiminnassa solmittu ja kaikkien osapuolien tulee olla arvioinut hyödyt ja haitat.¹²⁶

Valtioiden välisen liiton erottaa turvallisuus- tai puolustusyhteistyöstä liiton sitovuus; valtiot edellyttävät toisiltaan tukea myös poikkeusoloissa (liiton tulee myös kestää poikkeusolot); valtioiden sisäinen ja keskinäinen yhtenäisyys tulee olla riittävä, jotta ne pystyvät kokoamaan ja projisoimaan voimaa toistensa tueksi. Liitolla tarkoitetaan yleensä järjestelyä, jolla valmistaudutaan mahdolliseen turvallisuustilanteen heikkenemiseen, ei niinkään esimerkiksi johonkin erilliseen operaatioon koottavaa koalitiota tai sotajoukkoa. Liittoumaan liittyy aina pelko yksinjäätymisestä; joku jäsenistä ei kunnioita solmittua sopimusta tilanteen kehittyessä epäsuo-

¹²⁴ Ks. Schweller 1997, 61, 66–67, 70–71, 73–74.

¹²⁵ Ks. Walt 1987, 12; Blombergs 2013A, 37–38. Vrt. Freedman 2008, 22: Strategian tutkimuksessa ei voida ohittaa voiman merkitystä, mutta myös ihmisten käsityksillä voimasta on merkitystä, joten voima ei voi koskaan olla absoluuttisesti selitettävissä. Ks. myös tieteenfilosofiset näkökulmaerot luvussa 1.4.

¹²⁶ Bergsmann 2001, 25–27.

tuisaan suuntaan. Merkittävin valtioiden välinen liitto sisältää aina lupauksen turvallisuustakuista.¹²⁷

Erwin A. Schmidlin mukaan valtion pienestä koosta voidaan sanoa olevan myös hyötyä konfliktitilanteissa. Pientä yhtenäistä valtiota on helpompi johtaa kuin suurta ja hajanaista valtiota. Pieni valtio pystyy sopeutumaan joustavammin turvallisuusympäristön muutoksiin. Pienemmällä budjetilla toimiminen lisää kustannustehokkuutta ja ajattelun joustavuutta. Pienen koko voi myös tehdä valtiosta merkityksettömän tai huomaamattoman suurvallalle, jolloin ajautuminen konfliktiin voi olla epätodennäköisempää.¹²⁸

Schmidlin mukaan valtion pienestä koosta voi tuki olla myös haittaa. Pienten valtioiden on vaikea ajaa omia intressejään tai vaikuttaa sotilasliiton päätöksentekoon. Pienen valtion asevoimat eivät välttämättä herätä haluttua kunnioitusta/ennaltaehkäisevää vaikutusta vastustajassa. Pienen valtion tappionsietokyky on alhaisempi kuin suurvallalla. Pieni valtio ei voi paeita liittoutumattomuuden tai turvallisuuspoliittisesti neutraalin kannan taakse, vaan ennemmin tai myöhemmin sen on pakko valita puolensa tai se nähdään uhkana.¹²⁹

Venäjälle sen puskurivyöhykkeellä sijaitseva pieni valtio saattaa muodostaa epäsuoran uhan, jos Venäjä kokee pienen valtion sotilaallisen voiman niin heikoksi, että se ei kykene huolehtimaan itse kansallisesta turvallisuudestaan vaan sen turvallisuusriippuvuus mahdollistaa Yhdysvaltojen sotilaallisen voiman siirtämisen Venäjän lähialueille. Heikko valtio voi ajautua suurvaltojen väliseen konfliktiin liittorakenteen kautta vaikka se ei liittoutuessa olisi ollut pienen valtion intresseissä.¹³⁰

2.4 Ennako-oletusten jäsentely

Tämän tutkimuksen ennako-oletusten mukaan Pohjoismaat arvioivat hyötyjä ja haittoja, joita pohjoismainen puolustusyhteistyö niille asettaa.¹³¹ Tässä tutkimuksessa hyötyjä ja haittoja arvioidaan puolustuksellisen rakenteellisen realismin mukaisesti Pohjoismaiden kansallisen turvallisuuden kautta (ei esimerkiksi puolustusmateriaalikustannusten kautta). Kansalliseen

¹²⁷ Bergsmann 2001, 35–36: “Putting together these eight constituting elements an alliance shall be defined as an explicit agreement among states in the realm of national security in which the partners promise mutual assistance in the form of a substantial contribution of resources in the case of certain contingency the arising of which is uncertain.”. Vrt. Walt 1987, 12: “[...] an alliance is a formal or informal arrangement for security cooperation between two or more sovereign states.”

¹²⁸ Schmidl 2001, 86. Vrt. Walt 1979, 98–99: yksittäinen valtio on yhtenäisempi yksikkö kuin liitto.

¹²⁹ Schmidl 2001, 86–87: Länsimaissa vaikuttaisi olevan verrattain huono tappionsietokyky.

¹³⁰ Schmidl 2001, 86–87. Vrt. Forss, Kiianlinna, Inkinen & Hult 2011, 35; Walt 2011, 104.

¹³¹ Ks. Glenn Snyderin peliteoreettinen näkökulma valtioiden liittoutumisen hyötyjen ja haittojen arviointiin: Christensen 2001, 89–91.

turvallisuuteen vaikuttaa geopolitiikka, suurvaltojen välinen voimatasapaino, Pohjoismaiden omavaraisuus ja Pohjoismaiden riippuvuus Venäjästä; yksinkertaistettuna – Pohjoismaiden turvallisuuteen vaikuttaa Venäjä.

Tutkimuksen ennakko-oletusten mukaisesti Pohjoismaat toimivat kansainvälisessä järjestelmässä, jossa muiden valtioiden aikomuksista ei ole varmuutta. Lähellä sijaitsevat *sotilaallisesti ja potentiaalisesti voimakkaat* valtiot, jotka muodostavat alueellisen voimaepätasapainon, ovat niiden kannalta vaarallisimpia. Waltin näkemyksen mukaan Pohjoismaat pyrkivät tasapainottamaan aina uhkaavinta valtiota. Mearsheimer näkee, että voima ja uhkaavuus pitkälti korreloivat keskenään.¹³²

Seuraavia tähän tutkimukseen laadittuja väittämiä käytetään laadullisen ja määrällisen aineiston tulkintaan ja johtopäätösten jäsentelyn tukena. Väittämät on muotoiltu yleispäteviksi, samanmuotoiseksi ja ne on laadittu rakenteellisen realismin teoriapohjan linjan mukaisesti.¹³³

*Maantieteellinen etäisyys*¹³⁴: Mitä lähempänä Pohjoismaa sijaitsee Venäjää, sitä vaikeampi sen on *liittoutua muiden valtioiden kuin Venäjän kanssa*. Mitä kauempana Venäjä sijaitsee, sitä helpompaa *ulkoinen tasapainottaminen* on.

*Suurvaltojen välinen voimatasapaino*¹³⁵: Mitä voimakkaampi Venäjä on suhteessa Yhdysvaltoihin ja eurooppalaisiin toisen asteen suurvaltoihin nähden, sitä vaikeampi Pohjoismaiden on *liittoutua Nato-maiden kanssa*. Mitä voimakkaampia Yhdysvallat ja eurooppalaiset toisen asteen suurvallat ovat suhteessa Venäjään, sitä helpompi Pohjoismaiden on *tasapainottaa ulkoisesti*.

¹³² Ks. Bergsmann 2001, 31: Voimatasapainoteorian karkeasta analyysitasosta johtuen toisen valtion muodostama uhka ja sen voimapotentiaali nähdään usein synonyymeina; mitä suurempi potentiaalinen voima valtiolla on, sitä suuremman potentiaalisen uhan se muodostaa muille valtioille. Analyysitason karkeus voidaan nähdä myös teorian heikkoutena. Vrt. Mearsheimer 2001, 43, 45, 49, 163. 201. Vrt. Tunberger 2003, 166: Perimmäinen valtion turvallisuuspoliittinen tavoite on säilyttää rauha, itsenäisyys ja toiminnan vapaus kaikissa tilanteissa.

¹³³ Ks. Sipilä & Koivula 2013, 45: Metodit pitävät sisällään teoreettisia lähtökohtaolettamuksia. Vrt. vastaväitteistä ja argumentaatiosta: Levy 2008, 627–642. Vrt. Gerring 2008, 648–649. Vrt. Alasuutari 2011, 38: Tutkijan tulee tiedostaa, että tehdyt johtopäätökset eivät ole absoluuttisia vaan todennäköisesti tutkijalla on jäänyt muitakin vaikuttavia kokonaisuuksia huomaamatta. Vrt. Brady 2008, 217: Ihmiset ovat riippuvaisia kausaalista syyseuraus selityksistä navigoidakseen jokapäiväisessä elämässä.

¹³⁴ Realismissa korostetaan suurvallan pienen rajanaapurin hankalaa asemaa ja etäämmällä sijaitsevien valtioiden helpompaa asemaa. Käytännössä tämä liittyy siihen, että suurvallalle sen lähialueiden hallinta on tärkeää kansallisen turvallisuuden varmistamiseksi ja lähialueille on myös helppo projisoida sotilaallista voimaa. Näitä alueita kutsutaan monesti puskurivyöhykkeiksi tai etupiireiksi. Ks. Walt 1987, 23–24; Mearsheimer 2001, 83–137; Maantieteellisistä sijainneista: Mearsheimer 2001, 157. Vrt. Mearsheimer 2014B, 1–4; Mearsheimer 2014A: Mearsheimerin näkemykseen mukaan Ukrainan tilanne olisi tällä hetkellä vakaampi, jos muut valtiot olisivat ”antaneet” sen pysyä puskurivaltiona Venäjän ja lännen välillä.

¹³⁵ Ks. Mearsheimer 1994/1995, 7: Kansainväliset järjestöt nähdään realismin sisällä heijastuksena sen hetkisestä voimatasapainosta, ei niinkään vakautta edistävänä toimijana, kuten liberalismi esittää.

*Suurvaltojen välinen voimatasapaino*¹³⁶: Mitä heikompi Venäjä on suhteessa Yhdysvaltoihin ja eurooppalaisiin toisen asteen suurvaltoihin nähden, sitä vähemmän Pohjoismailla on tarvetta *liittoutua sotilaallisesti*. Mitä voimakkaampi Venäjä on suhteessa Yhdysvaltoihin ja eurooppalaisiin toisen asteen suurvaltoihin nähden, sitä enemmän Pohjoismailla on tarvetta *tasapainottaa ulkoisesti* Venäjää.

*Pohjoismaiden ja Venäjän välinen voimatasapaino*¹³⁷: Mitä heikompia Pohjoismaat ovat sotilaallisesti tai potentiaalisesti¹³⁸ suhteessa Venäjään, sitä vaikeampi Pohjoismaiden on *liittoutua*. Mitä voimakkaampia Pohjoismaat ovat suhteessa Venäjään, sitä helpompi niiden on *tasapainottaa* Venäjää, niin sisäisin kuin ulkoisinkin keinoin.

*Pohjoismaiden ja Venäjän välinen keskinäisriippuvuus*¹³⁹: Mitä riippuvaisempia Pohjoismaat ovat Venäjästä, sitä vaikeampi niiden on *liittoutua muiden valtioiden kanssa*. Mitä vähemmän riippuvaisia Pohjoismaat ovat Venäjästä, sitä helpompi niiden on *tasapainottaa ulkoisesti* Venäjää.

*Kova ulkoinen tasapainottaminen*¹⁴⁰: *Sotilaallinen liittoutuminen* Venäjää vastaan (liittoutuminen ensimmäisen asteen suurvallan kanssa) on Pohjoismaille vaikeampaa kuin sotilaallinen liittoutuminen muiden pienten valtioiden kanssa. Sotilaallinen liittoutuminen Venäjää vastaan muiden pienten valtioiden kanssa on helpompaa kuin sotilaallinen liittoutuminen ensimmäisen asteen suurvallan kanssa.

¹³⁶ Ks. Morgenthau 1948(1993), 190: Hans J. Morgenthau voimatasapainoteorian mukaan suurvallan vieressä sijaitsevan pienen valtion suvereniteetti on vaarassa, jos läheinen suurvalta vahvistuu suhteessa kauempana sijaitsevaan tasapainottavaan suurvalttaan. Vrt. Waltz 1979, 194–195: Voima tuo valtiolle neljä etua: 1. Voima mahdollistaa suvereniteetin säilyttämisen, 2. Mitä enemmän voimaa, sitä vapaammin valtio voi toimia, 3. Voimakkaalla on paremmat turvamarginaalit kuin heikolla valtiolla, 4. Voima mahdollistaa turvallisuuden varmistamisen ja etujen ajamisen. Vrt. vapaamatkustamisen ongelmista: Posen 2011, 318.

¹³⁷ Ks. Blombergs 2013, 195–196: Suurvallan naapurissa sijaitsevat heikot valtiot turvautuvat usein myönnytysolempiin politiikkaan (*bandwagoning*), koska ne ovat sotilaallisesti ja taloudellisesti niin heikkoja, että niillä ei ole muuta vaihtoehtoa. Vrt. Walt 1987, 29–30: Heikoista valtioista ei monesti ole juurikaan hyötyä tasapainottavalle koalitiolle, mutta heikot valtiot ovat kuitenkin merkittäviä suurvalloille, jos ne sijaitsevat niiden välittömässä läheisyydessä. Heikot valtiot ovat taipuvaisia myönnytysolempiin politiikkaan myös silloin, jos liittolaisia ei ole saatavissa tai ne ovat riippuvaisia taloudellisesti suurvallasta. Vrt. Waltz 1979, 194–195: ”*The weak lead perilous lives*” Vrt. Blombergs 2013A, 18: ”*Sen sijaan pienet valtiot toimivat monesti voimatasapainoteorian vastaisesti ja hakevat voimakkaan suurvallan suojelua ja liittoutuvat sen kanssa.*”

¹³⁸ Katso sotilaallisen ja potentiaalisen voiman eroista luvussa 2.5.

¹³⁹ Keskinäisriippuvuudesta: Waltz 1979, 106, 154–155, 158–159. Vrt. Le Billon 2006 (1998), 203: Keskinäisriippuvuus liittyy geopolitiikkaan.

¹⁴⁰ Blombergs 2013, 176–177: ”*Realismin ajattelussa tasapainottamisella viitataan perinteisesti kovaan tasapainottamiseen, toisin sanoen suurvallan oman sotilaallisen voiman lisäämiseen joko sisäisin toimenpitein tai liittoutumalla muiden suurvaltojen kanssa [...] Moninapaisessa kansainvälisessä järjestelmässä tasapainottaminen tapahtuu useimmiten ulkoisin keinoin eli liittoja muodostamalla.*” Vrt. Schweller 1998, 61–62. Tämä liittyy myös ennako-oletukseen siitä, että sotilaallinen liittoutuminen suurvaltaa heikomman koalition kanssa ei ole järkevää ja näin ollen suurvalta ei myöskään näe heikkoa koalitiota uhkana. Tämän takia on tärkeä suorittaa voimasuhdeanalyysi myös pohjoismaista. Vrt. Mearsheimer 2014A ja B: Mearsheimer katsoo, että Ukrainan kriisin syy on Naton ja EU:n laajentumisessa Venäjän strategisesti tärkeille alueille.

Pienet valtiot joutuvat punnitsemaan sitä, tekevätkö ne omilla liittoutumiskansuillaan itsensä suuremman uhan suurvalloille kuin liittoutumattomuudellaan. Voimakas liittouma muodostaa tehokkaamman pelotteen kuin heikko liittouma.¹⁴¹ Liittouman pelote todennäköisesti epäonnistuu, jos ainoastaan Venäjällä on kyky nopeaan joukkojen projisointiin ja Pohjoismailla ja/tai Natolla ei ole.¹⁴²

*Kova vs. pehmeä tasapainottaminen*¹⁴³: *Sotilaallinen liittoutuminen* Venäjää vastaan on vaikeampaa kuin *talouspoliittinen liittoutuminen*. Talouspoliittinen liittoutuminen Venäjää vastaan on helpompaa kuin sotilaallinen liittoutuminen.

*Kova vs. pehmeä tasapainottaminen*¹⁴⁴: *Liittoutuminen* Venäjää vastaan on vaikeampaa kuin epävirallinen *yhteistyö* Venäjää vastaan. Yhteistyö Venäjää vastaan on helpompaa kuin virallinen liittoutuminen Venäjää vastaan.

On hyvä tiedostaa, että näitä väittämiä ei sinänsä pystytä (eikä ole tarkoitus) todistaa oikeiksi tai vääriksi tässä tutkimuksessa.¹⁴⁵ Testaaminen on tehty useiden tapaustutkimusten ja määrällisten analyysien avulla jo aikaisemmin muussa realismin tutkimuksessa.¹⁴⁶ Tutkimuksessa voidaan kuitenkin arvioida ennako-oletusten käytettävyyttä pohjoismaisen puolustusyhteistyön tutkimuksessa ja käyttää niitä muun empiirisen aineiston tulkinnan tukena.¹⁴⁷

¹⁴¹ Ks. Waltz 1979, 195–196: Pienillä valtioilla ei ole varaa virhearviointeihin. Suurvalloilla on sen sijaan varaa siirtyä syrjään ja odottaa tilanteen kehittymistä. Suurvaltojen välisen suoran sodan kustannukset ovat suuret ja valtiot pyrkivät viimeiseen asti ennaltaehkäisemään sodan syttymisen. Vrt. Walt 1987, 285: Walt argumentoi, että vaikka hän selittää miten valtiot toimivat, on hänen analyysinsä pohjalta perusteltua esittää myös miten Yhdysvaltojen tulisi toimia.

¹⁴² Ks. Pelotteen epäonnistumisesta: Mearsheimer 1983, 203. Ks. Lähialueiden hallinta on suurvalloille tärkeää kansallisen turvallisuuden varmistamiseksi: Blomberg & Saanio 2013, 3-4. Vrt. Mearsheimer 1983, preface, 64–66, 103.

¹⁴³ Blomberg 2013, 179: ”Kylmän sodan jälkeen realismin sisällä käydyssä voimatasapainokeskustelussa on otettu käyttöön uusi tasapainottamiseen liittyvä termi, *pehmeä tasapainottaminen*. *Pehmeässä tasapainottamisessa suurvalta esimerkiksi luo perustan sotilaalliselle tasapainottamiselle vahvistamalla taloudellista voimaansa joko sisäisillä toimenpiteillään tai yhteistyöllä muiden valtioiden kanssa. Suurvalta aloittaa kovan tasapainottamisen vasta sitten kun se muuntaa taloudelliset resurssinsa sotilaalliseksi voimaksi.*”

¹⁴⁴ Ks. Walt 2011, 99–101, 128–139: *More opposed to the unipole: hard balancing, soft balancing and leashslipping. More supportive of the unipole: Neutrality, bandwagoning and regional balancing*. Tässä tutkimuksessa tasapainottamisen kaikki muodot on määritelty alueellisesti suhteessa Venäjään, koska Venäjä on alueellinen potentiaalinen hegemoni. Tämä on tärkeä ero, koska alueellinen tasapainottaminen saattaa vaikuttaa puolestaan globaalisti bandwagoning strategialta. Tämä on myös keskeinen ero suurvaltojen pienten valtioiden toiminnan logiikassa. Ks. Waltz 1979, 170–171, 184–185, 205. Ks. myös Bergsmann 2001, 25–27: Liitto on suurempi ja uskottavampi uhka siihen sisältyvien turvatukuiden takia kuin epävirallinen yhteistyö.

¹⁴⁵ Ks. Väitteiden voimasta: Levy 2008, 631: ”*Counterfactuals and Case Studies*”.

¹⁴⁶ Ks. Walt 1987, 11; Mearsheimer 1983, 19–22.

¹⁴⁷ Ks. Hypoteesien muodostamisesta: (Tämän tutkimuksen hypoteesit ovat suuntaa antavia): Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2010, 159.

Väittämistä ilmenee, kuinka rakenteellisen realismin ennakko-oletukset ohjaavat esittämään kysymyksiä negaation¹⁴⁸ kautta. Tutkimuksen tiedonintressissä ei kuitenkaan ole luoda ”pessimististä todellisuutta” Suomen, Pohjoismaiden tai Itä-Euroopan verrattain pienten valtioiden turvallisuustilanteesta. Yleistäen sanottuna realismin tiedonintressi on pragmaattinen; tutkimmalla rakenteellisia tekijöitä voidaan ymmärtää paremmin kaikkien valtioiden positioita.¹⁴⁹

Realismin sisäisessä keskustelussa korostuukin näkemys, jonka mukaan kansainvälisen politiikan yksinkertaistaminen tieteellisen selittämisen (kausaliteettiolettamus) avulla tarjoaa mahdollisuuden ehkäistä turvallisuusdilemman yltyminen sodaksi. Realismi voidaan näin ollen nähdä myös työkaluna, jonka avulla kansainvälisen järjestelmän yksiköt, eli valtiot, voivat ymmärtää toistensa näkökulmaa ja hälventää vallitsevaa turvallisuusdilemmaa.¹⁵⁰

Uusklassinen realismi, joka tuo rakenteelliseen realismiin osittain myös jälkipositivistisia piirteitä, ottaa kantaa niihin suur- (tai pien-) strategioihin, joita valtioiden päämiehet voisivat soveltaa turvallisuusdilemman hälventämiseksi. Venäjän toiminta voidaankin nähdä loogisena, joko puolustuksellisenä tai osittain hyökkäyksellisenä strategiana, joka kumpuaa sen selviytymispyrkimyksistä. Näiden pyrkimysten taustalla vaikuttaa se, että Euroopan unionissa tehdyt ”kaikkien hyvää ajavat”¹⁵¹ talouspoliittiset päätökset eivät ole olleet hyviä päätöksiä Venäjän talouspoliittisten intressien kannalta. Lisäksi Euroopan unionin valtioiden pyrkimys energiaomavaraisuuteen on tapahtunut osittain Venäjän kustannuksella. Myöskään Naton turvallisuusyhteisön laajentuminen Venäjän kannalta strategisesti tärkeille alueille ei, ainakaan lyhyellä aikajänteellä, edistänyt Euroopan turvallisuutta.¹⁵²

Binnendijk, Cagan & Simonyi mukaan Venäjällä koetaan uhaksi Pohjoismaiden ja Baltian maiden halu pitää kiinni läntisistä liberaaleista arvoista. Tässä kontekstissa he samalla koke-

¹⁴⁸ Suomisanakirja 22.8.2014; Koskinen & Palomäki 2010, 127, 140, 149.

¹⁴⁹ Ks. Walt 1998. Vrt. Astrov 2011, 117: “As Friedrich Kratochwil puts it, pragmatism has little time and concern for irreconcilable metatheoretical disputes. Instead it suggests a dialogue among those applying different theories.” Vrt. Waltz 1979, 210: “No one will deny that collective efforts are needed if common problems are to be solved or somehow managed. [...] The increase of interdependence certainly leads to increased need for the management of collective affairs, but it does not produce a manager capable of doing it.”

¹⁵⁰ Ks. Walt 1987, preface; Walt 1998, 29: Teoria on keino hahmottaa kansainvälisen turvallisuuspolitiikan informaatiotulvaa.

¹⁵¹ Ks. Waltz 1979, 205.

¹⁵² Vrt. Mearsheimer 2014A; Mearsheimer 2014B; Walt 2014B: Naton identifioiminen uudelleenlaiseksi rauhaa edistäväksi turvallisuus-rakenteeksi voi olla vaarallista, koska se edistää sen laajentumista ehkä hyviin arvoihin perustuen, mutta ei huomioi voimatasapainoa. Ks. lisäksi: Mearsheimer 1994/1995, 6-14, 47-49; Blombergs 2013A, 405. Vrt. Aaltola 2014, 162: “This combination of military might and economic competitiveness has caused concern and indicated that the win-win situations of global interdependence might be turned into no-win and zero-sum scenarios”.

vat perustelluksi Ruotsin ja Suomen liittymisen Natoon.¹⁵³ Rakenteellisen realismin mukaan suurvallan välittömässä läheisyydessä sijaitsevat valtiot liittoutuvat voimakkainta valtiota (ja/tai suurinta uhkaa vastaan), mutta jos voima/uhka on liian suuri (ne todennäköisesti vallattaisiin tai ne kärsisivät suuret tappiot), ovat pienet valtiot taipuvaisia liittoutumattomuuteen tai myönnytysstrategiaan. Toisaalta tämä vastakkainasettelu ja liittoumien rajojen siirtely vain syventää valtioiden välillä vallitsevaa turvallisuusdilemmaa; pienille valtioille ei ole tarjolla helppoja päätöksiä.

2.5 Ennako-oletusten mukaiset tutkimuskohteet – teorialähtöinen sisällönanalyysi

Tutkimuksen deduktiivinen päättely on osoittanut seuraavat kokonaisuudet, joiden avulla pohjoismaisen puolustusyhteistyön mahdollisuuksia ja rajoitteita tutkitaan: muutokset voimasuhteissa, omavaraisuudessa ja keskinäisriippuvuudessa 2000-luvulla ja rajatuilta osin geopoliittikka.

Voimatasapainoon, omavaraisuuteen ja keskinäisriippuvuuteen liittyviä kokonaisuuksia tarkastellaan tutkimuskirjallisuuden ja tilastojen kautta. Tämän lisäksi tutkimuksessa tehdään voimasuhdeanalyyssejä, joiden avulla tarkastellaan järjestelmätasolla tapahtuneita muutoksia 2000-luvulla. Tutkimuksessa käytetyt indikaattorit saavat merkityksensä teoreettisten ennako-oletusten kautta.¹⁵⁴

Blombergsin väitöskirjasta löytyy huomattava määrä erilaisia voimasuhdelaskelmia suurvaltojen voimasuhteissa tapahtuneiden muutosten kartoittamiseen, joten tässä tutkimuksessa ei erikseen ole tarvetta tilastoida suurvaltojen voimasuhteita vaan niihin liittyvä viitekehys¹⁵⁵ otetaan valmiina Blombergsin väitöskirjasta ja muusta lähdekirjallisuudesta. Tutkimuksessa kuitenkin tehdään Venäjän toimintavapauden hahmottamiseksi potentiaalista voimaa painottava voimasuhdeanalyysi, koska käytetystä lähdemateriaalista ei löytynyt tutkimuksen ajankänteelle sopivaa ja riittävän tarkkaa analyysiä aiheen operationalisoinnin yhteydessä merkityksellisiksi nousseiden indikaattoreiden osalta.

¹⁵³ Binnendijk, Cagan & Simonyi 2014, 65.

¹⁵⁴ Goertz 2008, 103. Vrt. Sipilä & Koivula 2013, 45: ”*Olennaista on ymmärtää oman tutkimusongelmansa ja sitä kautta tutkimuskysymystensä luonne – mitä olen itse asiassa tutkimassa ja minkä tyyppisiä vastauksia hake-massa*”.

¹⁵⁵ Raitasalo 2008, 7: ”*Pieneen valtioon keskittynyt tutkimus onkin usein realismin näkökulmasta suoritettavassa tutkimuksessa asetettava suurvaltojen välisten suhteiden viitekehukseen.*”

Indikaattoreilla on kaksi pääasiallista tavoitetta: arvioida yhtäältä turvallisuusympäristön muutosta ja toisaalta Pohjoismaiden toimintarajoitteita liittoutumisteoreettisesta näkökulmasta. Näkökulma on luonnollisesti rajattu (analyysitasoltaan valtioiden välinen järjestelmä) ja valtion yhtenäisyyttä tai muita yhteiskunnallisia¹⁵⁶ ja sosiaalisia tekijöitä kuvaavat tekijät on jätetty huomiotta.

Sotilasbudjetti on sotilaallisen voiman yleispätevin indikaattori, koska se luo reunaehdot asevoimien käytölle ja kehittämiselle. Pohjoismaiden ja Venäjän välillä sotilaallista voimaa vertaillaan tarkastelemalla valtioiden sotilasbudjetteja sekä rauhan- ja sodanajan joukkovahvuuksia.¹⁵⁷

Potentiaalisen voiman yleispätevin indikaattori on puolestaan bruttokansantuote (BKT)¹⁵⁸, joka sisältää myös valtion rajojen ulkopuolisen liikevaihdon. Tätä potentiaalisen voiman analyysiä täydennetään tarkastelemalla valtion velan osuutta BKT:sta, joka kertoo kuinka altis talousjärjestelmä on häiriöille ja toisaalta kuinka kestäväällä pohjalla BKT:n muodostus on. Lisäksi taloudellista voimaa arvioidaan myös valtion pääomareservien avulla (sisältäen kulta-reservit), joka puolestaan kertoo valtion kyvystä selvitä talouspakotteista tai käydä pidempiaikaista sotaa. Valtion omavaraisuutta tarkastellaan myös vaihtotasetta ja korkean teknologian vientiä tarkastelemalla.¹⁵⁹

Valtioiden välistä keskinäisriippuvuutta tarkastellaan yhteiskunnan tärkeiden toimintojen kannalta keskeisimpien hyödykkeiden osalta (energia eri muodoissaan). Tarkastelu keskittyy Venäjän ja Pohjoismaiden välisen keskinäisriippuvuuden tarkasteluun; onko jokin pohjoismaisista valtioista selkeästi riippuvaisempi Venäjästä ja onko riippuvuus symmetristä vai epäsymmetristä? Keskinäistä kaupankäyntiä tarkastellaan myös taulukoinnin avulla, mutta muita keskinäisriippuvuuteen ja omavaraisuuteen liittyviä kokonaisuuksia ei erikseen taulukoida.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Ks. Ries 2003, 34–44: Yhteiskunnan tappionsietokyky on pitkälti sidoksissa myös taloudelliseen vakauteen.

¹⁵⁷ Ks. eri indikaattoreista: Ikenberry, Mastanduno & Wohlforth 2011, 9. Vrt. Ydinaseiden huomioimatta jättämisestä: Waltz 1979, 188. Karkein, yksinkertaisin ja yleisimmin käytetty valtioiden suhteellisen voiman vertailu suoritetaan tarkastelemalla asevoimien budjettia ja bruttokansantuotetta: Ikenberry, Mastanduno & Wohlforth 2011, 7.

¹⁵⁸ Taloussanomat 18.1.2015: ”Suomen BKT vastaa englanninkielistä käsitettä GDP (Gross Domestic Product). BKT voidaan laskea myös toisin, jolloin saadaan Gross National Product eli GNP. GDP eli kotimainen kansantuote: + tuotannontekijätulot ulkomailta, - tuotannontekijätulot ulkomaille = GNP eli kansallinen kansantuote.”

¹⁵⁹ Ks. lisää indikaattoreista: Ikenberry, Mastanduno & Wohlforth 2011, 7, 8, 10; Walt 1987, 289; Posen 2011, 322; Jervis 2011, 258.

¹⁶⁰ Ks. Vienti ja tuontiriippuvuudesta: Waltz 1979, 212–213, 215–216, 218, 221. Vrt. Bordner 1997: Bordner kritisoi Waltzin laveaa keskinäisriippuvuuden määritelmää. Vrt. keskinäisriippuvuudesta ja omavaraisuudesta: Suomi, Puolustusministeriö 2011, 25–44; Smith 2014, 115, 126; Aaltola 2014, 157.

Realismin sisältä ei löydy suoranaista vastausta siihen, millä indikaattoreilla pienten valtioiden mahdollisuuksia ja rajoitteita tulisi tutkia – vaihtoehtoja kyllä löytyy sitäkin enemmän.¹⁶¹ Tähän tutkimukseen valitut indikaattorit ovat yhdistelmä realismia ja lähdemateriaalin pohjalta tehtyä abduktiivista päättelyä siitä, mitkä asiat ovat merkityksellisiä pienten valtioiden turvallisuuspoliittisen aseman ja yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen kannalta.

Geopolitiikka kertoo Pohjoismaiden tärkeydestä tai jopa uhkasta Venäjälle. Geopolitiikkaa tarkastellaan rajoitetusti vain luonnonresurssien, talouspolitiikan, sotilasstrategisten alueiden hallinnan ja vallitsevien liittorakenteiden osalta. Geopolitiikan tarkastelu mahdollistaa Venäjän talouden ja sotilaallisen turvallisuuden kannalta merkittävien alueiden paikantamisen, joihin myös Pohjoismaiden mahdollisuudet ja rajoitteet ovat sidoksissa.¹⁶²

Voimasuhdeanalyysissä parhaimman arvon (esim. suurin bruttokansantuote, pienin velka) saanut valtio tai viiteryhmä (Pohjoismaat) merkitään suhteellisella arvolla 100 %. Muiden vertailukohteiden (Pohjoismaat tai valtio) arvoja verrataan parhaimpaan arvoon ja niille lasketaan suhteelliset (prosentuaaliset) arvot. Voimasuhteissa vuosien välillä tapahtuneita muutoksia tarkastellaan suhteellisten arvojen kautta.¹⁶³

Pääluvuissa teorialuvun ja metodin määrittämää primäärilähdemateriaalia ovat materiaalisia tekijöitä tarkastelevat tilastojulkaisut ja tutkimuskirjallisuus. Numerot eivät kuitenkaan itsessään kerro mitään, vaan niille annetaan merkitys teoria- ja tutkimuskirjallisuuden avulla. Teoriakirjallisuus, tutkimuskirjallisuus, selonteot, raportit ja uutiset, jotka tarkastelevat voiman laadullisia ilmenemismuotoja (toimintaa), voidaan nähdä sekundaarilähteinä, jotka mahdollistavat hypoteettis-deduktiiviset johtopäätökset numeroista tapahtumiin.

¹⁶¹ Ks. voimasuhdelaskelmien ongelmista ja mahdollisuuksista: Blombergs 2013A, 115–118, 179; Ikenberry, Mastanduno & Wohlforth 2011, 6-7; Wohlforth 2011, 35, 51, 56; Walt 2011, 106. Vrt. Liittojen kansainvälisten järjestelmien vertailun ongelmista: Bordner 1997; Astrov 2011, 22–23; Mearsheimer 1995, 6; EU ja Nato heijastavat Yhdysvaltojen johtamaa Euroopan alueellista voimatasapainoa. Vrt. Jervis 2011, 255: Tulisiko voimasuhdeanalyysit suorittaa vain valtioiden vai liittoumien kesken? Ks. lisää mittaamisen ongelmista: Mastanduno 175–177; Ikenberry 2011, 221.

¹⁶² Tässä tutkimuksessa ei huomioida geopolitiikan historiallisia tai kulttuurisia аспектеjä, kuten Neuvostoliiton kulttuuriperinnettä nykyisen Venäjän toimintaan liittyen. Tässä tutkimuksessa geopolitiikka saa merkityksensä talous- ja sotilasstrategisesta näkökulmasta, jossa maa- tai merialueita pyritään hallitsemaan niiden konkreettisten hyötyjen takia: Ks. Bowman 2006, 47–52; Kennan 2006, 78–89. Vrt. Le Billon 2006, 203–206.

¹⁶³ Ks. Waltz 155, 212, 215–220. Vrt. Posen 2011, 320–323. Vrt. Blombergs 2013A, 120–121, 124, 129, 134–135. Tässä tutkimuksessa käytettyjen indikaattorien valintaan ovat vaikuttaneet seuraavat lähteet: Ks. Mosser 2001, 64–65: *“The Relative definition of a small state, by contrast considers power to be much more fungible. Size still plays role in defining small state, but not the obvious one that the absolute definitions rely upon. Rather, perceptions of a state’s size may be linked to its geographical position relative to its neighbours, but is not contingent on physical contiguity.”* Ks. Brzezinski 2012, 46–47; Mastanduno 2011, 175–177; Ikenberry, Mastanduno & Wohlforth 2011, 8-13; Horowitz 2010, 211–214; Walt 1987, 274–278. Vrt. Blombergs 2013, 133: *”Realismin yleisen näkemyksen mukaan taloudellinen kyky on suurvallan potentiaalisen voiman tärkeä osatekijä... Suurvaltojen sotilaallisen voiman nousua ja laskua kansainvälisessä valtahirarkiassa voidaan kuitenkin selittää pitkälti niiden vauraudessa tapahtuvilla muutoksilla.”*

3 JÄRJESTELMÄPAINEEEN MUUTOKSET 2000-LUVULLA

Tässä luvussa vastataan tutkimuskysymyksiin *1. Miten Pohjoismaiden ja Venäjän välisen alueellisen järjestelmän voimasuhteet ovat muuttuneet 2000-luvulla? 2. Mitä keskeisiä pohjoismaista yhteistyötä edistäviä tai sitä heikentäviä tekijöitä on tunnistettavissa Pohjoismaiden materiaalisissa ominaisuuksissa suhteessa Venäjään?*

3.1 Suurvaltojen voimasuhteet – Venäjän toimintavapaus

Blombergsin mukaan Yhdysvaltojen hegemonia-asema on laskussa Kiinan voimistumisen johdosta. Kiina on saavuttanut voimasuhdeanalyysin näkökulmasta haastajasuurvallan aseman 2010-luvulla. Tämä tulee osaltaan vaikuttamaan Yhdysvaltojen kykyyn sitoutua Euroopan turvallisuusrakenteisiin.¹⁶⁴

Waltin mukaan Yhdysvaltojen ylivoima (ns. unipolaarinen hetki) mahdollisti sille 2000-luvun vaihteessa poikkeuksellisen toimintavapauden, jolloin maan ulkopoliittikkaa ohjasivat enemmän sisäpoliittiset tekijät kuin kansainvälisen järjestelmän rakenteet. Ilmentymänä tästä voidaan pitää terrorismin vastaista sotaa Afganistanissa ja Irakissa. Toisaalta erityisesti Irakin sodassa oli kyse myös energiaressurssien hallintaan liittyvistä kysymyksistä.¹⁶⁵

Yhdysvaltojen sisäpolitiikassa korostuneet uudet uhkakuvat heijastuivat vallitsevien liittorakenteiden kautta myös eurooppalaisten valtioiden ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Eurooppalaisten valtioiden asevoimia kehitettiin 2000-luvun vaihteessa terrorismin vastaisen sodan ja toisaalta myös kansainvälisen kriisinhallinnan ehdoilla. Samalla vähentynyt järjestelmäpaine, vähentynyt mannersuurvalta Venäjän uhka, vaikutti uudenlaisten uhkakuvien muodostumiseen.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Blombergs 2013, 396–397, 401; Ks. myös Blombergs 2013, 389: ”Euroopan voimatasapainojärjestelmä koostuu eurooppalaisista suurvalloista Venäjästä, Saksasta, Ranskasta ja Britanniaista sekä alueen ulkopuolisesta suurvallasta Yhdysvalloista, joka on sitoutunut liittosuhteen kautta Euroopan turvallisuusjärjestelmään jo rauhan aikana.” Ks. myös tyynenmeren turvallisuuskriisistä: Bersick & Duggan 2013, 71–76. Vrt. Winnerstigt 2012, 126–127: Winnerstigin mukaan Kiinasta huolimatta Yhdysvallat pystyy säilyttämään sotilaallisen läsnäolonsa Euroopassa. Vrt. Brzezinski 2012, 184–185: ”Hence to respond effectively in both the western and eastern parts of Eurasia, America must adopt dual role.” Vrt. Rydell & Forss 2013, 1: ”Kun korkeimmalla taholla Yhdysvalloissa puhutaan termeillä kuten ’America’s Pacific Century’, on se vain vahvistus sille tosiasialle, että Yhdysvaltain maantieteellinen strateginen heiluri on ehkä lähestymässä maan luonnollista normaalitilaa.”

¹⁶⁵ Walt 2011, 105–“112”, 124–125: ”Today, however, other states cannot be as certain that the United States would back them out of its own self-interest, and must therefore work harder to keep U.S. commitments intact.” Vrt. Blombergs 2013A 301, 320–321.

¹⁶⁶ Ks. Raitasalo 2008, 60–63. Vrt. Finnemore 2011, 96–98. Vrt. Tunberger 2003, 156.

Michael Mastandunon mukaan Yhdysvaltojen talous alkoi 2000-luvun alussa muuttua haavoittuvaiseksi kasvaneen velan ja globalisaation seurauksena. Samalla Kiinan ja Venäjän talous kasvoi huomattavasti. Näistä edellä mainituista tekijöistä johtuen turvallisuusdilemma Euroopassa on vahvistunut 2000-luvulla. Yhdysvallat on painottanut eurooppalaisten valtioiden vastuuta oman puolustuksensa vahvistamiseksi, mutta samalla eurooppalaisten valtioiden talousongelmat asettavat haasteita asevoimien kehittämiseksi.¹⁶⁷

Osoituksena muuttuneesta globaalista voimatasapainosta toimii myös Yhdysvaltojen ilmavoimien poistuminen Islannin Keflavikin tukikohdasta vuonna 2006, jonka jälkeen muut Naton jäsenmaat ovat vuorollaan vastanneet Islannin ilmatilan suojaamisesta. Tässä valvonnassa on kuitenkin ollut aukkoja; talouskriisin myötä eurooppalaiset valtiot ovat osallistuneet valikoiden kyseiseen ilmavalvonnan vuorotteluun. Samaan aikaan Venäjän ilmavoimien toiminta on lisääntynyt arktisella alueella.¹⁶⁸

Winnerstigin mukaan Yhdysvalloissa toisaalta tiedostetaan myös, että joukkojen vähentäminen Euroopasta lisää Venäjän toimintavapautta, mikä puolestaan muodostaa geopoliittisen riskin EU:n ja Yhdysvaltojen väliselle yhteistyölle. Näin ollen Yhdysvallat todennäköisesti pyrkii tulevaisuudessakin säilyttämään sotilaallisen läsnäolonsa Euroopassa.¹⁶⁹

Venäjä puolestaan oli 2000-luvun alussa riippuvainen yhteistyöstä Yhdysvaltojen ja EU:n kanssa. Se joutui heikosta taloustilanteestaan johtuen harjoittamaan puolustuksellista strategiaa suhteessa Yhdysvaltoihin, mikä puolestaan mahdollisti Naton laajentumisen Venäjän lähialueille. Puolustukselliseen strategiaan liittyvä sisäinen tasapainottaminen on kuitenkin kasvattanut Venäjän voimaa ja näin ollen mahdollistanut sille aikaisempaa aktiivisemmän taloudellisten ja turvallisuuspoliittisten etujen suojelemisen lähialueillaan.¹⁷⁰

Venäjän voimasuhteissa tapahtuvat muutokset vaikuttavat järjestelmäteoreettisesta näkökulmasta voimakkaasti sen lähialueilla sijaitseviin Pohjoismaihin. Taulukossa yksi tarkastellaan Venäjän toimintavapaudessa vuosien 2000–2014 välillä tapahtunutta muutosta neljän indi-

¹⁶⁷ Mastanduno 2011, 176–177: *“US economy is in danger of losing its vitality.”* Vrt. Posen 2011, 321. Vrt. Forss, Kiianlinna, Inkinen & Hult 2011, 41: *“Merkittävimmät eurooppalaiset Nato- ja EU-maat supistavat puolustusmäärärahojaan voimakkaasti. Vanhojen ja uusien Nato-maiden välillä vallitsee perusteellinen erimielisyys uhka-arvioista. Yhdysvallat keskittyy taas yhä vahvemmin Aasian suunnalle [...] Venäjä lisää puolustusmenojaan voimakkaasti ja voimistuu myös sotilaallisesti. Pienet valtiot ovat hämmentyneitä ja epävarmoja turvallisuusjärjestelyissään.”* Vrt. Forsberg 2013, 1176. Ks. Rydell & Forss 2013, 2: Taantuva Eurooppa: synkkä demografia- ja talouskehitys.

¹⁶⁸ Ks. Granholm 2012, 265–266. Vrt. myös länsimaisten valtioiden taloushaasteista: Ries 2003, 38–40.

¹⁶⁹ Winnerstig 2012, 126–127. Vrt. USA TODAY 19.2.2015.

¹⁷⁰ Ks. Blombergs 2013A, 402; Helsingin 2015, 32: Venäjä on muuttanut status quo valtiosta revisionistiseksi valtioksi. Vrt. Juntunen 2003, 270: Yhteistyö on hyödyntänyt eniten Venäjää.

kaattorin avulla: puolustusbudjetti (PP, MRD), bruttokansantuote (BKT, MRD), valtion pääomareservit (RES, MRD) ja valtion velan osuus bruttokansantuotteesta (VELKA/BKT, %).

Taulukoinnin tarkoituksena on havainnollistaa voimasuhteissa tapahtuneita suuria muutoksia ja kehitystrendejä. Jokaisen maan kohdalla on oikeassa sarakkeessa ilmoitettu suhteellinen prosentuaalinen osuus muihin vertailuryhmän valtioihin verrattuna. Paras arvo 100 % on merkitty vihreällä ja mikäli arvo on jäänyt alle 50 %:iin parhaasta arvosta, on se värjätty punaiseksi. Puolustusbudjetin osalta tulee huomioida, että valtiot priorisoivat eri asioita ja näin ollen niitä kuvaavat luvut eivät ole suoraan verrannollisia. Tämän lisäksi Venäjän arvioidaan käyttävän julkisesti ilmoitettua huomattavasti enemmän rahaa asevoimien kehittämiseen.¹⁷¹

Maat:		Iso-Britannia		Ranska		Saksa		Venäjä	
Vuosi	Indikaattorit	USD / %	Suht. arvo, %	USD / %	Suht. arvo, %	USD / %	Suht. arvo, %	USD / %	Suht. arvo, %
2000	PP, MRD	34,8	100,0	26,6	76,4	23,6	67,8	5,0	14,4
	BKT, MRD	1548	79,5	1368	70,3	1947	100,0	251	12,9
	RES, MRD	43	49,4	63	72,4	87	100,0	28	32,2
	VELKA / BKT / %	43,3		59,6		38,3		N/A	
2002	PP, MRD	36,6	100,0	30,7	83,9	25,1	68,6	8,4	23,0
	BKT, MRD	1674	80,6	1500	72,3	2076	100,0	345	16,6
	RES, MRD	41	46,1	61	68,5	89	100,0	48	53,9
	VELKA / BKT / %	39,3	96,7	63,4	59,9	38,0	100,0	41,4	91,8
2004	PP, MRD	49,0	100,0	40,0	81,6	29,7	60,6	14,9	30,4
	BKT, MRD	2298	81,6	2124	75,5	2815	100,0	591	21,0
	RES, MRD	44	34,9	77	61,1	97	77,0	126	100,0
	VELKA / BKT / %	42,0		69,1		41,7		N/A	
2006	PP, MRD	53,1	100,0	44,3	83,4	34,8	65,5	24,6	46,3
	BKT, MRD	2582	86,1	2324	77,5	2998	100,0	989	33,0
	RES, MRD	47	15,5	98	32,2	112	36,8	304	100,0
	VELKA / BKT / %	43,8	22,6	66,5	14,9	42,1	23,5	9,9	100,0
2008	PP, MRD	71,4	100,0	44,6	62,5	43,3	60,6	40,1	56,2
	BKT, MRD	2791	74,5	2923	78,0	3747	100,0	1661	44,3
	RES, MRD	53	12,4	103	24,2	139	32,6	426	100,0
	VELKA / BKT / %	54,3	12,0	71,0	9,2	41,7	15,6	6,5	100,0
2010	PP, MRD	58,2	100,0	52,0	89,3	42,3	72,7	52,7	90,5
	BKT, MRD	2407	70,5	2646	77,5	3412	100,0	1525	44,7
	RES, MRD	82	17,1	165	34,4	216	45,1	479	100,0
	VELKA / BKT / %	81,2	11,2	86,5	10,5	53,7	16,9	9,1	100,0
2012	PP, MRD	61,3	93,0	50,3	76,3	41,0	62,2	65,9	100,0
	BKT, MRD	2614	74,0	2686	76,0	3533	100,0	2717	76,9
	RES, MRD	105	19,5	184	34,2	249	46,3	538	100,0
	VELKA / BKT / %	97,2	9,7	100,9	9,3	55,2	17,0	9,4	100,0
2014	PP, MRD	61,8	88,3	53,1	75,9	43,9	62,7	70	100,0

Taulukko 1. Venäjän toimintavapaudessa tapahtuneet muutokset 2000-luvulla¹⁷²

¹⁷¹ IISS, *The Military Balance* 2008, 212: Arvioiden mukaan vuonna 2008 Venäjä käytti todellisuudessa 70 miljardia kaiken kaikkiaan puolustukseen vaikka alkujaan ilmoitettu budjetti olikin vain 24,6 miljardia. Tämän lisäksi arviointia vaikeuttaa se, että valtiot laskevat eri asioita puolustusbudjettiin kuuluviksi. Ks. myös: 50 % ja 100 % merkityksistä: Posen 2011, 322, 324. Vrt. Ikenberry, Mastanduno & Wohlforth 2011, 7. Vrt. Schweller 1997, 17, 66–67.

¹⁷² Taulukko on laadittu *Microsoft Excel Worksheet 2007* taulukkolaskentaohjelmalla. Ks. The World Bank Data 2015: "GDP (current US\$), Total reserves (includes gold, current US\$) & Central government debt, total (% of GDP)", IISS: *The Military Balance*, vuodet 2002, 2004, 2006, 2010, 2012, 2014 ja 2015: "Def bdt:" Taulu-

Venäjä on vertailuajanjaksolla kehittynyt eurooppalaisessa mittakaavassa taloudellisesti heikosta taloudellisesti voimakkaaksi valtioksi. Vuonna 2000 Venäjän pääomareservit olivat 32,2 % Saksan pääomareserveistä. Vuoteen 2012 tultaessa Venäjällä oli Euroopan suurimmat pääomareservit ja Saksalla Euroopan suurvalloista toiseksi suurimmat, jotka olivat kuitenkin vain 46,3 % Venäjän vastaavista. Toinen merkittävä huomio liittyy Venäjän BKT:n kasvuun: vuonna 2000 Venäjän BKT oli Saksan vastaavasta 12,9 %, kun taas vuoteen 2012 mennessä ero oli kaventunut 76,9 %:iin. Vuoden 2008 talouskriisi näkyy taulukossa eurooppalaisten suurvaltojen lisääntyneenä velanottona.¹⁷³

Taulukosta yksi on havaittavissa Venäjän puolustusbudjetin merkittävä nousu suhteessa muihin eurooppalaisiin valtioihin. Vielä vuonna 2000 se oli vain 14,4 % Ison-Britannian (100 %) vastaavasta, mutta jo vuonna 2012 Euroopan suurin. Merkittävät panostukset puolustusbudjettiin kertovat asevoimien parantuneesta suorituskyvystä sekä samalla Venäjän kansallisen turvallisuutensa vahvistamiseen tähtäävistä toimista; merkittävät lisäykset asevoimien rahoituksessa eivät luonnollisesti ole tapahtuneet vahingossa vaan ne ovat osoitus vahvistuneesta alueellisesta turvallisuuskilpailusta.¹⁷⁴

Blombergsin tekemän sotilaallisen suhteellisen voimasuhdeanalyysin mukaan Venäjän sotilaallinen voima vuonna 2010 oli suhteessa Yhdysvaltoihin 50,4 %. Sen sijaan eurooppalaisten suurvaltojen osuus tässä laskennassa ei ole kovin merkittävä: Saksa 9,0 %, Britannia 10,6 %, ja Ranska 10,6 %. Näiden lukujen valossa vaikuttaisi siis siltä, että Venäjän toimintavapauteen vaikuttaa myös Yhdysvaltojen läsnäolo Euroopassa. Puhtaasti näiden lukujen valossa Venäjän sotilaallinen voima on vuosien 2000–2012 välillä pysynyt verrattain samalla tasolla tai osittain laskenutkin Yhdysvaltoihin verrattuna.¹⁷⁵

Venäjän ja Viron välinen pronssisoturikiista vuonna 2007 ja vuoden 2008 Georgian sota oli osoitus Venäjän kasvaneesta toimintavapaudesta. Myös Krimin niemimaan valtaus vaikuttaisi ainakin toistaiseksi onnistuneen; on vaikea nähdä, että Venäjä luopuisi Krimin niemimaasta

kossa käytetyt arvot on valittu samoista lähteistä ja ne on käsitelty samoilla laskentaperiaatteilla vertailukelpoisuuden varmistamiseksi. Niinä vuosina, joihin ilmoitetuissa tiedoissa on ollut eroa IISS:n arvion ja Venäjän ilmoittaman puolustusbudjetin osalta, on käytetty edellä mainittujen keskiarvoa. Valuutat on pyöristetty miljardiin yhdysvaltojen dollariin yhden desimaalin tarkkuudella. Ilmoitetut valuutat eivät ole vertailukelpoisia vuosien välillä, koska ne on ilmoitettu vuotuisissa markkinahinnoissa. Tämän takia on tärkeää tarkastella suhteellisissa arvoissa tapahtuneita muutoksia; valtiot saavat merkityksen toisistaan.

¹⁷³ Ks. Rydell & Forss 2013, 1. Ks. lisäksi globaaleista haasteista sekä globalisaation haasteista: Panda 2013, 91–93; Boyer 2013, 135–148; Treverton 2013, 25–27.

¹⁷⁴ Vrt. Leijonhielm 2012, 91. Vrt. Blombergs 2013A, 385.

¹⁷⁵ Ks. Blombergs 2013A, 151. Vrt. Helsingin 2015, 35: *“Lord Ismay, NATO’s first secretary-general, is reputed to have said that the Alliance’s purpose was ‘to keep the Americans in, the Russians out and the Germans down’*

vaikka Eurooppa on vihdoinkin osoittanut yhtenäisyyttä asettaessaan talouspakotteita Venäjää vastaan.¹⁷⁶

Eurooppalaisten valtioiden keskuudessa on herännyt epäily siitä, voidaanko Euroopan puolustuksessa tukeutua Yhdysvaltoihin. Tämän seurauksena EU:n sotilaallista kykyä on vahvistettu 2000-luvulla perustamalla nopean toiminnan joukkoja Britannian, Ranskan ja Saksan helmikuussa 2004 tekemän aloitteen pohjalta.¹⁷⁷

Toisaalta nämä EU:n suorituskyvyt ovat heikot verrattuna Venäjän sotilaalliseen voimaan. EU:lla ei myöskään vielä ole jäsenmaitaan sitovaa yhteistä puolustuspolitiikkaa. Vuonna 2009 voimaan astunut Lissabonin sopimus ja siihen sisältyvä solidaarisuuslupaus ei sisällä turvatakuita vaan jokainen eurooppalainen valtio arvioi tuen antamista kriisitilanteessa omista lähtökohdistaan. Epäluottamuslauseena Euroopan yhteiselle ulko- ja turvallisuuspolitiikalle voidaan nähdä myös Britannian ja Ranskan vuonna 2010 solmima sopimus kahdenvälisen puolustus- ja turvallisuuspolitiikan kehittämistä.¹⁷⁸

Naton turvallisuustakuut eivät välttämättä tarjoa turvaa pienille Venäjän reunusvaltioille vaan ne jättävät jäsenmaille mahdollisuuden valita millä tavalla (jos ollenkaan) ne tukevat hyökkäyksen kohteeksi joutunutta maata. Lisäksi, Naton ollessa lähtökohtaisesti YK:n mandaatin alainen organisaatio, YK:n turvallisuusneuvoston pysyväisjäsenet (esim. Kiina ja Venäjä) voivat ainakin teoriassa hidastaa Natossa tehtävien päätösten toimeenpanoa.¹⁷⁹

Waltin mukaan EU:n yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kehittyminen voidaan nähdä seurauksena sen ymmärtämisestä, ettei Yhdysvaltojen tarjoamaan suojaan voida varaukset-

¹⁷⁶ Blombergs 2013A, 356, ”369”: ”Venäjän vahvistunut valtapoliittinen asema näkyy NATO:n päätöksissä Bukarestin huippukokouksessa huhtikuussa 2008. Ukrainaa ja Georgiaa ei hyväksytty edes NATO:n jäsenyysvalmennusohjelmaan, vaikka Yhdysvallat oli asiaa ajanut.” Vrt. Ks. IISS, Strategic Survey 2015, 380: Krimin valtaus osoitti, että Venäjä pystyy harhauttamaan länsimaita, sekä tekemään nopeasti merkittäviä sotilaspoliittisia päätöksiä ja projisoimaan sotilaallista voimaa. Samanlaista päättäväisyyttä, yhtenäisyyttä ja päätöksenteon nopeutta olisi vaikea odottaa länsimailta.

¹⁷⁷ Blombergs 2013A, 351; Walt 2011, 112, 114, 123: Vuonna 1999 käynnistynyt Euroopan yhteinen turvallisuuspolitiikka voidaan nähdä Eurooppalaisten valtioiden pyrkimyksenä kasvattaa omaa puolustuskykyä ja vähentää riippuvuutta Yhdysvaltojen sotilaallisesta voimasta. Tosin Euroopan yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on kehittynyt hitaasti ja jäänyt osittain puheiden tasolle.

¹⁷⁸ Winnerstig 2012, 115–117; Hugemark 2012A, 10: Lissabonin sopimus allekirjoitettiin EU:n jäsenmaiden kesken joulukuussa 2007, mutta se astui voimaan vasta joulukuussa 2009. Vrt. Blombergs 2013A, 359.

¹⁷⁹ Winnerstig 2012, 119, 122–123, 126. Ks. myös: Forss, Kiianlinna, Inkinen & Hult 2011, 42: ”Naton turvallisuuslauseke ei ole ehdoton, vaan päätösvalta avustamisesta säilyy jäsenmailla, jotka myös päättävät tuen määrästä ja laadusta. Lisäksi Naton 5.artikla kytkeytyy myös suoraan YK-järjestelmään ja erityisesti turvallisuusneuvostoon, jonka pysyvät jäsenet voivat ainakin teoriassa mutkistaa 5.artiklan soveltamista käytännössä. Myös Naton Strateginen konsepti on lopulta, kuten myös Naton peruskirja ja 5.artikla, pääasiallisesti sanoja paperilla. Kysymys siitä miten näitä dokumentteja sovelletaan myös rauhan aikana, nousee keskiöön niiden uskottavuutta arvioitaessa.”

ta luottaa. Lissabonin sopimus ja EU:n yhteisten suorituskykyjen kehittäminen on pyrkimys ottaa Yhdysvalloilta takaisin vastuuta Euroopan puolustuksesta.¹⁸⁰

Pohjoismaisen puolustusyhteistyön syventymiselle on yhtenä selityksenä se, että voimistuneen Venäjän lähellä sijaitsevat pienet valtiot eivät voi enää täysin luottaa muiden eurooppalaisten valtioiden tai Yhdysvaltojen tukeen vaan niiden on pyrittävä vahvistamaan omaa puolustustaan alueellisen (*alueellinen tasapainottaminen*) turvallisuusyhteistyön kautta.¹⁸¹

Voimatasapainoteorian mukaisesti valtiot pyrkivät tasapainottamaan alueellisen järjestelmän voimakkainta valtiota. Mikäli tämän logiikan hyväksyy, olisi EU:n ja Naton yhtenäinen rintama tällä hetkellä todennäköisesti uskottava ja luotettava kumppani Pohjoismaille, koska niihin kuuluvien valtioiden intressit olisivat Euroopan voimaepätasapainosta/uhkatasapainosta johtuen riittävän yhtenäiset. Rintaman yhtenäisyyteen vaikuttaa kuitenkin se, että mitä kauempana Venäjästä eurooppalainen valtio sijaitsee, sitä pienempi uhka siihen Venäjän toimesta kohdistuu. Lisäksi eurooppalaisten valtioiden keskinäiset riippuvuussuhteet ja erityisesti niiden riippuvuussuhteet Venäjästä voivat myös vaikuttaa päätöksenteon yhtenäisyyteen.¹⁸²

Turvallisuusyhteistyö eurooppalaisten suurvaltojen ja Yhdysvaltojen välillä Venäjän voimistumisen johdosta sisältää enemmän epävarmuus- kuin varmuustekijöitä pienille Venäjän lähellä sijaitseville reunusvaltioille. Turvallisuusdilemma onkin voimistunut huomattavasti 2000-luvulla Venäjän vahvistumisen ja sen myötä aktiivisemmän lähialueillansa sijaitsevien pienten valtioiden toimintaan puuttumisen seurauksena sekä eurooppalaisten valtioiden ajettua alas puolustuskykyään. Pohjoismaiden edellytykset tasapainottaa mannersuurvalta Venäjää meren takana sijaitsevan suurvalta Yhdysvaltojen ja muiden eurooppalaisten valtioiden avulla ovat heikentyneet 2000-luvulla merkittävästi.¹⁸³

Öljy on Venäjän vahvuus ja heikkous. Maan tuotantokapasiteetti riippuu pitkälti öljyn hinnasta, jonka markkinahinnan täytyisi tällä hetkellä olla noin 100 dollaria tynnyriltä, jotta Venäjä pystyisi toteuttamaan suunnittelemansa puolustusreformit ja jotta sen öljyteollisuus nykyisillä rakenteillaan ei olisi tappiollista. Venäjän tulevaisuuden potentiaalisen voiman kehitys tuleekin pitkälti olemaan riippuvainen sen kyvystä kasvattaa teknologian ja muiden teollisuuden

¹⁸⁰ Ks. Walt 2011, 123–124.

¹⁸¹ Forsberg 2013, 1176. Vrt. Winnerstig 2012, 131–132. Vrt. Walt 2011, 112, 128: “Today, however, other states cannot be as certain that the United States would back them out of its self-interest, and must therefore work harder to keep US commitments intact.”

¹⁸² Ks. Breittenbauch 139–140. Vrt. luku 2.3.

¹⁸³ Ks. Rydell & Forss 2013, 3: “Ilman Amerikkaa eurooppalaiset jäävät alastomiksi ja puolustuskyvyttömiksi, koska Britanniaa lukuun ottamatta niillä ei ole mainitsemisen arvoisia asevoimia”.

komponenttien osuutta viennistä, vähentää talouden riippuvuutta luonnonresursseista ja tehostaa toimintoja. Maan harjoittama energiasodankäynti tulee todennäköisesti kasvattamaan eurooppalaisten valtioiden pyrkimyksiä lisätä uusiutuvien energiamuotojen hyödyntämistä ja energiaomavaraisuuttaan.¹⁸⁴

Ukrainan kriisin seurauksena Euroopan ja Yhdysvaltojen Venäjää vastaan suuntaamat talouspakotteet sekä öljyn hinnan nopea ja merkittävä lasku muokkaavat voiman jakautumista järjestelmässä.¹⁸⁵

3.2 Muutokset Venäjän ja Pohjoismaiden voimasuhteissa

Venäjällä on vuoden 2008 Georgian sodasta tehtyjen havaintojen perusteella ollut tavoitteena kehittää asevoimia liikkuvammiksi ja erityisesti muuntaa joukot pysyvän valmiuden prikaateiksi, jotka pystytään projisoimaan maayhteyksiä pitkin nopeasti. Asevoimien käytön painopiste on edelleen Venäjän lähialueilla. Lisäksi taktisten ydinaseiden valmiutta on pyritty lisäämään ja ne ovat tulleet osaksi maavoimien valmiusyhtymien käyttöperiaatteiden kehittämistä. Keskeisiä Venäjän asevoimien tehtäviä on valmistautua suojelemaan venäläisiä niin valtion rajojen sisällä kuin ulkopuolellakin, puolustaa taloudellisia intressejä ja varmistaa energiaturvallisuus sisältäen luonnonresurssien hallinta.¹⁸⁶

Venäjä on 2000-luvulla aktiivisesti pyrkinyt kehittämään myös Itämeren alueen lähellä sijaitsevia joukkojaan. Läntisen sotilaspiirin muodostamisen jälkeen erityisenä tavoitteena on ollut kehittää liikkuvat ja nykyaikaisella aseistuksella varustetut korkean valmiuden prikaatit. Ve-

¹⁸⁴ Ks. Treverton 2013, 49–52; Lukyanov 2013, 58–64.

¹⁸⁵ Ks. Neste Oil 22.2.2015: Raakaöljyn Brent-laadun hinta on kirjoitushetkellä 60 USD. Ks. myös: Forbes verkkolehti 9.10.2014: *“Recent political risk has taken 2 % from our GDP forecast, but falling oil prices are going to hurt our balance of payments”, said Russia’s Finance Minister Anton Siluanov at the Russia Calling investor conference, which concluded in Moscow last Thursday. Thanks to a fairly cautious economic policy, we’ve been able to live through this without creating big deficits.*” Vrt. Ries 2003, 36–37, 53. Vrt. Malkki 2013, 217–219. Vrt. Treverton 2013, 25–27: Yhdysvaltojen talous on kuitenkin vielä vahva ja tulevaisuus riippuukin pitkälti siellä tehdyistä päätöksistä. Vrt. IISS, Strategic Survey 2013B, 169–170: Venäjän talousrakenteet nojaavat liikaa energian hintaan, jonka takia Venäjän talous saattaa olla haavoittuvaisempi kuin mitä numerovertailu (taulukot) antaa ymmärtää.

¹⁸⁶ Haas 2011, 49–55: *“To ensure the security of the economic activities of the Russian Federation on the high seas; To create and train special formations intended for transfer to the RF Armed Forces and Other Troops [...] for use [...] in the interests of the economy of the Russian Federation.*” Ks. myös: Juntunen 2003, 274–275: Kansalaisten suojeleminen rajojen ulkopuolella ei ole uusi keksintö. Venäjä on pyrkinyt sijoittamaan isäntämaalle uskollisia kansalaisia muiden valtioiden alueelle jo kylmästä sodasta lähtien. Vrt. Conley & Robloff 2014, 96: Georgian sotaa ja Krimin valtausta edelsivät massiiviset joukkojen keskittämiset lähialueille sekä kohdemaan väestön mielialaan pyrittiin vaikuttamaan useita kuukausia ennen varsinaisen operaation aloittamista. Molempiin operaatioihin liittyi Venäläisten passien jakaminen kohdealueen kansalaisille: Vrt. Järvenpää 2014B, 78–82: Venäjän läntinen sotilaspiiri on Pohjoismaiden kannalta merkittävin sotilaallinen toimija. Venäjän läntisen sotilaspiirin prikaatien kehittämisen keskiössä on saattaa joukot pysyvään korkeaan valmiuteen. Prikaatien tulisi pystyä lyhyellä aikajänteellä suorittamaan yhteisoperaatioita muiden aselajien ja puolustushaarojen kanssa.

näjä pyrkii saamaan nämä prikaatit jatkuvaan korkeaan valmiuteen, mikä mahdollistetaan asevelvollisten lisäksi sopimussotilasjärjestelmällä.¹⁸⁷

Taulukossa kaksi esitetään puolustusbudjetin (PP, MRD) ja bruttokansantuotteen (BKT, MRD) avulla Pohjoismaiden ja Venäjän välisissä voimasuhteissa tapahtuneita muutoksia. Näiden lisäksi harmaalla rivillä näkyy puolustusbudjetin osuus BKT:sta, joka puolestaan kertoo valtion rahankäytön prioriteeteista.

Maat:		Tanska		Norja		Ruotsi		Suomi		Pohjoismaat		Venäjä	
Vuosi	Indikaattorit	USD, %, LKM	Suht. arvo, %	USD, %, LKM	Suht. arvo, %	USD, %, LKM	Suht. arvo, %	USD, %, LKM	Suht. arvo, %	USD, %, LKM	Suht. arvo, %	USD, %, LKM	Suht. arvo, %
2000	PP, MRD	2,3	48,9	2,9	61,7	4,7	100,0	1,5	31,9	11,4	100,0	5,0	43,9
	PP/BKT, %	1,5		1,7		1,9		1,2				3,6	
	BKT, MRD	164	63,1	168	64,6	260	100,0	126	48,5	718	100,0	260	36,2
2002	PP, MRD	2,2	47,8	3,8	82,6	4,6	100,0	2,1	45,7	12,7	100,0	8,4	66,1
	PP/BKT, %	1,5		2,1		1,6		1,2				4,0	
	BKT, MRD	179	67,8	191	72,3	264	100,0	140	53,0	774	100,0	345	44,6
2004	PP, MRD	3,2	60,4	4,3	81,1	5,3	100,0	2,6	49,1	15,4	100,0	14,9	96,8
	PP/BKT, %	1,4		1,9		1,4		1,3				3,5	
	BKT, MRD	251	65,7	260	68,1	382	100,0	197	51,6	1090	100,0	591	54,2
2006	PP, MRD	3,3	56,9	4,8	82,8	5,8	100,0	2,8	48,3	16,7	67,9	24,6	100,0
	PP/BKT, %	1,4		1,5		1,3		1,3				3,5	
	BKT, MRD	289	68,8	340	81,0	420	100,0	217	51,7	1266	100,0	990	78,2
2008	PP, MRD	4,5	73,8	5,6	91,8	6,1	100,0	3,6	59,0	19,8	49,4	40,1	100,0
	PP/BKT, %	1,4		1,4		1,2		1,3				3,4	
	BKT, MRD	353	68,7	454	88,3	514	100,0	284	55,3	1605	96,6	1661	100,0
2010	PP, MRD	4,5	77,6	5,8	100,0	5,6	96,6	3,6	62,1	19,5	37,0	52,7	100,0
	PP/BKT, %	1,4		1,5		1,2		1,4				3,9	
	BKT, MRD	320	65,6	421	86,3	488	100,0	248	50,8	1477	96,9	1525	100,0
2012	PP, MRD	4,4	62,9	7,0	100,0	6,2	88,6	3,6	51,4	21,2	32,2	65,9	100,0
	PP/BKT, %	1,4		1,4		1,1		1,2				4,0	
	BKT, MRD	322	59,2	500	91,9	544	100,0	256	47,1	1622	80,4	2017	100,0

Taulukko 2. Alueellisen voimatasapainon muutokset 2000-luvulla¹⁸⁸

Venäjän sotilaallisessa voimassa on tapahtunut merkittävä muutos alueellisella tasolla. Vuonna 2000 Venäjän (julkisesti ilmoitettu) puolustusbudjetti oli samalla tasolla Ruotsin puolustusbudjetin kanssa ja 43,9 % Pohjoismaiden yhteenlasketuista puolustusbudjeteista. Tultaessa

¹⁸⁷ Järvenpää 2014B, 79. Vrt. IISS, The Military Balance 2014, 161–162, 186–187: Vuonna 2013 läntisessä sotilaspiirissä ei ollut siirrytty uuteen organisaatorakenteeseen vielä kaikilta osin. Vrt. Blombergs 2013A, 176–177: ”Sotilaallisessa jäljittelyssä suurvallat ottavat oppia viimeiseksi käydyistä sodista tulevaa sotaa varten. Asevoimien uudistaminen ja vanhentuneen kaluston korvaaminen uudella aseistuksella lisää suurvallan asevoimien suorituskykyä ja on siksi tärkeä osa tasapainottamista.”

¹⁸⁸ Taulukko on laadittu Microsoft Excel Worksheet 2007 taulukkolaskentaohjelmalla. Paras arvo merkitään suhteellisella arvolla 100 % ja muiden arvoja verrataan prosentuaalisesti parhaaseen arvoon. Paras arvo on merkitty vihreällä. Tämän lisäksi Pohjoismaiden ja Venäjän välisessä vertailussa punaisella värillä hahmotetaan suuria eroja voimasuhteissa; Posenin mukaan liittoumalla tulisi olla vähintään 50 % ja vastapuolen voimasta, jotta vastapuolen valtiopyrkimyksiä olisi mahdollista tasapainottaa. IISS, The Military Balance 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014: ”Def bdgt: US\$”; The World Bank Data 2015: ”Military expenditure (% of GDP) & GDP (current US\$)”

vuoteen 2012 voimasuhteet ovat kääntyneet pääläelleen; Pohjoismaiden yhteenlasketut puolustusbudjetit ovat enää vain 32,2 % Venäjän puolustusbudjetista.

Myös Venäjän BKT:n kasvu on ollut merkittävä suhteessa Pohjoismaihin. Pohjoismaiden yhteenlasketut BKT:t kuitenkin muodostivat vuonna 2012 vielä 80,4 % Venäjän BKT:sta.¹⁸⁹

Venäjä onkin panostanut huomattavasti enemmän puolustukseen suhteessa BKT:seen kuin yksikään Pohjoismaista: Ruotsilla suhteelliset panostukset puolustukseen ovat vähentyneet, Suomella sekä Tanskalla pysyneet samalla tasolla. Norjan suhteelliset panostukset ovat vaihdelleet vuodesta ja talouskehityksestä riippuen, mutta absoluuttisen puolustusbudjetin muutoksen suunta on ollut nouseva positiivisen BKT:n kehityksen myötä. Vuonna 2012 Norjan puolustusbudjetti on Pohjoismaista absoluuttisesti suurin ja Suomen pienin.

Taulukossa kolme esitetään voimasuhteissa tapahtuneita muutoksia rauhanajan ja sodanajan joukkojen avulla. Henkilöstövahvuuksissa on Venäjän ja Pohjoismaiden välillä merkittävä ero, joka selittyy valtioiden erilaisilla puolustusratkaisuilla, mutta myös Venäjän Pohjoismaita huomattavasti isommalla väestöpohjalla (noin 140 miljoonaa).

Maat:		Tanska		Norja		Ruotsi		Suomi		Pohjoismaat		Venäjä	
Vuosi	Indikaattorit	USD, %, LKM	Suht. arvo, %	USD, %, LKM	Suht. arvo, %	USD, %, LKM	Suht. arvo, %	USD, %, LKM	Suht. arvo, %	USD, %, LKM	Suht. arvo, %	USD, %, LKM	Suht. arvo, %
2000	RA-VAHV, TUHAT	21,8	41,4	26,7	50,7	52,7	100,0	31,7	60,2	132,9	13,2	1004,1	100,0
	SA-VAHV, TUHAT	64,9	11,4	222,0	38,9	570,0	100,0	485,0	85,1	1341,9	6,7	20000,0	100,0
2002	RA-VAHV, TUHAT	22,7	67,0	26,6	78,5	33,9	100,0	31,9	94,1	115,1	11,6	988,1	100,0
	SA-VAHV, TUHAT	64,9	13,4	219,0	45,2	262,0	54,0	485,0	100,0	1030,9	5,2	20000,0	100,0
2004	RA-VAHV, TUHAT	21,2	76,8	26,6	96,4	27,6	100,0	27,0	97,8	102,4	8,4	1212,7	100,0
	SA-VAHV, TUHAT	64,9	14,9	219,0	50,3	262,0	60,2	435,0	100,0	980,9	4,9	20000,0	100,0
2006	RA-VAHV, TUHAT	21,2	74,9	25,8	91,2	27,6	97,5	28,3	100,0	102,9	10,0	1027,0	100,0
	SA-VAHV, TUHAT	129,7	49,5	210,4	80,3	262,0	100,0	255,9	97,7	858,0	4,3	20000,0	100,0
2008	RA-VAHV, TUHAT	30,0	100,0	15,8	52,7	24,0	80,0	29,3	97,7	99,1	9,6	1027,0	100,0
	SA-VAHV, TUHAT	53,7	20,5	180,3	68,8	262,0	100,0	237,0	90,5	733,0	3,7	20000,0	100,0
2010	RA-VAHV, TUHAT	26,6	100,0	24,0	90,2	13,1	49,2	22,6	85,0	86,3	8,4	1027,0	100,0
	SA-VAHV, TUHAT	53,5	15,3	45,3	12,9	200,0	57,1	350,0	100,0	648,8	3,2	20000,0	100,0
2012	RA-VAHV, TUHAT	18,6	75,9	24,5	100,0	20,4	83,3	22,1	90,2	85,6	9,0	956,0	100,0
	SA-VAHV, TUHAT	53,5	15,7	45,3	13,3	200,0	58,8	340,0	100,0	638,8	3,2	20000,0	100,0

Taulukko 3. Pohjoismaiden asevoimien henkilöstövahvuudet¹⁹⁰

¹⁸⁹ Vrt. Korhonen 2010, 1: ”Pohjoismaiden kaltaiset pienet valtiot ovat menettämässä vaikutusvaltaansa G-maailmassa, jossa epävirallisten keskustelufoorumien jäsenyys perustuu taloudelliseen mahtiin. Pohjoismaat pysyvät G20:n kaltaisten foorumeiden ulkopuolella niin kauan kuin ne seisovat yksin. Yhteen liittyneinä ne nousevat lähes maailman kymmenen suurimman talouden joukkoon yhteisellä BKT:lla laskettuna.”

¹⁹⁰ IISS, The Military Balance 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012: ”Active & Reserve”. IISS:n tiedot ovat suuntaa antavia ja ne eivät välttämättä ole linjassa varsinkaan niiden vuosien osalta, jolloin Ruotsissa on ollut puolustusreformi käynnissä. Tämän lisäksi kyseiset vahvuudet sisältävät kaikki aselajit ja johtuen maiden erilai-

Venäjän vuoden 2014 tiedoissa rauhanajan vahvuus on tippunut 845 000 sotilaaseen ja sodanajan vahvuus 2 000 000 sotilaaseen, joka on seurausta Venäjän asevoimien reformista, jossa tavoitteena on ollut kehittää pienemmät, mutta suorituskykyisemmät joukot. Sama kehityssuunta on nähtävissä myös Pohjoismaissa, tosin pienemmässä mittakaavassa.¹⁹¹ Vuoden 2014 tietojen mukaan Venäjän korkean valmiuden maavoimien vahvuus oli 230 000 sotilasta sisältäen myös asevelvollisuuspalvelustaan suorittavat varusmiehet.¹⁹²

IISS:n mukaan Suomen sodanajan vahvuus vuonna 2014 oli 350 000 sotilasta ja rauhanajan vahvuus 22 000 sotilasta. Suomen puolustusvoimat tarkentaa näitä lukuja ilmoittamalla, että puolustusvoimauudistuksen myötä palkatun henkilöstön vahvuus rauhan aikana on enintään 12 300, joista sotilastehtävissä palvelevia 8 200 henkilöä. Lisäksi uudistuksen jälkeen sodanajan vahvuus on 230 000 sotilasta kaikissa puolustushaaroissa yhteensä. Suomen puolustusvoimien vahvuutena nähdään sen sodanajan joukkojen määrä, joka mahdollistaa joukkojen kouluttamisen ja tuottamisen tietyille alueille. Lisäksi joukkojen maastontuntemus tuottaa etulyöntiaseman suhteessa mahdolliseen vastustajaan.¹⁹³ Suomen maavoimien sodanajan vahvuus on puolustusvoimauudistuksen jälkeen arviolta noin 175 000 sotilasta.¹⁹⁴

Suomen niin sanottu korkean valmiuden sotilaallinen voima muodostuu suurilta osin koulutusorganisaatiosta, mutta joustavalla valmiuden kohottamisella ja viranomaisten välisellä yhteistyöllä arvioidaan kuitenkin pystyttävän kriisistä riippumatta, kriisin ensimmäisessä vaiheessa, muodostamaan monipuolisesti eri tehtäviin vaadittavat joukot.¹⁹⁵ Ammatillinen arvio Suomen puolustusvoimissa viittaa siihen, että puolustuksen uskottavuus tulee olemaan vahvasti riippuvainen tulevaisuuden puolustusbudjettikehityksestä; Puolustusvoimat on säädetty äärimmilleen ja lisäleikkaukset puolustukseen tulisivat todennäköisesti vaikuttamaan koko puolustusratkaisuun, siihen mitä puolustetaan ja miten puolustetaan.¹⁹⁶

Ruotsissa vuonna 2009 käynnistyneen/jatkuneen puolustusreformin tavoitteena on ollut tuottaa pienemmät, mutta aikaisempaa suorituskykyisemmät joukot.¹⁹⁷ Vuonna 2014 Ruotsilla oli

sista puolustusratkaisuista tiedot eivät yksinään vielä tarjoa määräänsä enempää ymmärrystä todellisista sotilaallisista suorituskyvyistä.

¹⁹¹ IISS, *The Military Balance 2014*, 180–191.

¹⁹² IISS, *The Military Balance 2015*, 184–198.

¹⁹³ IISS, *The Military Balance 2015*, 88–90; Suomi, *Puolustusvoimat 22.2.2015*.

¹⁹⁴ Maavoimien sodanajan vahvuus on arvio, joka perustuu maavoimien suhteelliseen vahvuuteen sodanajan joukkojen kokonaisvahvuudesta ennen puolustusvoima uudistusta. Vrt. IISS, *The Military Balance 2015*, 88–90

¹⁹⁵ Suomi, *Puolustusvoimat 2013*, 23.

¹⁹⁶ Rydell & Forss 2013, 5.

¹⁹⁷ Winnerstig 2014, 42. Vrt. Ruotsi, *The Ministry of Defence 2013*, 3: Ruotsin puolustusministeriön tavoitteet: kansalaisten elämän ja terveyden suojeleminen, yhteiskunnan toimivuuden suojeleminen, yhteiskunnan kyvyn ylläpitäminen tärkeitä arvoja suojeleminen, kuten demokratiaa, oikeusjärjestelmää, ihmisoikeuksia ja -vapauksia. Ks. myös: Ruotsi, *Regeringskansliet 2014*, 15–16.

aktiivipalveluksessa noin 15 000 sotilasta, joista noin 5 500 maavoimissa, 3 000 merivoimissa, noin 3 300 ilmavoimissa ja 800 rannikkoalueen valvontaan ja taisteluun erikoistuneissa joukoissa. Ruotsilla on lisäksi kodinturvajoukoissaan 22 000 sotilasta, joista 17 000 on suunniteltu käytettäväksi painopisteisesti kansallisen puolustuksen tehtäviin. Kodinturvajoukot koostuvat ammattisotilaista ja pääosin vapaaehtoisen palveluksen suorittaneista. Ruotsin asevoimat on suunniteltu pääsääntöisesti kansallisen puolustuksen tehtäviin.¹⁹⁸

Vaikka Ruotsi on vielä virallisesti sotilaallisesti liittoutumaton maa, viittaavat maan julkilausumat siihen, että kansallisen puolustuksen katsotaan olevan riippuvainen muiden avusta.¹⁹⁹ Karlis Neretnieksin mukaan Ruotsin puolustusreformin jälkeiset joukot vuoden 2014 kokoonpanolla pystyvät tukemaan nopeasti ja tehokkaasti muita Pohjoismaita Ruotsin vuoden 2010 solidaarisuusjulistuksen mukaisesti pienemmissä ja rajatummissa operaatioissa. Samalla kuitenkin asevoimien suorituskyky on riittämätön pidempiaikaisiin tehtäviin tai suurten alueiden puolustamiseen tähtäävissä operaatioissa.²⁰⁰

Ruotsin solidaarisuusjulistus otettiin muissa Pohjoismaissa vastaan ristiriitaisin tuntein, koska Ruotsin kesken olleen puolustusreformin tuottamien suorituskykyjen ei katsottu riittävän muiden valtioiden tukemiseen. Ruotsin haasteena nykyisessä tilanteessa onkin, että se voidaan nähdä ennemmin turvallisuuden kuluttajana kuin sen tarjoajana.²⁰¹

Kylmänsodan aikaan ja vielä 2000 -luvun vaihteessakin erityisesti Ruotsin sotilaallisella voimalla oli Suomen kannalta Itämeren aluetta tasapainottava vaikutus. Ruotsin 2000-luvun vaihteesta heikentynyt sotilaallinen voima vaikuttaa ainakin välillisesti Suomen turvallisuuspoliittiseen asemaan. Näitä vaikutuksia varjostaa samaan aikaan Suomen talouden alijäämä, joka on heijastunut Suomen puolustusreformiin.²⁰² Suomen ja Ruotsin turvallisuuspoliittiset asemat on historiallisesti nähty olevan toisistaan riippuvaisia; Suomi muodosti Ruotsille kylmän sodan aikana puskurivyöhykkeen ja Suomessa puolestaan ei tarvinnut huolehtia jäämi-

¹⁹⁸ IISS, *The Military Balance 2015*, 139–141.

¹⁹⁹ Ruotsi, *Regeringskansliet 2014*, 22: *“However, the figures do illustrate that ‘meaner and leaner’ does actually mean leaner – and the leaner the defence, the more dependent it is on cooperation with others.”*

²⁰⁰ Neretnieks 2012, 217–218. Vrt. Ruotsi, *Regeringskansliet 2014*, 22: Vuoden 2009 tiedoilla Ruotsilla ei ollut yhtään joukkoja suunniteltuna alueellisen puolustuksen tehtäviin.

²⁰¹ Winnerstig 2014, 36–37. Vrt. Ruotsi, *Regeringskansliet 2014*, 22: Ruotsin asevoimia on määrällisesti supistettu rajusti vuodesta 1990 vuoteen 2009(1990/2009); maavoimien pataljoonat: 84/7, alueelliset puolustusyksiköt 230/0, kodinturvajoukot: 125000/22, pintataistelualukset 30/7, sukellusveneet: 12/5, taisteluhävittäjät: 320/100. Ks. myös: Bailes 2003, 67; Tunberger 2003, 153–155.

²⁰² Koivula & Forss 2012, 156–158; Rydell & Forss 2013, 4: *”Ruotsissa pidetään vuoden 1996 puolustuspäätöstä suurena vedenjakajana, jonka jälkeen kansallisen maanpuolustuksen voimakas leikkaaminen alkoi.”* Vrt. Aaltola 2014, 160.

sestä yksin idän ja lännen väliin, koska Ruotsi pysyi liittoutumattomana omaan sotilaalliseen voimaansa turvaten.²⁰³

Norjalla oli vuoden 2013 tiedoilla rauhanajan valmiudessa 25 800 sotilasta ja sodanajan reservissä 45 900 sotilasta. Norjan merivoimien fregatit (Nansen-luokka) ovat kokoluokassaan maailman nykyaikaisempia aluksia. Ne on varustettu muun muassa yliäänisillä sukellusveneidä torjunta-ohjuksilla, joita ei Norjan lisäksi ole kuin Venäjällä ja Kiinalla. Norjan asevoimien päätehtävä on pohjoisten alueiden puolustaminen. Norjan näkemyksen mukaan maan asevoimat ovat kansainvälisessä vertailussa kilpailukykyiset, josta osoituksen menestys kansainvälisissä operaatioissa.²⁰⁴ Norjan puolustusvoimat on ryhmitetty melko tasaisesti maan eri osiin, mutta puolustuksen painopiste on pohjoisessa.²⁰⁵

Norjan maavoimien rauhanajan vahvuus on 4 500 sotilasta, jonka päälle voidaan laskea vielä 4 850 asevelvollista, jolloin kokonaisvahvuudeksi rauhanaikana muodostuu 9 350 sotilasta. Maavoimien (kodinturvajoukot) reserviläisistä koostuva sodanajan vahvuus on 41 150 sotilasta.²⁰⁶

Nato on edelleen Norjan puolustuksen kulmakivi. Norjassa koetaankin, että Naton tulisi siirtää toiminnan painopistettä kansainvälisistä operaatioista enemmän Euroopan kollektiivisen puolustuksen suuntaan. Erityisesti arktisen alueen turvallisuusyhteistyötä tulisi vahvistaa.²⁰⁷

Tanskan rauhanajan asevoimien vahvuus on 17 200 ja ne ovat sopimussotilasjärjestelmästä ja aktiivisesta osallistumisesta Nato-johtoisiin operaatioihin johtuen korkeassa taisteluvalmiudessa. Tanskan sodanajan reservi kaikissa puolustushaaroissa yhteensä on 53 500. Tanskan asevoimat on suunniteltu kansainvälisiä kriisinhallinta- ja taistelutehtäviin. Lisäksi niiden tehtäviin kuuluvat valmistautuminen pelastus- ja etsintätehtäviin kotimaassa ja lähialueilla sekä ilmavalvonnasta ja ilmapuolustuksesta vastaaminen. Maalla olisi kyky projisoida pieniä taisteluosastoja nopeasti ilma- ja meriteitse muiden Pohjoismaiden avuksi, mikäli poliittista tahtoa löytyisi. Tanska ei kuitenkaan kannata Maastrichtin sopimuksen mukaista EU:n yhteistä turvallisuuspolitiikkaa. Tanskan julkilausutut tavoitteet viittaavat lisäksi siihen, että maan

²⁰³ Bailes 2003, 59–60.

²⁰⁴ Rautala 2013, 9; IISS 2015, 121.

²⁰⁵ Rautala 2013, 9: ”Pohjoisessa sijaitsee esimerkiksi ”Nord”- prikaati. Vuonna 2010 Norja kertoi siirtävänsä yhden johtoportaan napapiirin pohjoispuolelle. Samalla Norjasta tuli ensimmäinen valtio, jolla on armeijan ylin johtoporras napaseudun leveysasteilla. Tutka-asemien lisäksi Narvikissa on meritukikohta, jonne rannikkovartioston pääosat tukeutuvat.”

²⁰⁶ IISS, The Military Balance 2015, 121–123.

²⁰⁷ Søreide 2014, 8–11.

puolustuksen kulmakivi on edelleen Nato, eikä pohjoismainen puolustusyhteistyö ole asevoimien kehittämisen keskiössä.²⁰⁸

Tanskan maavoimien rauhanajan korkean valmiuden vahvuus on 6 950 sotilasta ja vahvuuden päälle voidaan laskea vielä 1 000 asepalvelusta suorittavaa, jolloin kokonaisvahvuus on 7 950 sotilasta. Tanskan reserviläisistä koostuva sodanajan maavoimien vahvuus (kodinturvajoukot) 40 800 sotilasta.²⁰⁹

Rydell ja Forss mukaan suurimmat erot eri Pohjoismaissa tehdyissä puolustusratkaisuissa on ollut Tanskalla ja Suomella; Tanska luopui hyvin aikaisessa vaiheessa alueellisesta puolustuksesta ja suuntasi kansainvälisiin operaatioihin ja yhteistoimintakyvyn kehittämiseen Naton kanssa, kun taas Suomi nojaa edelleen vahvasti omaan alueelliseen puolustukseen.²¹⁰

Forss, Kiianlinna, Inkinen ja Hult mukaan Venäjä ei enää juurikaan arvosta yksittäisten Nato-maiden puolustuskykyä. Venäjän intresseissä on sen sijaan yrittää marginalisoida puolustusliitto Natoa poliittisena tekijänä.²¹¹ Rautalan mukaan Venäjä ei pidä Pohjoismaiden sotilaallista kykyä vahvana, mutta ei voi silti jättää niitä vaille huomiota.²¹²

Sotilaallinen voima on vain yksi valtioihin vaikuttamisen keino. Yhteiskunnan teknistynyt luonne ja energiariippuvuus asettavat pienten valtioiden kansallisen turvallisuuden varmistamiselle haasteita, joiden voimakkuus riippuu valtion omavaraisuusasteesta. Edellä mainitusta johtuen omavaraisuuden ja keskinäisriippuvuuden tarkastelu keskeisten yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen kannalta on tärkeää.²¹³

²⁰⁸ IISS: The Military Balance 2014, 88: Tanskalla on aktiivipalveluksessa 17200, joista maavoimissa 7950, merivoimissa 3000, ilma-voimissa 3100. Sodan ajan reservin vahvuus on 53300, joista maavoimissa 40800, merivoimissa 4500, ilmavoimissa 5300 ja erikoisjoukoissa 2900. Ks. myös: Rautala 2013, 10; IISS: The Military Balance 2015, 85.

²⁰⁹ IISS, The Military Balance 2015, 85–86.

²¹⁰ Rydell & Forss 2013, 4.

²¹¹ Forss, Kiianlinna, Inkinen & Hult 2011, 42.

²¹² Rautala 2013, 22.

²¹³ Ks. Freedman 2014, 15; IISS, Strategic Survey 2015, 380: Krimin valtaus osoitti, että Venäjä pystyy harhautamaan länsimaita sekä tekemään nopeasti merkittäviä sotilaspoliittisia päätöksiä ja projisoimaan sotilaallista voimaa. Samanlaista päättäväisyyttä, yhtenäisyyttä ja päätöksenteon nopeutta olisi vaikea odottaa länsimailta. Ks. myös: Aaltola 2014, 160: Krimin niemimaan valtaus on herättänyt ajatuksen siitä anarkkisesta todellisuudesta, jonka olemassaolon pienet länsimaalaiset valtiot ovat halunneet kieltää. Venäjän sotilaallisen voimankäytön ominaispiirteistä lisää: Järvenpää 2014B, 79–80; Conley & Robloff 2014, 98.

3.3 Pohjoismaiden omavaraisuus ja riippuvuus Venäjästä

Keith Smithin mukaan energiaturvallisuus on ollut 2000-luvulla eurooppalaisten valtioiden agendalla, koska Venäjä on osoittanut valmiutensa käyttää energiaa keinona saavuttaa päämääriään. Hyvänä esimerkkinä tästä toimivat Nord Stream ja South Stream -maakaasuputket. Pohjoisempi putki on keino tarjota energiaa Euroopan markkinoille ohittaen Baltian maat, Puolan, Unkarin ja Bulgarian. Eteläisempi puolestaan mahdollistaa energian siirtämisen Eurooppaan ilman, että Ukraina saa osansa. Kyseisten putkien rakentamista ei voida perustella pelkästään taloudellisilla syillä, koska vanhojen Baltian maiden ja Ukrainan läpi menevien reittien käyttäminen olisi tullut Venäjälle huomattavasti halvemmaksi kuin uusien yhteyksien rakentaminen.²¹⁴

Eurooppalaisten valtioiden riippuvuutta venäläisestä energiasta lisää muiden tuotantoalueiden, kuten Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka, häiriöherkkyys. Toisaalta myös Venäjän energian vientive-toinen valtion talous on riippuvainen Euroopan energiamarkkinoista.²¹⁵

Aaltolan mukaan Ukrainan kriisi on osoittanut, että keskinäisriippuvuus tarjoaa voimakkaille valtioille kustannustehokkaan keinon vaikuttaa heikompien päätöksentekoon. Erityisesti Suomelle on tulevaisuudessa tärkeää tunnustaa valtiontalouden haasteet, joita epätasainen keskinäisriippuvuus Venäjästä aiheuttaa. Lisäksi globaalin talousjärjestelmän epävarmuus saattaa tuoda mukanaan odottamattomia haasteita valmiiksi alijäämäiselle valtiontaloudelle. Tärkeiden hyödykkeiden tuontia tulisi hajauttaa nykyistä enemmän, riippuvuutta Venäjästä vähentää ja valtion energiaomavaraisuutta kehittää. Myös arktisen alueen resurssien hyödyntämistä yhteistyössä muiden Pohjoismaiden kanssa tulisi kehittää.²¹⁶

Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon mukaan ”*Modernit verkostoihin perustuvat yhteiskuntarakenteet ovat yhä riippuvaisempia kriittisestä infrastruktuurista, johon kuuluvat*

²¹⁴ Smith 2014, 113–114, 117, 123: Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjä on käyttänyt monesti energiaa aseena vaikuttaakseen Baltian maiden päätöksentekoon. Vrt. Venäjän valtopolitiikan ja voiman välisestä korrelaatiosta uusklassisen realismin näkökulmasta: Blombergs 2013A, 262–265, 269 ja puolestaan Baltian maiden taloudellisesta keskinäisriippuvuudesta ja energiasodankäynnin välisestä yhteydestä: Grigas 2013, 49–75.

²¹⁵ Roponen 2011, 60–61: ”*Vaikka Venäjä saavuttaa öljyn tuotantokapasiteetin huipun ennen vuotta 2020, tulee Venäjän kyky tuottaa energiaa vientiin kuitenkin kasvamaan. Tämä selittyy osin sillä, että uusiutuvien energiamuotojen osuus kasvaa Venäjän sisäisillä energiamarkkinoilla sekä erityisesti siitä syystä, että venäläisen teollisuuden energiatehokkuus tulee merkittävästi parantumaan. Kokonaisuuden kannalta on myös merkittävää, että uudet energiamuodot eivät tule korvaamaan öljyä ja maakaasua ainakaan seuraavaan 30 vuoteen.*” Vrt. IISS, Strategic Survey 2013A, IV: Samalla on kuitenkin vielä epäselvää, miten Yhdysvaltojen kasvava energiaomavaraisuus tulee hyödyttämään Eurooppaa ja haittamaan Venäjää.

²¹⁶ Aaltola 2014, 160–162: ”*Geo-economic sensitivity can offer a more comprehensive assessment of Finland’s strategic vulnerabilities and opportunities*”. Aaltola käsittelee laajemminkin Baltian ja Pohjoismaiden keskinäisriippuvuutta.

muun muassa liikenne, viestintä ja energiahuolto. Samaan aikaan tämän infrastruktuurin haavoittuvuus lisääntyy.”²¹⁷

Suomi ja Ruotsi ovat vuoden 2012 tietojen perusteella energian tuojamaita, Norja ja Tanska puolestaan energian viejämaita. Suomessa noin puolet ja Ruotsissa puolestaan yksi neljäsosa kokonaisenergiantarpeesta (sähkö, öljy, maakaasu) tyydytetään tuonnilla.²¹⁸

Taulukossa neljä on esitettyinä valtionvelan, korkean teknologian viennin, valtion pääoma-reservien ja valtion koko vaihtotaseen avulla valtioiden omavaraisuuden kehittymistä 2000-luvulla. Omavaraisuuteen vaikuttaa keskeisesti myös luonnonresurssit ja energiaomavaraisuus, joita tarkastellaan myöhemmin tässä luvussa lisää.

Maat:		Tanska		Norja		Ruotsi		Suomi		Venäjä	
Vuosi	Indikaattorit	USD, %	Suht. arvo, %	USD, %	Suht. arvo, %	USD, %	Suht. arvo, %	USD, %	Suht. arvo, %	USD, %	Suht. arvo, %
2001	BKT / VELKA, %	49,8	40,0	19,9	100,0	54,3	36,6	49,3	40,4	49,0	40,6
	HI-TECH VIENTI, MRD	6,9	63,9	2,2	20,4	10,8	100,0	9,2	85,2	3,2	29,6
	RES, MRD	17,7	48,8	23,6	65,0	15,6	43,0	8,4	23,1	36,3	100,0
	VAIHTOTASE, MRD	N/A		N/A		N/A		N/A		N/A	
2003	BKT / VELKA / %	46,9		36,9		50,6		48,2		N/A	
	HI-TECH VIENTI, MRD	8,6	63,7	2,4	17,8	13,5	100,0	10,5	77,8	5,5	40,7
	RES, MRD	38,0	48,5	37,7	48,1	22,2	28,3	11,2	14,3	78,4	100,0
	VAIHTOTASE, MRD	N/A		N/A		N/A		N/A		N/A	
2006	BKT / VELKA / %	32,0	30,9	49,0	20,2	44,3	22,3	39,7	24,9	9,9	100,0
	HI-TECH VIENTI, MRD	11,4	62,0	3,3	17,9	18,4	100,0	14,0	76,1	3,9	21,2
	RES, MRD	31,1	10,2	56,8	18,7	28,0	9,2	7,5	2,5	303,8	100,0
	VAIHTOTASE, MRD	10,1	8,2	58,4	47,2	32,1	25,9	12,5	10,1	123,7	100,0
2009	BKT / VELKA / %	37,0	23,5	36,0	24,2	39,7	21,9	41,2	21,1	8,7	100,0
	HI-TECH VIENTI, MRD	10,6	82,8	3,8	29,7	12,8	100,0	6,7	52,3	4,5	35,2
	RES, MRD	76,6	17,4	48,9	11,1	47,3	10,8	11,4	2,6	439,3	100,0
	VAIHTOTASE, MRD	12,9	13,5	47,0	49,2	23,5	24,6	7,1	7,4	95,6	100,0
2012	BKT / VELKA / %	47,2	19,9	20,9	45,0	35,3	26,6	51,0	18,4	9,4	100,0
	HI-TECH VIENTI, MRD	8,8	53,3	4,5	27,3	16,5	100,0	4,4	26,7	7,1	43,0
	RES, MRD	89,7	16,7	51,9	9,7	52,2	9,7	11,1	2,1	537,8	100,0
	VAIHTOTASE, MRD	16,3	11,2	67,5	46,5	27,8	19,2	-1,0	0,0	145,1	100,0

Taulukko 4. Valtion omavaraisuus²¹⁹

²¹⁷ Suomi, Valtioneuvoston kanslia 2012, 17, 22–23: ”Raaka-aineiden ja energian kysyntä kasvaa nopeasti väestönkasvun ja erityisesti kehittyvien maiden talouskasvun myötä, mutta myös vauraiden maiden edelleen lisääntyvän kulutuksen takia. Huoli energiaturvallisuudesta kasvaa. Välttämättömien hyödykkeiden muun muassa veden ja ravinnonsaannista tulee useilla alueilla ja myös maailmanlaajuisesti yhä enemmän kilpailua. Maailmantalouden epävarmat näkymät aiheuttavat monella tasolla epäluottamusta, joka voi heijastua myös lisääntyvänä protektionismina ja kansallismielisyyden nousuna. Avoimen, sääntöpohjaisen ja yhteistyöhakuisen kansainvälisen järjestyksen ylläpito ja kehittäminen joutuvat samalla paineen alaisiksi.”. Ks. Ilmastonlämpenemisen, lisääntyvien äärimmäisten sääilmiöiden, energiakilpailun ja energiaan liittyvän protektionismin välisestä suhteesta: Halling, Nykvist & Persson 2013, 301–330.

²¹⁸ The World Bank Data 2015: Energiapalvelut ovat kriittisiä nykyaikaisten yhteiskuntien toiminnalle ja kehitykselle. Energia on kriittistä puhtaan veden tuotannon, hygieenisten olosuhteiden ja terveydenhoidon toimivuuden kannalta. Kaikki yhteiskunnan elintärkeät toiminnot, viestinnästä teollisuuteen, nojaavat riittävään energian saantiin.

Vertailuajanjaksolla Norjan ja Venäjän verrattain pieni valtion velka, suuret pääomareservit ja vahva vaihtotase ovat vahvistaneet niiden omavaraisuutta suhteessa muihin vertailuryhmän valtioihin. Suuri vaihtotase on myös seurausta suuresta energiaomavaraisuudesta ja energian viennistä. Tanskan ja Ruotsin korkean teknologian vienti on puolestaan niiden voimavara muihin vertailuryhmän valtioihin nähden. Suomen talouskehitys onkin ollut poikkeuksellisen negatiivinen suhteessa vertailuryhmän muihin valtioihin 2000-luvun alun lukemista lähtien. Vuonna 2012 Suomen talous on erityisen häiriöaltis ottaen huomioon valtion velan osuuden BKT:sta, pienet pääomareservit suhteessa BKT:seen ja negatiivisen vaihtotaseen.

Taulukossa viisi tarkastellaan Pohjoismaiden ja Venäjän keskinäistä kaupankäyntiä. Vertailuvuosien kaksi ensimmäistä riviä esittävät Pohjoismaiden vientiä Venäjälle ja tuontia Venäjältä. Kaksi jälkimmäistä riviä esittävät Venäjän vientiä Pohjoismaihin ja tuontia Pohjoismaista. Vasemman puoleinen sarake (%) kunkin maan kohdalla esittää kohdemaan prosentuaalista osuutta viennistä ja tuonnista. Oikean puoleinen sarake (SIJA) kuvaa kauppakumppanin sijoittumista kohdemaan muihin kauppakumppaneihin nähden.

Maat:		Tanska		Norja		Ruotsi		Suomi	
Vuosi	Indikaattorit:	%	SIJA	%	SIJA	%	SIJA	%	SIJA
2002	Venäjä osuus viennistä	1,1	17	0,5	22	1,4	15	6,5	5
	Venäjän osuus tuonnista	0,8	18	2,1	12	1,5	16	10,1	3
	Venäjä								
	Pohjoismaan osuus viennistä	1,1	23	0,3	45	0,9	27	2,8	12
2006	Pohjoismaan osuus tuonnista	0,9	98	0,6	28	2,2	14	3,3	9
	Venäjä osuus viennistä	1,5	14	0,7	19	1,6	14	10,0	3
	Venäjän osuus tuonnista	1,5	14	2,4	13	3,4	9	13,9	1
	Venäjä								
2010	Pohjoismaan osuus viennistä	0,3	39	0,2	45	0,7	30	3,1	11
	Pohjoismaan osuus tuonnista	1,0	23	0,8	26	1,6	18	2,9	10
	Venäjä osuus viennistä	1,6	14	0,9	19	1,8	15	8,8	3
	Venäjän osuus tuonnista	1,2	14	2,6	12	4,9	8	17,7	1
2012	Venäjä								
	Pohjoismaan osuus viennistä	0,4	38	0,2	53	0,9	23	2,7	12
	Pohjoismaan osuus tuonnista	0,7	27	0,6	30	1,2	22	2,0	12
	Venäjä osuus viennistä	1,7	14	0,9	18	1,9	14	9,9	2
2012	Venäjän osuus tuonnista	1,2	16	2,0	14	5,4	6	17,6	1
	Venäjä								
	Pohjoismaan osuus viennistä	0,3	42	0,2	56	1,2	21	2,0	15
	Pohjoismaan osuus tuonnista	0,6	28	0,6	31	1,2	19	1,6	16

Taulukko 5. Pohjoismaiden ja Venäjän keskinäinen kaupankäynti²²⁰

²¹⁹ Taulukko on laadittu *Microsoft Excel Worksheet 2007* taulukkolaskentaohjelmalla. Valitut indikaattorit ovat: 1. Velan prosentuaalinen osuus BKT:sta. 2. Korkean teknologian vienti Yhdysvaltojen dollarien markkinahinnoilla, 3. Valtion pääomareservit sis. kullon Yhdysvaltojen dollarien markkinahinnoissa, 4. Vaihtotase Vasemmassa sarakeessa on raakadata pyöristettynä ja oikean puoleisessa sarakeessa suhteellinen arvo. The World Bank Data 2015: "Central government debt, total (% of GDP), High-technology exports (current US\$), Total reserves (includes gold, current US\$) & Net trade in goods and services (BoP, current US\$)"

²²⁰ Taulukko on laadittu *Microsoft Excel Worksheet 2007* taulukkolaskentaohjelmalla. Ks. ITC 2015.

Pohjoismaista ainoastaan Suomella on epäsymmetrinen keskinäisriippuvuus Venäjän kanssa ja se on vertailuvuosien osalta jopa syventynyt 2000-luvulla. Suomen vientivetoinen talous on riippuvainen Venäjän viennistä ja Suomen teollisuus on riippuvainen erityisesti Venäjältä tuotavasta energiasta. Muille Pohjoismaille Venäjän kaupalla ei ole juurikaan merkitystä. Lisäksi muiden Pohjoismaiden vahvat taloudet vahvistavat niiden häiriökestävyyttä. Myöskään Venäjän talous ei ole erityisemmin riippuvainen kaupankäynnistä Pohjoismaiden kanssa.²²¹

Suomen merkittävimmät kauppakumppanit ovat viimevuosina olleet tärkeysjärjestyksessä Saksa, Venäjä ja Ruotsi. Suomen teollisuus on pääasiassa korkean teknologian teollisuutta, jonka tärkeimmät toimialat ovat metalli-, laivanrakennus- ja konepajateollisuus, elektroniikkateollisuus, paperi- ja selluteollisuus sekä kemianteollisuus. Suomessa ei puutavaraa ja joitain mineraaleja lukuun ottamatta ole luonnonvaroja, mikä tekee Suomesta riippuvaisen tuontienergiasta, raaka-aineista, teollisuuden komponenteista ja Itämeren kautta kulkevista merikuljetuksista ylipäättänsä.²²²

Suomen talous on riippuvainen venäläisestä energiasta, erityisesti öljystä; Suomi tuo keskimäärin kolme neljäsosaa raakaöljystään Venäjältä. Raakaöljyn jalostaminen ja jalosteiden vienti on Suomen talouden kannalta merkittävä tulonlähde.²²³ Toisaalta Baltian maiden kanssa yhteistyössä suunnitteilla oleva nestemäisen maakaasun (LNG) terminaali ja biomassalla toimivien voimaloiden kehittäminen saattavat helpottaa Suomen riippuvuutta Venäjän energiasta.²²⁴

Ruotsin suurimmat kauppakumppanit ovat Saksa, Iso-Britannia, Tanska, Norja, Yhdysvallat ja Suomi. EU kokonaisuudessaan muodostaa Ruotsin tärkeimmän talousalueen. Tärkeimmät teollisuudenalat ovat rauta- ja terästeollisuus, korkean teknologian tuotteet (laakerit, puhelin- ja puhelinverkkotuotanto, aseteknologia), puumassa- ja paperituotteet, jalostetut elintarvikkeet ja autoteollisuus.²²⁵ Ruotsi on tällä hetkellä lähes sähköenergiaomavarainen yhdistäessään

²²¹ Ks. myös: Lunde 2014, 195; Danske Bank 2015, 32–34. ITC, Trade Map 1.2.2015: “Existing and potential trade between Finland and Russian Federation in 2013: Product: 2709 Crude petroleum oils”. Vuonna 2013 Suomeen tuotiin Venäjältä 85 % kaikesta raakaöljystä ja sen johdannaisista. Vrt. Suomi, Puolustusvoimat 2013, 23: ”Poikkeusoloissa normaaliaikojen toimintakeinot ja resurssit eivät välttämättä riitä, vaan tilanteen hoitamiseen tarvitaan lisätoimivaltuuksia, lisärahoitusta sekä inhimillisten ja aineellisten voimavarojen käyttöön saamista. Poikkeusoloissa voidaan joutua turvautumaan esimerkiksi viennin ja tuonnin säännöstelyyn...”

²²² Suomi, Tulli 16.6.2014; Roponen 2011, 70.

²²³ Roponen 2011, 70; Juntunen 2003, 272: Juntusen mukaan vuonna 2003 yli 80 % Suomen tuonnista ja viennistä tapahtui merien kautta. Vrt. ITC, Trade Map 17.1.2015: ”2709 – Crude petroleum oils”: Venäjän osuus Suomen raakaöljyn kokonaistuonnista: vuosi 2002: 53,3 %, vuosi 2004: 76 %, vuosi 2006: 62 %, vuosi 2008: 80,7 %, vuosi 2010: 93,5 %, vuosi 2012: 83,1 %, vuosi 2014: 73,4 %.

²²⁴ Smith 2014, 114.

²²⁵ Roponen 2011, 37: ”Tärkeitä elinkeinoelämän aloja Ruotsissa ovat palvelut, metsätalous sekä teollisuus, joka painottuu metalli- ja kemianteollisuuteen. Ruotsi tuottaa muun muassa suurimman osan Euroopan rautamalmista. Ruotsin talous painottuu voimakkaammin metalli- ja kemianteollisuuteen kuin Suomen. Myös maatalous muodostaa Ruotsissa edelleen merkittävän osan taloudesta, vaikka se tuottaakin vain kaksi prosenttia vuo-

ydinenergiaa, vesivoimaa ja uusiutuvia energiamuotoja. Tosin Ruotsi on Suomen tavoin riippuvainen raaka-öljyn tuonnista, sillä eroavaisuudella, että Ruotsin raaka-öljy tuodaan hajaute-
tummin Venäjän lisäksi myös Norjasta ja muualta Euroopasta.²²⁶

Norjan suurin tulonlähde on merenpohjasta saatava öljy ja maakaasu. Myös metalliteollisuus, merenkulku ja matkailu ovat tärkeitä maan taloudelle. Norja koostuu suurista tunturi-, metsä- ja ylänköalueista ja vain noin kolme prosenttia maan pinta-alasta on viljelykelpoista.²²⁷ Pohjanmerellä Norjan keskeisimmät tulonlähteet ovat kalastus, kuljetuslogistiikka, öljynporaukseen ja -tuotantoon liittyvät toimet sekä turismi. Pohjanmeri on tällä hetkellä Norjan talouden kriittisin ja keskeisin tulonlähde. Öljy- ja kaasusektori ja niihin liittyvät oheistoiminnot muodostivat vuonna 2009 22 % Norjan BKT:sta.²²⁸

Vaikka Norjan valtiontalous on tällä hetkellä ylijäämäinen ja sillä on öljytuloilla hankittuja reservejä erilaisissa rahastoissa, vaikuttavat Venäjää vastaan asetetut talouspakotteet välillisesti myös Norjaan arktisella alueella Venäjän kanssa tehtävän yhteistyön kautta.²²⁹ Norja onkin Venäjän tavoin haavoittuvainen raaka-aineiden markkinahintojen laskulle, koska öljy- ja kaasuteollisuus muodostavat sille suurimman yksittäisen tulonlähteen; vuonna 2009 sektori muodosti viidesosan valtion kokonaistuotannosta ja neljäsosan valtion tuloista. Vuonna 2012 samainen sektori puolestaan muodosti 26 % BKT:sta ja vähän yli puolet kokonaisviennistä saaduista tuloista.²³⁰

Toisaalta Norja on myös poikkeuksellisen vauras valtio; BKT henkeä kohden on Norjassa keskimäärin 20 % korkeampi kuin Yhdysvalloissa. Norjan talous sijoittuu globaaleissa vertailuissa korkealle, vaikka sen suurinta tulonlähdetä, öljyteollisuutta, ei otettaisi huomioon. Myös tuottavuus tehtyä työtuntia kohden on Norjassa globaalissa vertailussa poikkeuksellisen suuri.²³¹

Tanskan tärkeimmät tulonlähteet ovat puolestaan öljy ja muu energia, lääketieteellisyys, maataloustuotteet, merenkulku ja tietotekniikka-alan palvelut.²³² Myös Tanska on lähes energia-

tuisesta kansantulosta. Palvelujen osuus bruttokansantuotteesta nousee aina 70 prosenttiin asti.” Vrt. Norden, Ruotsi 22.2.2015.

²²⁶ Smith 2014, 114. Vrt. ITC, Trade Map (2709 – Crude petroleum oils): Venäjän osuus Ruotsin raaka-öljyn kokonaistuonnista: vuosi 2002: 12,8 %, vuosi 2004: 24,8 %, vuosi 2006: 33,3 %, vuosi 2008: 38,4 %, vuosi 2010: 49,3 %, vuosi 2012: 41,1 %, vuosi 2014: 48 %.

²²⁷ Norden 7.2.2015.

²²⁸ Norja, Ministry of Environment 2011, luku 1; Norja, Ministry of environment 2013, 9, 13.

²²⁹ Lunde 2014, 195; Danske Bank 2015, 4.

²³⁰ Norja, Ministry of Environment 2013, 10; Norwegian Ministry of Finance 2013, 4.

²³¹ Norja, Ministry of Finance 2013, 8-9.

²³² Norden, Tanska 7.2.2015.

omavarainen. Tanska on toiminut edelläkävijänä tuulivoiman ja biomassan hyödyntämisessä ja sillä on hyvät logistiset yhteydet Euroopan öljy- ja kaasumarkkinoille. Lisäksi sillä on jonkin verran öljyesiintymiä omilla merialueillaan.²³³

Pohjoismaiden olisi teoriassa mahdollista saavuttaa yhteinen energiaomavaraisuus; valtioista löytyy keskeisiä luonnonresursseja, ydinvoimaa, vesivoimaa, uusiutuvia energiamuotoja ja teknologista osaamista. Lisäksi alueella on osaamista energiaa säästävän teknologian kehittämiseksi. Tällä hetkellä työn alla oleva nestemäisen maakaasun terminaali mahdollistaisi maakaasun kuljettamisen useampaa reittiä. Myös Euroopan sähkömarkkinoita olisi mahdollista hyödyntää tehokkaammin erityisesti Suomen ja Baltian maiden välisellä yhteistyöllä. Pohjoismaiden yhteiset sähkömarkkinat ovatkin jo 20 vuoden ajan toimineet varaventiilinä, mikäli jollain maista on vaikeuksia tyydyttää sähköenergian tarpeensa.²³⁴

3.4 Yhteenveto

Tähän tutkimukseen on pyritty valitsemaan indikaattoreita, joiden selitysvaikutus on riittävä kuvaamaan valtioiden välisissä voimasuhteissa tapahtuneita muutoksia.

Esimerkiksi BKT:n muodostukseen vaikuttava valtion teknologinen edistyneisyys on osaltaan tärkeä voiman mittari, jonka mittaamiseen tosin voitaisiin käyttää lukemattomia indikaattoreita. Valtion BKT:n koko monesti korreloikin sen muodostukseen vaikuttavien indikaattorien kanssa; BKT:n taustalla on useita yksittäisiä tekijöitä, jotka lisäävät valtion taloudellista voimaa. Samalla kuitenkin BKT:n koko on hyvä suhteuttaa valtion velka-asteeseen, rahasto-reserveihin ja samalla myös käytettävissä olevaan väestöpohjaan. Vaihtotase on puolestaan konkreettinen osoitus valtion taloudellisesta kilpailukyvyistä.

Energiaomavaraisuus on myös tärkeä voiman mittari; ilman energiaa tehtaiden toiminta ja tuotekehitys luonnollisesti kohtaavat ylitsepääsemättömiä ongelmia ja erityisesti korkean teknologian vientiin erikoistuneet pienet valtiot ovat alttiimpia energiatoimitusten häiriöille. Nykyaikainen yhteiskunta ja toisaalta korkean teknologian asevoimat nojaavat riittävään energian saantiin.

²³³ Smith 2014, 114.

²³⁴ Aaltola 2014, 108–112: Suomelle ja Virolle on tärkeää, että EU:lta saadaan riittävä rahoitus LNG-termiinalin toteuttamiseksi ja sen rakentamiseen liittyvät haasteet saadaan ratkaistua. Vrt. Smith 2014, 115, 126: Norjan olisi mahdollista kilpailla Pohjoismaiden öljymarkkinoiden osuuksista Venäjän kanssa. Ks. myös: Aaltola 2014, 157: ”Ukrainan kriisin aikana pienten valtioiden omavaraisuuden ja keskinäisriippuvuuden ongelmat ovat nousseet taas ajankohtaiseksi ongelmaksi.”

Pohjoismaiden turvallisuuspoliittiseen asemaan vaikuttava Venäjän sotilaallinen voima ei tilastojen pohjalta yksinään kerro Venäjän sotilaallisesta voimasta määräänsä enempää. Se, että Venäjä on onnistunut käyttämään sotilaallista voimaansa joutumatta suoraan sotilaalliseen konfliktiin muiden sotilaallisesti voimakkaiden valtioiden kanssa, vahvistaa olettamusta, jonka mukaan Venäjän voima suhteessa muihin suurvaltoihin on merkittävä muutenkin kuin pelkästään lukujen valossa. Venäjän lisääntynyt sotilaallinen aktiivisuus on osaltaan osoitus siitä, että Venäjällä on täydytty ainakin osittain arvioida voimasuhteiden olevan heille edulliset. Lyhyesti, Venäjän toimintavapaus on lisääntynyt.

Pohjoismaiden näkökulmasta Venäjän sotilaallista voimaa vahvistaa maantieteellinen realiteetti: Venäjän sotilaallinen vahvistuminen koskettaa Pohjoismaita enemmän kuin maantieteellisesti kauempana sijaitsevia suurvaltoja. Näin ollen eri turvallisuuspoliittisia liittoumia tai yhteistyön muotoja arvioidessaan, Pohjoismaat eivät voi luottaa siihen, että Venäjän ja eurooppalaisten valtioiden välisten suhteiden huonontuessa muiden eurooppalaisten valtioiden turvallisuuspoliittiset intressit olisivat yhtenäiset Pohjoismaiden kanssa, vaikka julkilausuttuja sympatian osoituksia esitettäisiinkin. Näin ollen voidaan todeta, että rakenteet luovat tiettyjä reunaehtoja, joiden puitteissa valtiot toimivat. Sen ymmärtäminen, miten valtiot käyttävät tai ovat käyttäneet näitä rakenteita hyväkseen, vaatii syvällisempää perehtymistä valtioiden sisäpoliittiseen todellisuuteen muiden teorioiden avulla.

Kaikkia Pohjoismaita koskettaa Venäjän vahvistunut, niin taloudellinen kuin sotilaallinenkin, voima keinona vaikuttaa muiden valtioiden päätöksentekoon. Vaikutukset ovat kuitenkin merkittävimmät Suomen kannalta, joka on heikentynyt talouspoliittisesti samalla kun Venäjä on vahvistunut. Mitä alijäämäisemmäksi Suomen talous on 2000-luvulla muuttunut, sitä riippuvaisemmaksi se on myös tullut talouspoliittisesta yhteistyöstä maantieteellisesti lähellä sijaitsevan Venäjän kanssa. Onkin huomioitava, että Venäjällä on sotilaallisen voiman lisäksi käytössään myös taloudellisia keinoja vaikuttaa Suomen päätöksentekoon. Talous- ja energia-riippuvuuden takia Suomella on muihin Pohjoismaihin nähden suurimmat intressit säilyttää hyvät suhteet Venäjään.

Kaikista Pohjoismaista ainoastaan Suomelle on kehittynyt tarkasteluajanjaksolla epäsymmetrinen riippuvuussuhde Venäjään: taloudellinen yhteistyö Venäjän kanssa on tärkeää Suomen alijäämäiselle taloudelle ja toisaalta myös Venäjän hintatasoltaan kilpailukykyinen öljy on merkittävä Suomen yhteiskunnan toimintojen kannalta. Venäjän talous ei kuitenkaan nojaa Suomen kanssa tehtävään talousyhteistyöhön. Toisaalta Venäjän vienti muodostuu talousyh-

teistyöstä useiden valtioiden kanssa, joista Suomi on yksi merkittävä puro muiden joukossa. Muiden Pohjoismaiden omavaraisempiin talouksiin Venäjän kaupalla ja energialla ei ole juurikaan merkitystä, eikä muihin Pohjoismaihin suuntautuva vienti muodosta Venäjän ulkomaankaupasta merkittävää osuutta. Esimerkiksi Ruotsin suhteellisen vahva talous antaa ainakin tällä hetkellä sille pelivaraa hankkia energiaa myös muualta kuin Venäjältä.

Ruotsin ja Suomen toimintavapauteen vaikuttaa Suomen talouden haasteet, jotka vaikuttavat osaltaan myös Suomen puolustusjärjestelmän kehitykseen. Samalla Ruotsin puolustusreformin haasteet saattavat osaltaan vaikuttaa näiden valtioiden keskinäisriippuvaiseen turvallisuuspoliittiseen asemaan. Toisaalta Ruotsilla on ainakin taloutensa lukujen valossa ja Suomea isompi väestöpohja huomioiden enemmän liikkumavaraa kehittää asevoimiaan. Ruotsin turvallisuuspoliittiset päätökset riippuvat myös yhteiskunnallisista tekijöistä, joita ei tässä tutkimuksessa tarkastella.

Pohjoismaisella puolustusyhteistyöllä on saavutettavissa taloudellista hyötyä erityisesti Suomen näkökulmasta ja samalla sotilaallista hyötyä kaikkien Pohjoismaiden näkökulmasta. Toisaalta on vaikea arvioida, missä vaiheessa taloudellinen yhteistyö muuttuu Norjan, Tanskan ja Ruotsin talouksien kannalta enemmän rasitteeksi kuin hyödyksi, ottaen huomioon Suomen talouden haasteet. Markkinahinnat osaltaan sanelevat sen, mistä Suomen on rajallisten resursien puitteissa kannattavinta hankkia tärkeitä hyödykkeitä ja sen, kenelle ja mihin hintaan Norjan, Tanskan ja Ruotsin niitä kannatta myydä. Sotilaallinen yhteistyö sisältää aina vapaamatkustamisen mahdollisuuden. Yhteistyön kestävyuden kannalta onkin tärkeää, että jokaisen siihen osallistuva valtio huolehtii omasta sotilaallisesta suorituskyvystään.

Pohjoismaiden keskinäinen yhteistyö energiaomavaraisuuden vahvistamiseksi ja Euroopassa laajemminkin vallitseva pyrkimys vahvistaa Euroopan sisäisiä energiamerkkinoita on viimekädessä pois Venäjältä, ottaen huomioon Venäjän nykyisen energianvientiin nojaavat talousrakenteet. Kansainvälinen talouspolitiikka onkin nollasummapelejä; vaikka eri osapuolien intressejä yritettäisiin huomioida tasapuolisesti, on valtioiden viimekädessä huolehdittava ensin omasta kilpailukyvystään.

Seuraavassa luvussa pyritään parantamaan tämän luvun selitysvoimaa tarkastelemalla maantieteeseen sitoen niitä taloudellisia ja sotilaallisia rakenteita, jotka ohjaavat yhtäältä Pohjoismaiden ja toisaalta Venäjän kansallisen turvallisuuden maksimointia.

4 GEOPOLITIikka

Tässä luvussa pyritään vastaamaan edelleen tutkimuskysymykseen 2. *Mitä keskeisiä pohjoismaista yhteistyötä edistäviä tai sitä heikentäviä tekijöitä on tunnistettavissa Pohjoismaiden materiaalisissa ominaisuuksissa suhteessa Venäjään?* Lisäksi tässä luvussa pyritään vastaamaan tutkimuskysymykseen 3. *Miten erilaiset liittorakenteet vaikuttavat pohjoismaiseen puolustusyhteistyöhön?*

Pohjoismaiden maantieteelliseen sijaintiin perustuva toimintavapaus riippuu Venäjän tarpeesta puolustaa lähialueitaan (puskurivyöhykkeet) ja strategisista intresseistä. Suurvallan on helppointa projisoida sotilaallista voimaa lähialueilleen maayhteyksiä pitkin.²³⁵

Turvallisuustilanteen arvioinnissa tulisi tästä syystä ottaa huomioon maantiede, valtioiden välinen etäisyys ja resurssit. Tässä tutkimuksessa ei oteta huomioon geopolitiikan kulttuurisia tai historiallisia tekijöitä; teorialähtöisen laadullisen sisällön analyysin vuoksi tavoitteena on antaa maantieteelle merkitys valtioiden talouspoliittisten ja sotilaallisten intressien kautta. Tämän tutkimuksen ennako-oletusten mukaisesti maantieteeseen sidotut taloudelliset rakenteet ja sotilaallisen voiman sijoittuminen alueellisesti ohjaavat valtioiden toimintaa enemmän kuin kulttuurihistorialliset arvokysymykset.²³⁶ Toisaalta rakenteellisen realismin ennako-oletusten mukaisesti rakenteet juuri luovat näitä arvokysymyksiä. Rakenteellisen realismin karkealla analyysitasolla arvokysymyksiä ei kuitenkaan huomioida.

Geopoliittisesta näkökulmasta katsottuna Pohjoismaiden turvallisuusympäristöä määrittävät arktinen alue ja Itämeri. Näiden alueiden merkitys korostuu, koska Venäjällä on molempiin liittyen tärkeitä sotilasstrategisia ja talouspoliittisia intressejä. Itämeri koskettaa turvallisuus- ja talouspoliittisesti Suomea, Ruotsia ja jossain määrin myös Tanskaa. Arktinen alue puoles-

²³⁵ Aaltola 2014, 165: Maantieteen merkitys vaihtelee asiayhteydestä riippuen. Vrt. Blombergs 2013A, 167: ”Suurvalta tekee todennäköisimmin sotilaallisen intervention sellaisille alueille, missä sillä on elintärkeitä tai tärkeitä intressejä puolustettavanaan.”; Blombergs 2013A, 400: ”Mearsheimer ja uusklassinen realisti Stephen M. Walt ovat palauttaneet maantieteelliset tekijät nykyrealismin paradigmaan. Maantieteelliset tekijät auttavat selittämään muun muassa suurvaltojen kokeman turvallisuusuhan voimakkuutta ja niiden harjoittamia suurstrategioita ja valtapolitiikkaa.” Tässä tulee huomioida, että Waltin identifioiminen, joko rakenteelliseksi realistiksi tai uusklassiseksi realistiksi riippuu siitä, että pyritäänkö Waltin teoriolla selittämään kansainvälisen politiikan lopputuloksia vai antamaan ohjeita (pyrkiikö Walt itse?) hyvästä valtiomiestäidosta vallitsevassa järjestelmäydynamikassa. Walt itse sanoo *Origins of Alliances* teoksessaan vuodelta 1987, että hänen teoriansa täydentää voimatasapainoteorian selitysvoimaa. Linjanveto rakenteellisen ja uusklassisen realismin välillä ei ole yksiselitteinen. Ks. lisää Blombergs 2013A, 37–39.

²³⁶ Ks. Søreide 2014, 1. Huomion arvoista on, että tässä tutkimuksessa ei huomioida geopolitiikan historiallisia tai kulttuurisia аспектеjä, kuten esimerkiksi Neuvostoliiton kulttuuriperinnettä nykyisen Venäjän toimintaan liittyen. Ks. Bowman 2006, 47–52; Kennan 2006, 78–89. Vrt. Le Billon 2006, 203–206: Tässä tutkimuksessa geopolitiikka saa merkityksensä talous- ja sotilasstrategisesta näkökulmasta, jossa maa- tai merialueita pyritään hallitsemaan niiden konkreettisten hyötyjen takia; luonnonresurssit, asejärjestelmien kantavuus ja alueiden hallinta.

taan muodostaa Norjalle ja osittain Tanskallekin mahdollisuuksia ja haasteita. Pohjoismaiden keskenään erilaiset intressit ja riippuvuudet alueiden suhteen muodostavat puitteet maiden väliselle sotilaalliselle ja taloudelliselle yhteistyölle.²³⁷

4.1 Arktinen alue – Venäjä

Arktisen alueen ilmastonlämpenemisen johdosta Pohjoiselle jäämerelle tulee avautumaan uusia kauppalaivojen merireittejä. Esimerkiksi matka Alankomaista Japaniin tulee lyhenty-mään lähes 6 000 kilometrillä, eikä laivaliikenne myöskään joudu maksamaan tulleja, kuten Suezin kanavan kautta kuljettaessa. Merkittävin geopoliittinen tekijä arktisella alueella on kuitenkin vielä suurilta osin hyödyntämättömät luonnonvarat. Arktisen alueen merkittävät kaasu- ja öljyesiintymät ja paremmat mahdollisuudet uusien kuljetusreittien avaamiseksi Pohjoisnavan tuntumassa ovat herättäneet mielenkiintoa rantavaltioiden lisäksi useissa muissa valtioissa, kuten Kiina, Intia ja Japani. Valtioiden intressit ovat ensisijaisesti taloudellisia.²³⁸

Arktisella alueella sijaitsee arvioiden mukaan maapallon tunnetuista varannoista yli 5 % öljystä ja yli 20 % kaasusta. Potentiaalinen osuus maailman kokonaistuotannosta olisi 10 % öljyn tuotannosta ja 25 % kaasun tuotannosta. Näistä esiintymistä Venäjän hallitsema osuus olisi öljyn osalta 80 % ja kaasun osalta 99 %.²³⁹

Arktinen alue tulee todennäköisesti muodostumaan tulevaisuudessa Venäjän tärkeimmäksi strategisten resurssien lähteeksi. Jo nyt alueen osuus on 11 % Venäjän kansantulosta ja 22 % kokonaisviennistä.²⁴⁰ Venäjän arktisen alueen tulevaisuuden strategia on osittain vielä epäselvä; Venäjä korostaa sotilaallisen voiman tärkeyttä arktisen alueen vaatimustensa tueksi, mutta tiedostaa samalla, että yhteistyö resurssien hyödyntämiseksi on välttämätöntä. Arktisen alueen ja erityisesti pohjoisen jäämeren tulevaisuudesta tekee epävarman myös se, että niin monella valtiolla on siellä päällekkäisiä aluevaatimuksia. Norjan ja Venäjän rajasopimus Pohjoisella Jäämerellä on kuitenkin osoitus siitä, että kahdenkeskisillä sopimuksilla valtiot voivat päästä sopuun merialueiden rajoista.²⁴¹

²³⁷ Ks. Søreide 2014, 1; Winnerstig 2014, 78–79; Razāns 2014, 107–112; Puheloinen 1999, 114–116; Rydell & Forss 2013, 6–7; Nordefco 23.2.2015A.

²³⁸ Søreide 2014, 2-3; Rautala 2013, 11; Rydell & Forss 2013, 5. Ks. Venäjän rajakiistoista itäisillä merialueillaan Japanin kanssa IISS, Strategic Survey 2013, VII.

²³⁹ Rautala 2013, 2.

²⁴⁰ Rautala 2013, 2; Käpylä & Mikkola 2013, 3-4.

²⁴¹ Gorenburg 7.8.2014; Treverton 2013, 48–52; Käpylä & Mikkola 2013, 3, 5: Venäjä ei ole huolissaan arktisen saastumisesta muiden valtioiden tavoin. Venäjän arktiset tavoitteet liittyvät konkreettisiin hyötyihin; alueen luonnonresurssien osuus Venäjän BKT:n muodostuksessa on arviolta 20–25 %. Ks. myös: Norja, Ministry of Environment 2011, luku 2: Norja ja Venäjä allekirjoittivat sopimuksen merialueen rajoista 15.9.2010.

Neuvostoliiton hajoamisen myötä Venäjälle jäi ainoastaan osia Mustastamerestä ja Itämerestä ja sen seurauksena arktisen alueen sotilaallinen merkitys kasvoi. Arktisella alueella toimii monia Venäjälle tärkeitä sotateollisuuden yrityksiä ja sen asevoimien pohjoisen laivaston tukikohdat. Venäjän arktisen alueen sotapotentiaali on keskittynyt lähes kokonaan Kuolan niemimaalle.²⁴²

Venäjällä on tällä hetkellä muihin suurvaltoihin nähden paras valmius arktisilla vesillä toimimiseen; sillä on 18 arktisiin olosuhteisiin sopivaa jäänmurtajaa, Yhdysvalloilla ja Kiinalla kummallakin vain yhdet.²⁴³

Arktisella alueella lisääntyvä kaupallinen toiminta ei välttämättä suoraan tarkoita lisääntyviä turvallisuuspoliittisia haasteita. Tämän karun alueen hyödyntämisen edellytys on monitahoinen yhteistyö, niin yksityisellä kuin valtiollisellakin tasolla. Lisäksi lisääntyvä sotilaallinen läsnäolo voidaan nähdä alueen vakautta lisäävänä tekijänä, koska asevoimilla on suorituskykyjä, joilla alueen valvontaa voidaan parantaa, sen turvallisuutta ylläpitää ja etsintä- ja pelastustehtäviä suorittaa.²⁴⁴

4.2 Itämeri – Venäjä

Itämeri on taloudellisesti tärkeä Venäjälle. Itämeren kautta suoritetaan suurin osa Venäjän energian viennistä Eurooppaan, Venäjän tärkeimmille energiamarkkinoille. Eurooppalaiset valtiot muodostavatkin Venäjän tärkeimmän kauppakumppanin. Itämeren merkityksestä Venäjälle kertoo myös se, että Venäjä on 2000-luvulla kehittänyt aktiivisesti Itämeren satamien Ust-Lugan ja Primorskin satamatoimintoja, infrastruktuuria ja niihin liittyvää maakuljetuslogistiikkaa. Esimerkiksi vuonna 2008 pelkästään Primorskin sataman kautta vietiin 15,5 % Venäjän öljyn kokonaistuotannosta maailman markkinoille. Toinen osoitus Itämeren merkityksestä strategisena energian kuljetusväylänä toimivat vuosina 2011–2012 valmistuneet Nord Stream -kaasuputket. Itämeren vaikutuspiirissä sijaitsee myös merkittävä talouspoliittinen alue Pietari ja merkittävät väestön keskittymät. Arktisen alueen pohjoisten merialueiden avautuminen ei arvioiden mukaan tule muuttamaan Venäjän energian viennin logistisia reittejä

²⁴² Rautala 2013, 12, 18.

²⁴³ Treverton 2013, 49; Käpylä & Mikkola 2013, 6–7: Yhdysvalloilla ei ole tällä hetkellä riittävää kapasiteettia arktisen alueen täyspainoiseen hyödyntämiseen, mutta suorituskyvyt ovat rakenteilla. Lisäksi sisäpoliittinen päätöksenteko on ollut kankeaa ja osittain kiistelevää toisin kuin Venäjällä.

²⁴⁴ Søreide 2014, 5; Käpylä & Mikkola 2013, 4: Venäjä on pragmaattinen toimija arktisella alueella; yhteistyö on edellytys tuottavalle toiminnalle.

vaan Itämeri tulee jatkossakin säilymään Venäjälle tärkeimpänä yksittäisenä energian kuljetusväylänä.²⁴⁵

Itämeri tulee säilyttämään asemansa keskeisenä energiankuljetusväylänä myös Euroopan unionin jäsenvaltioiden kannalta, koska arvioiden mukaan Euroopan unionin riippuvuus Venäjältä toimitetusta energiasta tulee säilymään tai jopa kasvamaan. Venäjän alueelle tekemät investoinnit tukevat osaltaan tätä käsitystä. Itämeren satamissa käsiteltiin vuonna 2012 yhteensä 839,4 miljoonaa tonnia lastia, josta Venäjän satamien osuus oli noin neljännes. Lastin määrällä mitattuna koko alueen suurimpia satamia olivat Primorsk, Pietari ja Ust-Luga. Itämeren merikuljetusten volyymit kasvoivat vuosien 2006–2012 välillä noin 6 %. Merkittävintä kasvu oli Ust-Lugan, Klaipeidan ja Riikan satamissa. Erityisesti öljykuljetukset Ust-Lugan satamasta ovat viime vuosina lisääntyneet. Tämän hetkisten arvioiden mukaan Itämeren merikuljetusten määrät olivat vuonna 2013 hieman edellistä vuotta suuremmat.²⁴⁶

Itämeren taloudellinen merkitys nostaa samalla sen sotilasstrategista merkitystä. Venäjä on 2000-luvulla pyrkinyt korvaamaan Itämeren laivaston vanhempaa kalustoa nykyaikaisilla pintataistelualuksilla ja sukellusveneillä. Lisäksi Laivaston tehtävät ovat muuttuneet aikaisempaa aktiivisemmiksi. Juntusen mukaan Venäjällä uskotaan, että kriisitilanteessa maan kyky säilyttää yhteys Itämeren pitkin Kaliningradin laivastoon riippuisi pitkälti Suomen ja Viron toiminnasta.²⁴⁷

Venäjän sotilaallista toimintavapautta Itämerellä rajoittavat Tanskan salmet sekä Bornholmin, Gotlannin ja Suomenlahden muodostamat kapeikot, alueella olevat useat matalikot sekä vuosittain toistuvat jäätalvi.²⁴⁸ Itämeri onkin muodostunut Baltian maiden liittyttyä Natoon Euroopan unionin ja Naton ympäröimäksi sisämereksi. Alue on merkittävä Baltian maiden puolustamisen kannalta Natolle.²⁴⁹

²⁴⁵ Roponen 2011, 62; Nord Stream 25.2.2015; Suomi, Rajavartiolaitos 5.11.2014, 4

²⁴⁶ Roponen 2011, 69; Suomi, Rajavartiolaitos 5.11.2014, 4

²⁴⁷ Roponen 2011, 61–62; Järvenpää 2014B, 79; Juntunen 2003, 277; Forss, Kiianlinna, Inkinen & Hult 2011, 24: Itämeren alueen valtioiden näkökulmasta merkittävin sotilaallinen voimaryhmä on läntinen sotilaspiiri, jonka päämaja sijaitsee Pietarissa. Itämeri on muodostumassa Venäjän tärkeimmäksi turvallisuus- ja talouspoliittiseksi alueeksi.

²⁴⁸ Roponen 2011, 55–56.

²⁴⁹ Salenius-Pasternak 2013, 1–2: ”Vain Hormuzin- ja Malakansalmen kautta kuljetetaan enemmän öljyä ja kaasua kuin Itämeren kautta” Ks. myös: Käpylä & Mikkola 2013, 3. Roponen 2011, 55–56. Arktinen alueen pohjoiset merialueet ja Itämeri linkittyvät toisiinsa; arktiselta alueelta hankitut luonnonresurssit ja raaka-aineet kuljetetaan Itämeren kautta energiariippuvaiseen Eurooppaan.

4.3 Pohjoismaat

Suomi on pinta-alaltaan Pohjoismaista toiseksi suurin. Etelässä Suomi rajoittuu Suomenlahteen ja lännessä Pohjanmereen. Suomella on yhteistä maarajaa Ruotsin, Norjan ja Venäjän kanssa. Maarajan pituus Venäjän kanssa on Euroopan unionin pisin.²⁵⁰

Ulkomaankaupasta riippuvaisen Suomen kannalta Itämeri on keskeinen kuljetusväylä; maantieteellisistä syistä suurin osa ulkomaankaupasta tapahtuu merikuljetuksina, joiden osuus on 2000-luvulla ollut keskimäärin 80 % kokonaistuonnista ja -viennistä. Tästä johtuen Suomi sitoutuu turvaamaan oman kaupallisen toimintavapautensa Itämerellä. Suomen intressit Itämeren alueella tulevat tulevaisuudessakin säilymään korkeina.²⁵¹

Suomi on maantieteellisesti ratifioitujen sopimusten puitteissa osittain arktisen alueen valtio, mutta sillä ei kuitenkaan ole arktisen alueen rantavaltioiden tavoin oikeutta alueen resursseihin. Suomi kuuluu arktiseen neuvostoon²⁵². Suomen arktisiin alueisiin liittyvät intressit perustuvat Itämerellä saatuihin kokemuksiin ja jäänmurtajateknologiaan; tätä osaamista myymällä Suomellakin on mahdollisuus osallistua arktisen alueen taloudelliseen hyödyntämiseen. Lisäksi suunnitelmissa on ollut kehittää kuljetusinfrastruktuuria alueen hyödyntämiseen liittyen Pohjois-Suomen alueella yhteistyössä Norjan ja Venäjän kanssa.²⁵³

Ruotsi on pinta-alaltaan Pohjoismaiden suurin valtio. Ruotsin aluerajat rajoittuvat idässä Itämereen ja lounaassa Pohjanmereen. Ruotsilla on yhteistä maarajaa Suomen ja Norjan kanssa. Ruotsille Itämeri ei ole kaupallisesti niin tärkeä kuin Suomelle, sillä pääosa sen ulkomaankaupasta voidaan suunnata Itämeren alueen ulkopuolella sijaitsevien satamien kautta. Itämeren merkitys on Ruotsille pitkälti turvallisuuspoliittinen johtuen Venäjän läsnäolosta alueella.²⁵⁴

²⁵⁰ Roponen 2011, 36: Suomen pinta-ala on 338 424 km² sisältäen maa- ja sisävesialueet. Lisäksi pinta-alaan kuuluvia merialueita on 52 496 km².

²⁵¹ Roponen 2011, 70; Juntunen 2003, 272.

²⁵² Søreide 2014, 5; Suomi, ulkoasianministeriö 24.2.2015: Arktinen neuvosto on merkittävin poliittinen foorumi arktisissa asioissa. Sen varsinaisia jäseniä ovat Kanada, Tanska, Islanti, Suomi, Norja, Ruotsi, Venäjä ja Yhdysvallat. Kanadalla on tällä kahden vuoden puheenjohtajuus, joka siirtyy Yhdysvalloille toukokuussa 2015. Tällä hetkellä arktisessa neuvostossa arktisen alueen jäsenmaiden lisäksi on 12 seuraaja maata: Ranska, Saksa, Italia, Alankomaat, Puola, Espanja, Iso-Britannia, Kiina, Japani, Etelä Korea, Singapore ja Intia. Arktisen neuvoston sihteeristö sijaitsee Norjan Tromssassa.

²⁵³ Lunde 2014, 190–191: Suomi ottaa vastaan neuvoston puheenjohtajuuden Yhdysvalloilta vuonna 2017. Ks. lisää Suomen ja Norjan yhteistyöstä: Suomi, Puolustusministeriö 2014D.

²⁵⁴ Roponen 2011, 37, 70: ”Suurimmat satamat ovat Göteborg, Brofjorden Preemraff (Lysekill), Trelleborg, Malmö, Luleå ja Oxelösund. Kaksi suurinta satamaa muodostavat yli kolmanneksen koko Ruotsin satamakapasiteetista. Nämä satamat sijaitsevat Tanskan salmien pohjoispuolella ja vähentävät merkittävästi Ruotsin suoraa riippuvuutta Itämerestä.”

Ruotsin asema osana arktista aluetta on hyvin pitkälti samanlainen kuin Suomella. Ruotsi etsii keinoja hyödyntää arktista aluetta kaupallisesti, mutta on samalla ilmaissut huolensa mahdollisista ympäristöhaitoista, joita arktisen alueen/Pohjoisen Jäämeren hyödyntäminen voisi tuoda tullessaan. Ruotsi on ollut Pohjoismaista vähiten kiinnostunut arktisesta alueesta, ja osittain jopa sen hyödyntämistä vastaan. Toisaalta Euroopan energiaturvallisuuteen ja -omavaraisuuteen liittyvät kysymykset ovat lisänneet myös Ruotsin mielenkiintoa arktista aluetta kohtaan.²⁵⁵

Norjalla on yhteistä maarajaa Ruotsin, Suomen ja Venäjän kanssa.²⁵⁶ Lisäksi Norjalla on neljä merentakaista aluetta: Bouvet'n ja Pietari I:n saaret Etelä-Atlantin valtamerellä sekä Jan Mayenin saari ja Svalbardin alue pohjoisella Jäämerellä/Norjan merellä. Venäjä ja Norja pääsivät pitkäaikaisten kiistojen jälkeen vihdoinkin sopuun merialueidensa rajasta vuonna 2010 ja sopimus ratifioitiin molempien valtioiden toimesta vuonna 2011.²⁵⁷

Norjalla on pitkällä rannikollaan aluevesiä 1,3 miljoonaa neliökilometriä ulottuen Pohjanmereltä Norjan merelle ja Pohjoiselle Jäämerelle. Nämä aluevedet muodostavat Norjan tärkeimmän luonnonresurssin ja merkittävimmän talousalueen. Alueen luonnonvarat ovat poikkeuksellisen suuret ottaen huomioon Norjan vain noin viisimiljoonaisen väestön ja sen maa-alueiden pinta-alan. Norjan tärkeimmät intressit keskittyvät Pohjanmerelle ja arktiselle alueelle. Merenkulku ja merikuljetukset ovat keskeisin väylä Norjan kansainväliselle kaupankäynnille. Esimerkiksi vuonna 2010 Norjan tuonnista 77 % ja viennistä 88 % suoritettiin merikuljetuksilla. Norjan ympäristöministeriön mukaan Norja oli vuonna 2011 maailman toiseksi suurin kalanviejä ja kolmanneksi suurin öljyn viejä. Pohjanmeren esiintymät ovat tällä hetkellä selkeästi tärkein öljytulojen lähde Norjalle, mutta arktisen alueen lähteiden merkitys tulee todennäköisesti lisääntymään tulevaisuudessa.²⁵⁸

²⁵⁵ Lunde 2014, 191: Ruotsi toimi Arktisen neuvoston puheenjohtajana vuosina 2011–2013.

²⁵⁶ Norja, Ministry of Finance 2013, 3: Norjan pinta-ala on 323 787 km² (pl. merentakaiset alueet), jolloin se on pinta alaltaan hieman Suomea pienempi valtio. Norja on sijainniltaan Skandinavian niemimaan pohjoisin ja läntisin valtio.

²⁵⁷ Eskola, Seppinen, Tiitta & Tikkanen 2008, 231: Svalbard koostuu yhdeksästä paljaasta, kivisestä ja jäisestä saaresta, jotka sijaitsevat 600 kilometriä Norjasta pohjoiseen. Ks. Norjan ja Venäjän välisestä sopimuksesta: 7.2.2015; Numminen 3.3.2010; Norja, Ministry of Environment 2011, luku 1; Søreide 2014, 4; Rautala 2013, 5; Lunde 2014, 194: Venäjä ja Norja saivat 40 vuoden kiistelyn jälkeen sovittua merialueen rajoista. Noin 68000 neliömailin suuruinen merialue jaettiin valtioiden kesken puoliksi. Lisäksi valtiot sopivat kalastusyhteistyöstä ja raja-alueella mahdollisesti sijaitsevien esiintymien hyödyntämisestä.

²⁵⁸ Søreide 2014, 1; Norja, Ministry of Environment 2013, 10, 52; Norja, Ministry of Environment 2011, luku 4: Vuoden 2010 tiedoilla norjan 68 öljylähteestä 55 sijaitsi Pohjanmerellä ja alueen lähteet tuottivat kaksi kolmasosaa Norjan öljyn kokonaistuotannosta. Tärkeimmät öljylähteet alueella ovat Ekofisk, Oseberg, Troll and Statfjord. Ks. myös: Norja, Ministry of Defence 2013, 2: Arktinen alue nähdään Norjassa tärkeimmäksi strategisten investointien kohteeksi.

Liev Lunden mukaan Norja on useimmilla indikaattoreilla Venäjän jälkeen toiseksi tärkein arktisen alueen valtio. Norja nostaakin jo merkittäviä määriä öljyä ja kaasua arktisen alueen vesistä. Lisäksi Norjan öljyteollisuus toimii aktiivisesti myös Venäjän puolella arktista aluetta. Osoituksena Arktisen alueen taloudellista tärkeydestä Norjalle toimii se, että alue on ollut maan ulkopoliittikan tärkein prioriteetti vuodesta 2005 lähtien.²⁵⁹

Manner-Tanska on pinta-alaltaan Pohjoismaista pienin. Sillä on paljon hedelmällistä viljelysmaata, jota myös hyödynnetään täysipainoisesti. Tanska on arktisen alueen rannikkovaltio Kanadan ja Islannin välissä sijaitsevan Grönlannin kautta ja vastaa saaren ulko- ja turvallisuuspolitiikasta. Arktisen alueen hyödyntämisen kannalta Tanskalle onkin tärkeää, että Grönlanti säilyy osana Tanskaa. Tällä hetkellä Grönlannin pieni väestöpohja ja rajalliset resurssit eivät tee sen itsenäisyyspyrkimyksiä ajankohtaiseksi. Tanskan intressit arktisella alueella ovat pitkälti samat kuin Norjallakin ja liittyvät laivateollisuuteen, kansainväliseen kauppaan, kalastukseen, ilmastonmuutoksen hallintaan ja luonnonresurssien hyödyntämiseen.²⁶⁰

Tanskalla on aluevaatimuksia Färsaarten ympärillä, Grönlannissa ja Pohjoisnavalla, jotka ovat osa Grönlannin mannerjalustaa. Tanska vaatii sektorijakoa, jolloin sen alue laajenisi 1,55 miljoonalla neliökilometrillä ja vastaavasti Venäjä menettäisi noin 1,8 miljoonaa neliökilometriä. Tanskalla on ollut kiistoja myös Kanadan kanssa Hansin saaresta vesialueineen ja Iso-Britannian kanssa Norjan merellä sijaitsevista Rockallin kallioista. Norjan ja Tanskan mielestä arktisen alueen jaon tulee tapahtua keskilinjaa pitkin tasaisella etäisyydellä valtioiden ranta-linjasta.²⁶¹

²⁵⁹ Lunde 2014, 190.

²⁶⁰ Rautala 2013, 10; Lunde 2014, 190. Ks. myös Norden, Tanska 2015: ”Noin 5,5 miljoonan asukkaan maa on Pohjolan tiheimmin asutettu. Pääkaupunkiseudulla, Kööpenhaminassa ja sen ympäristössä, on noin 1,2 miljoonaa asukasta. Kokonaispinta-ala: 43 561 km².”

²⁶¹ Rautala 2013, 5: ”Tanskan aikeet hälyttivät Kanadan, joka jo 1950-luvulla ilmoitti suvereniteettinsa Pohjoisnapan. Kansainvälinen oikeus ratkaisi asian siten, että jos mikään valtio ei kykene seuraavan 100 vuoden aikana kiistämään Kanadan vaatimusta, niin se on hyväksyttävä.” Ks. myös: Helsingin sanomat 15.12.2014. ”Tanska ja siihen kuuluva Grönlannin itsehallintoalue vaativat itselleen 900 000 neliökilometrin kokoista aluetta arktisesta merenpohjasta Pohjoisnavalla. Alue vastaa kooltaan kolmen Suomen maapinta-alaa.” Vrt. Fenenko 15.1.2015: Tanskan ja Venäjän välinen yhteistyö arktisen alueen suhteen ei ole poissuljettu vaihtoehto.

4.4 Alueellinen turvallisuuskonfliktille

Henrik Breitenbauchin mukaan merkittävin yksittäinen geopolitiittinen ero Pohjoismaiden välillä on se, kuuluvatko ne Natoon vai eivät. Myös Venäjän kanssa yhteiset maarajat tai niiden puuttuminen ovat merkittäviä tekijä.²⁶²

Lunden mukaan holistisesta näkökulmasta katsottuna Pohjoismaiden erilaisia arktisia intressejä voidaan selittää maantieteen, talouden, turvallisuuspolitiikan ja turvallisuuspolitiittisten liittoumien kautta. Norja ja Tanska ovat rantavaltioita, Ruotsi ja Suomi puolestaan eivät ole, mikä vaikeuttaa osaltaan yhteisen arktisen alueen turvallisuuspolitiittisen linjan muodostamista. Talouden näkökulmasta arktinen alue on Norjalle ja Tanskalle tärkeämpi kuin Ruotsille ja Suomelle.²⁶³

Turvallisuuspolitiikan näkökulmasta Norja on Naton jäsen, mutta ei EU:n. Tanska kuuluu molempiin, vaikka se ei osallistukaan EU:n yhteiseen turvallisuuspolitiikkaan. Suomi ja Ruotsi eivät kumpikaan kuulu Natoon, mutta ovat täysipainoisesti mukana EU:ssa. Ruotsin ja Tanskan suhteita Venäjään ei myöskään varjosta samalla tavalla arktisen alueen yhteistyösuunnitelmat ja haasteet kuin Norjaa ja Suomea. Suomea sitoo enemmän EU yhteinen pakotelinja kuin Norjaa, mutta Norjan odotetaan pysyvän EU:n yhteisessä rintamassa. Pohjoismaista Suomi on turvallisuuspolitiittisesta näkökulmasta katsottuna hankalimmassa asemassa, mikäli lännen ja Venäjän väliset suhteet huononevat entisestään.²⁶⁴

Forss, Kiianlinna, Inkinen & Hult mukaan Neuvostoliiton tai Venäjän poliittinen johto eivät ole koskaan pitäneet Suomea itsessään sotilaallisena uhkana, vaan Suomen muodostama uhka on ollut välillinen ja liittynyt ensisijaisesti suurvaltojen väliseen kilpailuasetelmaan. Venäjän sotilaallisen painopisteen siirtäminen luoteeseen viittaakin siihen, että Venäjällä katsotaan muiden suurvaltojen voivan käyttää Suomen aluetta osana Pietarin alueelle suuntautuvaa hyökkäystä ja Suomen alueen mahdollinen käyttö tässä tarkoituksessa tulee estää.²⁶⁵

²⁶² Breitenbauch 2014, 147.

²⁶³ Lunde 2014, 193–196.

²⁶⁴ Lunde 2014, 193–196. Vrt. Binnedijk, Cagan & Simonyi 2014, 70, 72: Myötämielisyys Natojäsenyyttä kohtaan on kasvanut Suomessa ja Ruotsissa Venäjän muuttunut toiminnan seurauksena. Suomi ja Ruotsi joutuvat kuitenkin punnitsemaan jäsenyyden mahdollisia hyötyjä ja haittoja. Vaikka kumppanuusohjelman puitteissa tehty yhteistyö on saattanut liittymisen Natoon teknisestä näkökulmasta mahdolliseksi, niin tällä hetkellä jäsenyys on talous- ja turvallisuuspolitiittisesta näkökulmasta vaikeampaa kuin aikaisemmin 25 vuoteen.

²⁶⁵ Forss, Kiianlinna, Inkinen & Hult 2011, 35. ”Venäjän näkökulmasta kyse ei ole Yhdysvaltojen, Naton tai edes pienen Suomen aikeista, vaan kyvystä”

Venäjän ja Naton välinen puskurivyöhyke hävisi, kun Baltian maat liittyivät Natoon. Tämän jälkeen Venäjällä onkin alettu korostaa taktisia ydinaseita pelotteena, jolla korvataan menetettyjen puskurivyöhykkeiden tuoma turva. Venäjän mukaan taktisista ydinaseista tulisi muodostaa ”Venäjän puolustuskyvyn selkäranka” kolmella Euroopan suunnalla: Itämeren/Baltian ja pohjoisen suunnilla sekä eteläisellä Mustallamerellä (Krimin niemimaa, Abhasia, Georgia ja Armenia).²⁶⁶

Karlis Neretnieksin mukaan Ruotsin ja Tanskan sijainti Itämeren kupeessa ja Kaliningradin läheisyydessä nostaa näiden valtioiden turvallisuuspoliittista merkitystä Venäjälle – ja toisin päin.²⁶⁷

Rautalan mukaan Venäjän näkemys arktisen alueen suhteen on se, että maan asevoimien vahvistumisella ja sotilaallisen voiman kasvattamisella on konflikteja estävä vaikutus. Venäläisten mielestä Kanadan, Norjan ja Tanskan asevoimat ovat nykyään sen verran heikkoja, että ne eivät muodosta Venäjälle vakavaa sotilaallista uhkaa. Venäjän näkökulmasta on hyödyllisempää säilyttää hyvät yhteistyösuhteet Norjaan yksin toimimisen sijaan. Samalla Venäjä tunnustaa Norjan olevan merkittävä sotilaspoliittinen toimija arktisella alueella.²⁶⁸

Baltian maiden ja Norjan puolustamisen kannalta Nato hyötyisi Ruotsin ja Suomen Natojäsenyydestä. Sen myötä Norja ei enää olisi eristyksissä muista eurooppalaisista Nato-maista ja Baltian maiden puolustukseen saataisiin enemmän syvyyttä Itämeren alueen ollessa Naton hallinnassa. Venäjälle tämä olisi puolestaan suuri geostrateginen menetys ja heikentäisi huomattavasti maan mahdollisuuksia ajaa intressejään Itämerellä. On todennäköistä, että Venäjän näkökulmasta Suomen ja Ruotsin Natoon liittyminen tulee estää. Suomen turvallisuuspoliittista asemaa heikentäisi tilanne, jossa vain Ruotsi liittyisi Natoon ja Suomi jäisi eristyksiin.²⁶⁹

Fred Bloomberg(s) ja Jyri Saanio tarkastelevat vuonna 2003 ilmestyneessä tutkimuksessaan geopoliittis-realistisesta näkökulmasta Baltian maiden EU- ja Nato integraatiosuunnitelmien turvallisuuspoliittisia vaikutuksia Suomelle. Tutkimuksen johtopäätöksissä aihepiiriä tarkastellaan Euroopan vakauden ja valtakilpailun skenaarioiden kautta. Valtakilpailun Euroopassa

²⁶⁶ Forss, Kiianlinna, Inkinen & Hult 2011, 17–18: ”*Baltian maat ovat vain lyhyen matkan päässä Moskovasta ja vielä lähempänä Pietaria.*”

²⁶⁷ Ks. Venäjän sotilaallisesta voimasta Itämerellä ja Kaliningradin alueella: Neretnieks 2012, 185–191.

²⁶⁸ Rautala 2013, 9–10, 13, 17: Venäläisnäkemysten mukaan Huippuvuoret ei riitä Norjalle, vaan maa haluaa arktiseksi suurvallaksi. Tämän päämäärän saavuttaminen edellyttää myös sotilaallisia valmisteluja. Norjan sotilasjohton mielestä puolestaan tarvitaan erityisesti ankariin luonnonolosuhteisiin soveltuva laivasto vastaamaan uusiin arktisiin ughiin mahdollisesti yhteistyössä liittolaisten kanssa.

²⁶⁹ Ks. Binnendijk, Cagan & Simonyi 2014, 70–71; Järvenpää 2014B, 84–85: Baltian maat muodostavat vaikeasti puolustettavan kapean maa-alueen. Suurempien sotilasosastojen siirtäminen Baltiaan jouduttaisiin todennäköisesti suorittamaan merikuljetuksina, mikä puolestaan vaatisi Natolta Itämeren hallintaa.

Baltian maiden Nato-jäsenyyden myötä Venäjä pyrki todennäköisesti estämään Suomen liittymisen Natoon ensin pehmeillä talouspoliittisilla houkuttimilla ja tarvittaessa myös kovilla keinoilla, eli sotilaallisella painostuksella. Toisaalta vahva ja yhtenäinen Nato Venäjän lähialueilla saattaisi nostaa Venäjän kynnystä käyttää kovempia painostuskeinoja.²⁷⁰

Mearsheimer puolestaan argumentoi, että Yhdysvaltojen Venäjää vastaan Ukrainan kriisin johdosta asettamat talouspakotteet olivat virhe. Ajatus perustuu siihen, että Venäjää, kuten Yhdysvaltojakin, ajaa geopolitiittinen laskelmointi. Mearsheimerin mukaan Venäjä onkin osoittanut poikkeuksellista maltillisuutta antaessaan Puolan ja Baltian maiden liittyä Natoon. Jossain vaiheessa myös Venäjän sietokyky täyttyy ja näin voidaankin katsoa jo tapahtuneen Georgian ja Ukrainan kohdalla. Mearsheimer pohtiikin, miten Yhdysvallat toimisi tilanteessa, jossa Canada ja Meksiko hakisivat vastapuolen sotilasliiton jäsenyyttä.²⁷¹

Venäjän näkökulmasta tilanne on sen ympärillä eskaloitunut 2000-luvulla ajaen maata koko ajan ahtaammalle. Siihen ovat vaikuttaneet Naton laajentuminen, sen suunnitelmat Itä-Euroopan ohjuspuolustusjärjestelmistä, Venäjälle tärkeiden talouskumppaneiden pyrkimykset irtautua yhteistyöstä ja viimeisimpinä Venäjää vastaan Yhdysvaltojen ja EU:n toimesta asetettut talouspakotteet.²⁷²

Viimeaikaiset turvallisuuspoliittiset tapahtumat kuvaavat hyvin Pohjoismaiden lähiympäristössä vahvistunutta turvallisuusdilemmaa. Aaltolan mukaan Krimin niemimaan valtaus on herättänyt ajatuksen siitä kansainvälisen järjestelmän anarkkisesta todellisuudesta, jonka olemassaolon pienet valtiot ovat halunneet kieltää.²⁷³

Pauli Järvenpään mukaan viitteitä Venäjän muuttuneista asenteista on jo pidemmältä ajalta. Näitä ovat merkittävät panostukset asevoimien kehittämiseen, läntisen alueen joukkorakenteen muuttaminen korkeampaan valmiuteen ja Georgian sota vuonna 2008. Lisäksi vuonna 2009 Venäjä simuloi sotilasoperaatioita Baltian maita ja Puolaa vastaan. Simulaatio kulmineoiti lopulta ydinaseen käyttöön Varsovassa, tarkoituksena Naton hyökkäyksen torjuminen. Vuoden 2013 syyskuussa Venäjä puolestaan järjesti Itämeren alueella Zapad-2013 -sotaharjoituksen, johon osallistui arviolta 90 000 sotilasta. Ottaen huomioon harjoituksessa käytetyt joukkotyypit, joukkojen määrät ja harjoituksen luonne, on vaikea uskoa sitä virallista

²⁷⁰ Bloomberg & Saanio 2003, 98–117.

²⁷¹ Mearsheimer 2014B, 1–3.

²⁷² Mearsheimer 2014B, 1-3. Vrt. Winnerstig 2012, 119: Venäjällä Naton laajentuminen on nähty nolla summa pelinä; se mikä on hyväksi pienille reunusvaltioille, täytyy olla huono Venäjän kannalta.

²⁷³ Aaltola 2014, 160.

selitystä, jonka mukaan harjoituksen päämääränä oli terrorismin vastaisten operaatioiden harjoittelu.²⁷⁴

Venäjän sotilaat soluttautuivat Krimille samaan aikaan, kun Venäjän presidentti, puolustusministeri ja osasto kenraaleita olivat seuraamassa Suomen lähialueilla Karjalan kannaksella useiden asejärjestelmien yhdistettyä kovapanosammuntaa. Tämä herätti Suomessa kysymyksiä Venäjän aikeista. Lisäksi Venäjä loukkasi vuoden 2014 aikana toistuvasti Suomen ilmatilaa; yhden viikonlopun aikana jopa kolmesti. Itämeren turvallisuustilanteen koetaan heikentyneen erityisesti Pohjoismaissa ja Baltiassa, koska Venäjä on aiheuttanut useita vaaratilanteita siviili-ilmailulle sotilaskoneillaan, joihin aluelennonjohto ei ole saanut yhteyttä. Lisäksi Venäjällä on tavoitteena perustaa uusia varuskuntia Suomen rajojen läheisyyteen, jotka arvioiden mukaan tulisivat nostamaan Suomen rajojen lähelle sijoitettujen venäläisjoukkojen määrä 150 000 sotilaalla.²⁷⁵

Ruotsi sai osansa Venäjän harjoitustoiminnasta vuoden 2013 pitkänäperjantaina, kun Venäjän kahden pommikoneen ja neljän hävittäjän muodostelma harjoitteli toimimista Tukholmassa sijaitsevia kohteita vastaan. Vaikka ilmatilaa ei loukattu, teki tilanteesta Ruotsin kannalta huolestuttavan se, että pyhäpäivästä johtuen Ruotsilla ei ollut valmiutta reagoida ja suorittaa tunnustuslentoa. Tosin Tanskan ilmavoimat reagoivat tilanteeseen lähettämällä kaksi F-16 hävittäjää suorittamaan tunnustuslennon. Venäjä käytti samalla tavalla lento-osastoa myös Zapad-2013 -harjoituksensa yhteydessä. Myöhemmin samana vuonna Venäjä käytti signaalitiedusteluun suunniteltua laivaa Gotlannin saariston alueella samaan aikaan, kun Ruotsissa oli menossa sotaharjoitus. Venäjä on järjestänyt myös merivoimiensa sotaharjoituksia Gotlannin saariston läheisyydessä.²⁷⁶

Nato järjesti vuoden 2013 syyskuussa sotaharjoituksen (Operation Stead-fast) Baltian maiden ja Puolan alueella. Pauli Järvenpään mukaan Naton toimintaa tulisi arvioida suhteessa Venäjän Zapad-2013 -harjoitukseen. Nato harjoitteli useita potentiaalisia tehtäviä; humanitaarista apua, kyberpuolustusta ja ohjuspuolustusjärjestelmien käyttöä, kuten myös perinteisiä taistelutehtäviä. Ensisijaisesti tarkoituksena oli testata Naton kykyä puolustaa Baltiaa ja Puolaa

²⁷⁴ Järvenpää 2014B, 79–81; Conley & Robloff 2014, 98.

²⁷⁵ Järvenpää 2014B, 80–81; Binnedijk, Cagan & Simonyi 2014, 67.

²⁷⁶ Winnerstig 2014, 44–45.

poikkeustilanteissa. Harjoitukseen osallistui 6 000 sotilasta eri Nato maista ja näistä joukoista 3 000 osallistui varsinaisten taistelutehtävien harjoitteluun.²⁷⁷

Breitenbauch mukaan useat tekijät ovat esteenä pohjoismaisen puolustusyhteistyön laajentamiseksi koskemaan myös Baltian maita (NORDEFECO → NORBALDEFECO): Sen lisäksi, että pohjoismaisella puolustusyhteistyöllä on pitkät alueelliset ja kulttuuriset taustat isoimman neljän kesken, niin se myös kumpuaa erityisesti Suomen ja Ruotsin osalta halusta säilyttää hyvät suhteet Venäjään. Yhteistyö Baltian maiden kanssa nykyisessä tilanteessa voisi saada Venäjän näkemään pohjoismaisen puolustusyhteistyön entistäkin negatiivisemmässä valossa. Toisaalta on myös mahdollista, että Venäjän poliittisen johdon jyrkät kannanotot maiden mahdolliseen Nato-jäsenyyteen tulevat itse asiassa työntämään Suomen ja Ruotsin Natoon, vaikka ne eivät muuten välttämättä olisikaan Nato-jäsenyyttä tavoitelleet.²⁷⁸

Fred Blomberg ja Jyri Saanio kiteyttävät vuoden 2003 tutkimuksessaan liittorakenteiden merkityksen valtioiden väliseen turvallisuusdilemmaan seuraavasti: *”EU:n kannalta Venäjän jäsenyys lisääisi unionin poliittista ja sotilaallista merkitystä maailmanpolitiikassa. EU ei kuitenkaan voi, kuten ei Natokaan, laajentua loputtomasti. Laajentumisen päättymisen merkitsee rajaa ja mahdollista vastakkainasettelua jonkun kanssa.”*²⁷⁹

4.5 Yhteenveto

Peilattaessa tutkimuksen ennakko-oletuksia maantieteen osalta voidaan todeta, että Suomi on hankalimmassa asemassa Itämerestä riippuvaisena ja toisaalta samalla omalla turvallisuuspoliittisilla päätöksillään Itämeren asemaan Venäjän näkökulmasta vaikuttavana valtiona. Luonnollisesti Suomen pitkä yhteinen maaraja Venäjän kanssa nostaa valtioiden keskinäistä merkitystä toisilleen. Suomen turvallisuuspoliittinen liikkumavara on huomattavasti pienempi kuin esimerkiksi Tanskalla, jonka turvallisuuspoliittiset päätökset eivät luo suuria paineita Itämeren alueelle. Venäjän yhteinen maa-rajaa Suomen kanssa ohjaa Venäjää huomioimaan Suomen turvallisuuspoliittisia päätöksiä tarkemmin kuin Tanskan. Vastaavasti Suomen on kiinnitettävä Tanskaa enemmän huomiota omien turvallisuuspoliittisten päätöstensä vaikutuksiin suhteissa Venäjään.

²⁷⁷ Järvenpää 2014B, 81–87: Saksa osoitti huolensa ennen harjoituksen järjestämistä siitä, että miten Venäjä suhtautuisi harjoitukseen. Toisaalta Baltian maiden turvallisuushuolien ja Naton uskottavuuden takia harjoitus päätettiin järjestää.

²⁷⁸ Breitenbauch 2014, 139, 147.

²⁷⁹ Blomberg & Saanio 2003, 101.

Ruotsi ja Suomi eivät omista, Venäjään verrattuna heikoista, kyvyistään johtuen muodosta Venäjälle uhkaa. Suomen ja Ruotsin Venäjälle muodostama uhka onkin välillinen; Mikäli Suomi ja Ruotsi liittyisivät Natoon, kasvaisi Venäjän näkökulmasta riski siitä, että Yhdysvallat voisi sijoittaa asejärjestelmiä Suomen ja Ruotsin alueille. Itämeri onkin Venäjälle tärkeä taloudellinen ja sotilaallinen pullonkaula, sillä Baltian maiden liityttyä Natoon Suomi ja Ruotsi ovat viimeiset valtiot, jotka estävät Itämeren muuttumisen täysin Naton sisämerekseksi.

Tällä hetkellä Norjan ja Venäjän välinen yhteistyö arktisella alueella on symmetristä; molemmilla on yhteistyön kautta huomattavasti enemmän hyödyttävää kuin menetettävää. Tanskan turvallisuuspoliittiseen asemaan saattaa tulevaisuudessa vaikuttaa Tanskan aluevaatimukset arktisella alueella, mutta tällä hetkellä Venäjällä on vielä kohtuullinen toimintavapaus Norjan kanssa arktisella alueella, jota eivät muut suurvallat tai Tanska pysty haastamaan. Toisaalta myös Kaliningradin alueeseen liittyvät kysymykset saattavat nostaa Tanskan merkitystä Venäjälle; Tanska on Nato-valtio, joka sijaitsee lyhyen etäisyyden päässä Kaliningradista.

Pohjoismainen puolustusyhteistyö, joka Venäjän näkökulmasta voidaan tulkita Naton alueellisten rakenteiden vahvistamiseksi, heikentää erityisesti maantieteellisesti lähellä sijaitsevan Suomen suhteita Venäjään ja vaikuttaa puskurivyöhykejattelun kautta välillisesti myös Ruotsin turvallisuuspoliittiseen asemaan. Sen sijaan epävirallisella jäseniään sitomattomalla pohjoismaisella puolustusyhteistyöllä, jota Venäjä ei tulkitse Naton rakenteiden vahvistamiseksi, voi olla Pohjoismaiden ja Venäjän välisiä turvallisuuspoliittisia suhteita rauhoittava vaikutus.

Jokainen valtio arvioi omista lähtökohdistaan niitä turvallisuuspoliittisia ratkaisuja, joilla ne kokevat tasapainottavansa suurinta potentiaalista uhkaa mahdollisimman tehokkaasti. Muiden valtioiden toiminnan tarkastelu omista lähtökohdista käsin tekee kansainvälisestä järjestelmästä anarkkisen. Se myös mahdollistaa alueellista vakautta heikentävien virhearviointien tekemisen.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Järjestelmäteoreettisesta näkökulmasta katsottuna valtiot saavat merkityksen toisistaan. Venäjän toimintavapaus on lisääntynyt 2000-luvulla ja se on muuttunut heikosta muiden valtioiden järjestelmäpaineita myötäilevästä valtiosta järjestelmään paineita aiheuttavaksi valtioksi. Venäjän toimintavapauden lisääntyminen on vähentänyt huomattavasti Pohjoismaiden turvallisuuspoliittista liikkumavapautta.

5.1 Muutokset voimasuhteissa ja alueellisissa rakenteissa

Pohjoismaat nauttivat 2000-luvun alussa verrattain hyvää toimintavapautta, eikä pohjoismaiselle puolustusyhteistyölle tuolloin ollut tarvetta. Osittain tästä johtuen eurooppalaisten valtioiden ja Pohjoismaiden ulko- ja turvallisuuspolitiikassa korostuivat uudenlaiset uhkakuvat, jotka rakenteellisen realismin näkökulmasta voidaan nähdä luonnollisena seurauksena Yhdysvaltojen globaalien tason unipolaarisesta hetkestä; liittouman toiminta heijastaa aina liittouman voimakkaimman valtion intressejä. Nämä uudet uhkakuvat ja valtioiden liiallinen tukeutuminen (*vapaamatkustus*) Yhdysvaltojen sotilaalliseen voimaan ovat osaltaan puolestaan vaikuttaneet siihen, että eurooppalaiset valtiot ovat panostaneet kansainvälisiin tehtäviin kansallisen puolustuksensa kustannuksella.²⁸⁰

Ruotsin sotilaallinen voima toimi vielä 2000-luvun alussa Itämeren tasapainottavana tekijänä, mutta maan sotilaallinen voima on kuitenkin heikentynyt 2000-luvulla samalla, kun Venäjän on voimistunut. Ruotsin talous on pysynyt vahvana ja osittain vahvistunutkin, mutta puolustukseen liittyvät haasteet on tehnyt Ruotsista turvallisuusriippuvaisen muiden valtioiden kanssa muodostettavista liitoista. Suomen talous on pysynyt riippuvaisena Venäjän kaupasta ja erityisesti Venäjältä tuotavasta energiasta läpi 2000-luvun. Vuoden 2008 talouskriisin jälkeen Suomen talous on muuttunut alijäämäiseksi, mikä on alkanut heijastua Suomen 2010-luvulla tekemiin puolustuspoliittisiin ratkaisuihin: Nato-jäsenyyden hakeminen ei ole ollut Suomelle talouspoliittisesti kannattavaa Venäjän ja Suomen talouspoliittisen yhteistyön kannalta.

Edellä mainittujen tekijöiden yhteisvaikutus onkin muuttanut huomattavasti Ruotsin ja Suomen keskinäisriippuvaista turvallisuuspoliittista asemaa suhteessa Venäjään. Suomi muodostaa Ruotsille puskurivyöhykkeen Venäjän suuntaan. Samalla Suomen ja Ruotsin yhdessä muodostama puskurivyöhyke on tullut riippuvaiseksi muiden maantieteellisesti lähellä sijait-

²⁸⁰ Ks. Mearsheimer 1994/1995, 7. Vrt. Rydell & Forss 2013, 3. Vrt. Walt 2011, 101.

sevien ja riittävän omavaraisten Nato-valtioiden Tanska ja Norja kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Tämä on Venäjän näkökulmasta puolestaan vahvistanut turvallisuuskonfliktia, koska Tanska ja Norja kuuluvat Natoon.

Tanska ja Norja ovat tarkasteluajanjaksolla valmiiksi Naton jäseniä, jolloin niiden potentiaalisilla liittoutumisratkaisuilla ei ole vuosina 2000–2014 ollut turvallisuuspoliittista merkitystä Venäjän kansallisen turvallisuuden varmistamisen kannalta. Norjan ja Tanskan arktisen alueen intresseillä ei vielä tähän mennessä ole ollut negatiivisia vaikutuksia Venäjän ja Pohjoismaiden välisiin suhteisiin; arktisen alueen luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyvä keskinäisriippuvuus on toistaiseksi symmetristä, eikä alueen hyödyntäminen onnistuisi ilman yhteistyötä.

Norjan ja Tanskan toimintavapaus on säilynyt verrattain hyvänä koko vertailuajanjakson ajan osittain niiden energiaomavaraisuuden ja vahvojen talouksien ansiosta. Samalla myös Tanskan vertailuryhmään nähden kauimmaisina maantieteellisen etäisyys Venäjästä vähentää maahan kohdistuvaa järjestelmäpainetta, jota tosin osittain lisää Tanskan sijainti Kaliningradin lähellä. Tanskan Venäjään nähden etäisempi maantieteellinen sijainti selittää osaltaan sen, miksi se on ollut vähiten aktiivinen pohjoismaisen puolustusyhteistyön suhteen.

Luonnonresurssit ovat säilyneet Venäjälle ja Norjalle merkittävänä BKT:n muodostuksen osatekijänä vuosien 2000–2012 välillä. Suuret kansalliset luonnonresurssit ovatkin näiden valtioiden selkeä voimavara ja ne erottavat kyseiset valtiot edukseen erityisesti Suomesta ja Ruotsista. Samalla nämä materiaaliset tekijät kuitenkin myös ohjaavat Venäjän ja Norjan päätöksentekoa.²⁸¹ Erityisesti Venäjälle luonnonresurssien hyödyntämiseen ja vientiin liittyvät tekijät ovat merkittäviä valtion kansallisen turvallisuuden, eli nykyisen valtiojärjestelmän ylläpidon kannalta. Muiden valtioiden toimenpiteet, jotka voitaisiin Venäjällä tulkitta yritykseksi

²⁸¹ Ks. The World Bank Data 2015: ”*Total natural resources rents (% of GDP)*”. Seuraavassa on esitelty maittain luonnonresurssien prosentuaalinen osuus BKT:n muodostuksessa vuosien 2002, 2004, 2006, 2008, 2010 ja 2012 osalta: Ks. Suomi: 1.7%, 1.5%, 0.9%, 1%, 1.3%, 1.4% ja 1.4%; Ruotsi: 0.9%, 0.9%, 0.6%, 1%, 1.3%, 1.4% ja 1.1%; Tanska: 2.6%, 1.9%, 2.4%, 3.4%, 3.6%, 2.2% ja 2.2%. Vrt. Norja: 19.5%, 13.9%, 16.6%, 19.7%, 21.9%, 13.3% ja 12%; Venäjän Federaatio: 44.5%, 27.1%, 32.3%, 33.9%, 31.8%, 21.1% ja 18.7%. Lisätietoa: ”*Accounting for the contribution of natural resources to economic output is important in building an analytical framework for sustainable development. In some countries earnings from natural resources, especially from fossil fuels and minerals, account for a sizable share of GDP, and much of these earnings come in the form of economic rents - revenues above the cost of extracting the resources. Natural resources give rise to economic rents because they are not produced. For produced goods and services competitive forces expand supply until economic profits are driven to zero, but natural resources in fixed supply often command returns well in excess of their cost of production. Rents from nonrenewable resources - fossil fuels and minerals - as well as rents from overharvesting of forests indicate the liquidation of a country's capital stock. When countries use such rents to support current consumption rather than to invest in new capital to replace what is being used up, they are, in effect, borrowing against their future.*”

puuttua sen oikeuteen hyödyntää tai viedä muihin valtioihin energiaa, uhkaavatkin suoraan Venäjän kansallista turvallisuutta.

Luonnonresurssien kautta on helpompi ymmärtää, miksi arktinen alue ja Itämeri ovat Venäjän kannalta tärkeitä maantieteellisiä alueita. Arktinen alue ei kuitenkaan vielä tällä hetkellä ole Venäjälle turvallisuuspoliittisesti niin merkittävä kuin Itämeri, koska muut suurvallat eivät vielä pysty haastamaan Venäjän energiaressurssien hallintaan liittyviä intressejä.

Itämeri sen sijaan on Venäjälle keskeinen pullonkaula, josta se vie Euroopan markkinoille merkittävän osan öljystä, maakaasusta ja muistakin tuotteista. Muiden valtioiden pyrkimykset vaikuttaa Venäjän toimintavapauteen Itämerellä ovat näin ollen konkreettinen uhka Venäjän kansalliselle turvallisuudelle, ei pelkästään kulttuurihistoriallinen arvokysymys. Itämeri on väylä muuntaa Venäjän valtavat, mukaan lukien arktiselta alueelta peräisin olevat, luonnonresurssit konkreettiseksi valtiolliseksi hyödyksi.

Mitä voimakkaammaksi Venäjä muodostuu, sitä laajemmalle sen turvallisuus- ja talouspoliittiset huoletkin ulottuvat. Turvallisuuskilpailu vahvan Venäjän ja useammalle rintamalle sitoutuvan Yhdysvaltojen välillä puolestaan nostaa Itämeren turvallisuuspoliittista merkitystä erityisesti Suomelle ja Ruotsille. Ruotsin on kuitenkin talouslukujensa ja toisaalta myös muita Pohjoismaita isomman väestöpohjansa ansiosta mahdollista palauttaa sotilaallinen voimansa.

5.2 Liittorakenteet ja puolustusyhteistyö

Norjan ja Tanskan tilanne on vallitsevien liittorakenteiden kannalta katsottuna edullisin, koska ne kuuluvat tarkasteluajanjaksolla jo Natoon. Ruotsin ja Suomen turvallisuuspoliittisilla päätöksillä on puolestaan suuri merkitys suurvaltojen välisessä turvallisuuskilpailussa. Venäjän kannalta paras vaihtoehto olisi, jos Suomi ja Ruotsi vahvistaisivat puskurivyöhykettä keskinäisellä yhteistyöllä tai pysyisivät liittoutumattomina, jotta Naton sotilaallinen voima Venäjän lähialueilla ei lisääntyisi entisestään. Toisaalta Suomen ja Ruotsin tulisi olla sotilaallisesti ja taloudellisesti riittävän vahvoja, jotta Venäjällä (ja myös Pohjoismaissa) uskottaisiin puskurivyöhykkeen kestävyys.²⁸²

²⁸² Ks. Forss, Kiianlinna, Inkinen & Hult 2011, 41. Vrt. Bailes 2003, 59: Ruotsin liittoutumattomuus Naton kanssa selittyy sillä, että Ruotsin etujen mukaista on, että Suomen ja Venäjän väliset suhteet eivät huonontuisi. Toisaalta myös Suomi tarjoaa Ruotsille riittävän puskurivyöhykkeen.

Voimatasapainoteorian mukaisesti Pohjoismaiden rivit tiivistyvät, mikäli Venäjä vahvistuu, mutta uhkatasapainoteoria pystyy kertomaan paremmin, repeäkö sama rintama, mikäli Venäjältä tuleekin liian vahva ja mikäli samaan aikaan eurooppalaisten valtioiden keskinäinen yhtenäisyys heikkenee.

Järjestelmäteoreettisesta näkökulmasta katsottuna Euroopassa laajemminkin lisääntynyt alueellinen puolustusyhteistyö ja erityisesti pohjoismainen puolustusyhteistyö voidaan nähdä luonnollisena seurauksena tilanteessa, jossa Venäjän kasvanut voima on asettanut eurooppalaisten suurvaltojen, Yhdysvaltojen ja Naton uskottavan pelotteen kyseenalaiseksi. Vuoden 2008 talouskriisi on Pohjoismaiden kannalta osaltaan heikentänyt muiden eurooppalaisten valtioiden turvan uskottavuutta; Venäjä selvisi talouskriisistä monia valtioita paremmin muiden energiariippuvuuden ja Venäjän suurten luonnonresurssien ansiosta.

Liittouman yhteenlaskettu voima, niin sotilaallinen kuin taloudellinen, tulisikin olla vähintään yhtä suuri kuin tasapainotettavan osapuolen. Venäjän pelotetta lisää myös se, että se on yksittäisenä valtiona yhtenäisempi yksikkö kuin Pohjoismaat tai muut liittoutumat²⁸³. Lisäksi Venäjä on ainakin tähän asti osoittanut huomattavaa nopeutta päätöksenteossaan suhteessa EU:iin tai Natoon.²⁸⁴ Pohjoismaiden kannalta EU:n ja Naton uskottavuutta ja yhtenäisyyttä liittoumina heikentävät niihin kuuluvien valtioiden erilaiset maantieteelliset sijainnit ja talouden rakenteet suhteessa Venäjään.

Suomen ja Ruotsin keskinäisen puolustusyhteistyön syventyminen on loogista tilanteessa, jossa Natoon liittyminen on muuttunut erittäin vaikeaksi. Pohjoismaita juridisesti sitomaton epävirallinen yhteistyö, jossa Suomi ja Ruotsi voivat säilyä Natoon kuulumattomina valtioina, onkin nykyisessä järjestelmädynamiikassa luonnollinen vaihtoehto pienille valtioille, jotka sijaitsevat manner-suuralta Venäjän geopoliittisten intressien osalta keskeisellä alueella.

Rakenteellisen realismin näkökulmasta katsottuna ainakin Suomi ja Ruotsi ”haluaisivat” kuulua Natoon Venäjän ollessa voimakas ja käyttäessään sotilaallista voimaa naapurivaltioitaan vastaan. Mitään suoraa logistista, yhteistyön suoriin kustannuksiin liittyvää tai ideologista estettä Natoon liittymiselle jo valmiiksi läntiseen yhteisöön ja osittain Natoon integroituneilla

²⁸³ Ks. yhteistyön mahdollisuuksista ja ongelmista: Wahlbäck 2012, 58–65.

²⁸⁴ Ks. lisää: Lukyanov 2013, 58–62; Blombergs 2013, 407. Vrt. Helsbourgh 2015, 37–38: Helsbourghin mukaan myös länsi on osoittanut nopeutta talouspakotteisiin liittyvässä päätöksenteossaan. Venäjällä talouspakotteet koetaan hyökkäyksenä Venäjää vastaan.

valtioilla ei pitäisi olla.²⁸⁵ Syyt liittoutumattomuuteen löytynevätkin näin ollen turvallisuus- ja talouspoliittisista rakenteista ja sitä kautta uhkakäsityksistä.

Suomen ja Ruotsin näkökulmasta katsottuna Naton pelotevaikutus/uskottavuus Venäjän suuntaan on epäonnistunut, mikä on todennäköisesti vaikuttanut niiden päätökseen olla hakematta Naton täysjäsenyyttä. Venäjän kyky projisoida useiden prikaatien vahvuisia joukkoja lyhyellä aikajänteellä kyseenalaistaa Yhdysvaltojen Baltiaan sijoittamien muutamien panssarivaunujen ja koulutustehtävissä olevien sotilaiden kyvyn Venäjän reunusvaltioiden puolustamisessa.²⁸⁶ Tämän lisäksi Venäjällä on puhtaasti sotilaallisen voiman lisäksi paljon muitakin tehokkaita keinoja kansallisen turvallisuutensa varmistamiseksi: esimerkiksi kauppasuhteiden kautta Venäjä pystyy vaikuttamaan erityisesti Suomen päätöksentekoon. Venäjän intresseissä ei rationaalisuolettamuksen mukaisesti liene suurvaltojen välinen sota vaan turvallisuuskilpailu käydään tarvittaessa sijaissotien kautta pienten reunusvaltioiden kustannuksella.

Ruotsin ja Suomen turvallisuuspoliittista päätöstä jättää liittymättä Natoon 2000-luvun alussa Baltian maiden mukana ei pystytä selittämään yksinään järjestelmäpaineen tai uhan puuttumisella. Todennäköisesti uhkatasapainoteorian mukainen oletus päti myös silloin ja maat katsoivat yhtäältä tarpeelliseksi ja toisaalta mahdolliseksi omista resursseistaan johtuen vakauttaa aluetta sisäisellä tasapainottamisella, eli puskurivyöhykettä vahvistamalla. Samalla myös Suomen talouspoliittinen tilanne on kuitenkin säilynyt koko vertailuajanjakson riippuvaisena Venäjästä, jolloin osittaisen myönnytysstrategian käyttäminen sisäisen ja ulkoisen pehmeän tasapainottamisen ohella Venäjän suuntaan on ollut loogista.

Baltian maat puolestaan ovat heikoista kansallisista resursseistaan johtuen olleet turvallisuusriippuvaisia, eivät turvallisuuden tuottajia, joten Natoon liittyminen oli riskeistä huolimatta looginen päätös näille valtioille hetkellä, jolloin se vielä järjestelmässä vallinneiden voimasuhteiden vuoksi oli mahdollista.²⁸⁷

Liittoumat ovat sitä yhtenäisempiä, mitä lähempänä ne sijaitsevat voimakkaan hyökkäyksellisen kyvyn omaavaa valtiota. Näin ollen myös Pohjoismailla on todennäköisesti maantieteelli-

²⁸⁵ Vrt. Salenius-Pasternak 2014: Yhteistyö Euroopan unionin sisällä ja Pohjoismaiden kesken on hyödyllistä, mutta ainakin toistaiseksi Nato on Suomen puolustuksen kannalta merkittävin monenkeskinen yhteistyötaho. Natojäsenyyden suorista kustannuksista: Suomi, Ulkoministeriö 2007, 33–35. Ks. myös Suomi, Ulkoasiainministeriö 2007, 18: ”*Kaikilla Nato-mailla on Venäjän kanssa myös kahdenvälisiä suhteita ja yhteistyötä, joillakin enemmän kuin toisilla. Naton tuoreimpien laajentumisten yhteydessä on käynyt ilmi, ettei maan liittyminen Nattoon ole estänyt hyvien suhteiden jatkumista ennallaan Nato-jäsenyyden jälkeenkin.*”

²⁸⁶ Vrt. Järvenpää 2014B, 85–86; Järvenpää 2014A, 1–4. Vrt. Mearsheimer 1983, 165, 206–207.

²⁸⁷ Ks. Baltian maiden kyvyistä ja kapasiteetista 2000-luvun alussa. Blomberg & Saanio 2003, 43, 59, 81. Vrt. Kulttuurihistoriallinen näkökulma: Clemmesen 2012, 135–143. Ks. lisäksi: Järvenpää 2014B, 78–79.

sestä sijainnistaan johtuen yhteneväiset intressit hakea toisistaan turvaa vahvistamalla alueellisia liittorakenteita. Toisaalta Venäjän näkökulmasta alueellisen puolustusyhteistyön tiivistyminen voidaan nähdä joko epäluottamuslauseena Naton ja EU:n turvallisuusyhteistyön tarjoamalle pelotteelle tai kyseisten liittoumien alueellisten rakenteiden tiivistämisenä.

Paradoksi suurvaltojen välisessä turvallisuusdilemmassa on se, että vaikka Ruotsin ja Suomen puolustusyhteistyö olisi käytännössä suunnattu Venäjän sotilaallista voimaa vastaan, eivät Ruotsi ja Suomi kuitenkaan itsenäisinä valtioina pysty muodostamaan verrattain heikoista kansallisista resursseistaan johtuen suoraa uhkaa Venäjälle. Venäjän kannalta vaarallista sen sijaan on, jos puskurivyöhykkeellä sijaitsevat valtiot ovat liian heikkoja ja siten turvallisuusriippuvaisia hegemonin kanssa muodostettavasta liitosta. Näin ollen pienten, mutta turvallisuusomavaraisten, valtioiden sotilaallinen liittoutumattomuus olisikin Venäjän kannalta terve tullut asia. Neuvostoliitossa ja Venäjällä ei todennäköisesti ole ikinä ollut harhakuvitelmia Suomen tai Ruotsin puolustusvoimien pätehtävistä – tärkeintä on ollut, että muut suurvallat eivät pysty ohjailemaan puskurivyöhykkeellä sijaitsevien pienten valtioiden päätöksentekoa ja sijoittamaan niiden alueelle asejärjestelmiä.

Suomen 2000-luvulla heikentyneen taloustilanteen pohjalta lisääntynyt turvallisuusriippuvuus heikentää puskurivyöhykkeen uskottavuutta. Suomen valtionjohdon lausunnot sotilaallisesta liittoutumattomuudesta menettävät Venäjän näkökulmasta merkitystään, koska Suomi tekee samalla tiivistä yhteistyötä Naton kanssa. Jotta Suomen ja Ruotsin välinen puolustusyhteistyö vakauttaisi puskurivyöhykettä Venäjän näkökulmasta, tulisi Suomen talouden olla vahvempi ja Ruotsin sotilaallisesti suorituskykyisempi. Nämä rakenteelliset muutokset eivät kuitenkaan ole helposti toteutettavissa; voimaa on helpompi menettää kuin sitä on hankkia.

Voima- ja uhkatasapainoteorian logiikan perusteella Ruotsi ja Suomi ovat viimeaikaisten turvallisuuspoliittisten tapahtumien johdosta taipuvaisia liittymään Natoon lähitulevaisuudessa, mikäli Venäjä heikkenee taloudellisesti ja joutuu jälleen turvautumaan puolustukselliseen strategiaan. Tämä itse asiassa vahvistaakin turvallisuusdilemmaa Venäjän ja Pohjoismaiden välillä, koska Venäjällä todennäköisesti arvioidaan, että ainakin Suomen ja ehkä osittain myös Ruotsin päätöksentekoon tulee vaikuttaa niin kovilla kuin pehmeillä keinoilla jo ennen kuin ne tekevät liittoutumispäätöksen.

Viimekädessä kyse on myös konkreettisista taloudellisista hyödyistä. Eurooppalaisten valtioiden pyrkimys energiaomavaraisuuteen ja sisäisten talousmarkkinoiden vahvistaminen asettaa Venäjän taloudelle konkreettisia haasteita, joka osaltaan vahvistaa turvallisuusdilemmaa.

5.3 Pohjoismaisen puolustusyhteistyön mahdollisuudet ja rajoitteet

Pohjoismaisen puolustusyhteistyön mahdollisuus onkin epävirallisessa yhteistyössä, jolla Pohjoismaat voivat vahvistaa sotilaallista yhteistoimintakykyä, keskinäistä energiayhteistyötä, hakea laskevan hegemonin kanssa tehtävälle turvallisuusyhteistyölle vaihtoehtoa ja samalla säilyttää hyvät yhteistyösuhteet Venäjän suuntaan. Viimekädessä valtio pystyy aina vaikuttamaan heikommin muiden liittolaisten tai yhteistyökumppanien päätöksentekoon kuin omaansa; valtion oma uskottava kansallinen puolustus onkin paras keino kansallisen turvallisuuden varmistamiseksi kansainvälisessä järjestelmässä, jossa muiden valtioiden aikomuksista ei ole täyttä varmuutta.

Pohjoismaisen puolustusyhteistyön rajoitteet muodostuvat puolestaan tilanteista, joissa Venäjä tulkitsee pohjoismaisen puolustusyhteistyön syventymisen Ruotsin ja Suomen Nato-integraatioksi ja mikäli samaan aikaan Venäjän talouspoliittiset rakenteet ja sitä kautta kansallinen turvallisuus ovat uhattuna. Venäjän välittömästä läheisyydestä johtuen Venäjän turvallisuuspoliittisten huolien huomioiminen tulee todennäköisesti jatkossakin säilymään erityisesti Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskiössä.

5.4 Teorian mahdollisuudet ja rajoitteet

Rakenteellisen realismin avulla voidaan selittää kansainvälisen turvallisuuspolitiikan lopputuloksia. Rakenteellinen realismi sopii hyvin kansainvälisen järjestelmän pienempien valtioiden toiminnan selittämiseen, koska rakenteet sitovat pieniä valtioita enemmän kuin poikkeuksellisen voimakkaita valtioita. Mitä kauempana järjestelmän yksiköt toisistaan sijaitsevat, sitä vähemmän ne vaikuttavat toisiinsa. Tämän takia suuren valtion välittömässä läheisyydessä sijaitsevat pienet valtiot ovatkin oivallinen rakenteellisen realismin tutkimuskohde.

Rakenteellisen realismin karkeat yleispätevät ennakko-oletukset²⁸⁸ ovat kylläkin osuvia, mutta ohjaavat teorialähtöiseen sisällön analyysiin yhdistettynä tutkijaa etsimään lähdeaineistosta

²⁸⁸ Ks. voimatasapainoteorian heikkouksista: Jervis 2011, 252. Tosin uhkatasapainoteoria onkin kehitetty juuri tästä tarpeesta.

rajattuja vastauksia rajattuihin kysymyksiin muodostaen rakenteellisesta realismista itseään toteuttavan ennusteen: tutkimuksen syvällisen perehtymisen aikana lähdemateriaali on muokannut tutkijaa, tutkija on muokannut teoriaa ja teoriaa on muokannut johtopäätöksiä. Teoria jättää myös analyysitason ulkopuolelle monia merkittäviä tekijöitä, jotka vaikuttavat valtioiden toimintaan.

Tässä tutkimuksessa teorialähtöisestä laadullisesta sisällön analyysistä johtuen teoria on pyritty määrittelemään tarkasti ja samalla tutkimuksen aineistoa pyritty rajaamaan vahvasti niin kutsuttuihin materiaalisiin tekijöihin, eli teorian mukaisiin tutkimuskohteisiin, jolloin kulttuurihistorialliset tekijät on jätetty pois valtioiden toiminnan selittämisessä, puhumattakaan valtion sisäpoliittisen todellisuuden muodostuksesta. Tämä yhtäältä jättää teorian selitysvoiman yleiselle tasolle, mutta toisaalta mahdollistaa puolustusyhteistyön tutkimista suurvaltapolitiikassa viitekehyydessä pro gradu -tutkimuksen rajallisen laajuuden puitteissa.

Tähän tutkimukseen jäseneltyjen ennakko-oletusten osalta tulee huomioida, että ne ovat luonteeltaan suuntaa antavia. Ennakko-oletusten avulla ei pystytä väittämään peliteorian omaisesti, että A aiheuttaa juuri B:n.

Tässä tutkimuksessa käytetty teoreettinen viitekehys ei pysty ennustamaan tai arvioimaan minkälaisia turvallisuuspoliittisia päätöksiä valtioissa tullaan tekemään liittoutumisratkaisujen osalta. Lukijan tulee huomioida, että kansallinen turvallisuus tässä tutkimuksessa nähdään karkeasta analyysitasosta johtuen valtion sotilaallisen koskemattomuuden ja taloudellisen toimintakyvyn säilyttämisenä. Jos ennakko-oletukseksi valtion perimmäisenä toiminnan motiivina nähdään jokin valtapolitiittinen tavoite tai muu yksityiskohtaisempi tavoite, muuttuvat myös selitykset turvallisuuspolitiikan lopputuloksista ja/tai ohjeet alueellisen vakauden säilyttämiseksi.

Tutkimuksen johtopäätökset ovat sidottu teoreettisiin ennakko-oletuksiin, joiden keskiössä ovat valtiot puolustuksellisia yksikköinä ajamassa omaa turvallisuuttaan. Tämän tutkimuksen hedelmällisyys onkin siinä, että valittua näkökulmaa eivät sido arvopohjaiset käsitykset vaan valtioiden epätasa-arvo liittyä niiden materiaalisiin ominaisuuksiin, vallitseviin liittorakenteisiin ja tietysti teoreettisiin ennakko-oletuksiin. Tämän tutkimuksen johtopäätökset muuttuvat, mikäli analyysiin sisällytetään ennakko-oletuksia valtioiden erilaisista valtapolitiittisista päämääristä.

Asiakokonaisuuksien yleisellä tasolla tarkasteleminen ei myöskään helpota ymmärtämään pohjoismaista puolustusyhteistyötä syvällisenä tapahtumasarjojen jatkumona. Toisaalta tämä tutkimus on ohjannut löytämään rakenteellisia rajoitteita, joita ei voida vain toivoa pois vaan niiden huomioiminen tulee todennäköisesti säilymään jatkossakin pienten Pohjoismaiden ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskiössä.

Rakenteellinen realismi rajaavana näkökulmana ei ole helppo teoreettinen näkökulma pro gradun laajuiseen tutkimukseen. Pelkästään rakenteellisen realismin ennakko-oletusten laatiminen, jäsentely ja rajaaminen muodostivat tässä tutkimuksessa oman lisätutkimuksensa. Lisäksi rakenteellinen realismi rajaa esimerkiksi uusklassista realismia vahvemmin tutkijaa tarkastelemaan puhtaasti materiaalisia tekijöitä, jolloin tutkimus saattaa lukijan kannalta olla vaativaa luettavaa. Se edellyttää myös merkittävää perehtymistä erilaisiin vahvasti teoreettisiin ennakko-oletuksiin sidoksissa oleviin indikaattoreihin. Tutkimuksessa on myös huomiotava, että voimasuhdelaskelmissa käytetyt indikaattorit vaikuttavat tutkimuksen johtopäätöksiin.

Edellä mainittuun ongelmaan on tässä tutkimuksessa pyritty vastaamaan siten, että tunnusluku-vertailun lisäksi on tukeuduttu vahvasti myös muiden tutkijoiden tulkintoihin materiaalisten tekijöiden merkityksestä ja pyritty säilyttämään kosketus turvallisuuspoliittisiin tapahtumiin: siihen, miten nämä voimasuhteissa tapahtuneet muutokset ovat näkyneet valtioiden toiminnassa. Viimekädessä kysymys on tieteenfilosofisesta haasteesta, eli siitä, laskeako jokin turvallisuuspoliittinen tapahtuma, sovittu liittorakenne tai puolustusyhteistyö materiaaliseksi tekijäksi vai valitako ainoastaan luvut materiaalisiksi tekijöiksi.

Tämän tutkimuksen tavoitteena ei ole ainoastaan selittää kansainvälisen turvallisuuspolitiikan lopputuloksia vaan myös ymmärtää pohjoismaisen puolustusyhteistyön mahdollisuuksia ja rajoitteita vallitsevassa järjestelmädynamiikassa, jossa valtioiden aikomuksista ei ole varmuutta ja turvallisuuspoliittinen tilanne lähialueillamme on muuttunut. Tarkoitus on yksinkertaistaa ja rationalisoida informaatiotulvaa.

5.5 Mahdollisia jatkotutkimusaiheita

Tämän tutkimuksen ulkopuolelle rajattiin merkittäviä kokonaisuuksia, kuten Pohjoismaiden ja Baltian maiden välinen yhteistyö. Tämän lisäksi Itä-Euroopassa löytyisi Baltian maiden ja Pohjoismaiden lisäksi myös muita rakenteellisen realismin näkökulmasta mielenkiintoisia tutkimuskohteita, kuten Visegrad maat, Ukraina ja Valko-Venäjä.

Itä-Euroopan maat muodostaisivatkin mielenkiintoisen vertailevien tapaustutkimusten kokonaisuuden. Useampi otanta mahdollistaisi lisäksi tässä tutkimuksessa käytettyjen ennako-oletusten testaamisen. Tosin ennako-oletusten mukaisia analyysiyksiköitä, eli tarkasteltavia tekijöitä, vähentämällä aiheittakin voitaisiin laventaa. Tosin tässä vaiheessa tutkija joutuisi pohtimaan, mitä teoria lopulta selittää.

Arktisen alueen viitekehyksessä myös Islannin turvallisuuspoliittinen asema voisi tulla aiheelliseksi tutkimuksen kohteeksi. Tässä tutkimuksessa Islanti jätettiin tarkastelun ulkopuolelle johtuen maantieteellisesti rajatusta järjestelmäteoreettisesta näkökulmasta: Islannin heikoista kyvyistä johtuen sen järjestelmään muodostamat paineet ovat vähäiset ja näin ollen sen merkitys muiden valtioiden ulko- ja turvallisuuspoliittisiin päätöksiinkin on vähäinen, mikä geopoliittisesta kysymyksenasettelutavasta riippuen voidaan tulkita joko Islannin vahvuudeksi tai heikkoudeksi.²⁸⁹

Tutkimuksessa käytetty ajallinen rajaus oli pro gradun laajuiseen tutkimukseen välttämätön, mutta syvällisempi ymmärrys syy-seuraus -suhteista, eli siitä, miksi valtiot ovat liittoutuneet tai jättäneet liittoutumatta Pohjois-Euroopan alueella, voidaan todennäköisesti saavuttaa ainoastaan tarkastelemalla valtioiden turvallisuuspoliittisia päätöksiä Neuvostoliiton hajoamisesta lähtien.

Tämän tutkimuksen pohjalta olisi mahdollista tarkastella esimerkiksi konstruktivismiin teoreettisista lähtökohdista sitä, miten tässä tutkimuksessa esille nostetut materiaaliset tekijät ovat näkyneet Pohjoismaiden tai yksittäisen Pohjoismaan ulko- ja turvallisuuspoliittisissa selonteoissa. Kyseinen tutkimus voitaisiin nähdä kriittisenä, osittain tämän tutkimuksen näkökulmaa haastavana, tai vaihtoehtoisesti tämän tutkimuksen rajallista näkökulmaa täydentävänä tutkimuksena.

²⁸⁹ Ks. valtion koon merkityksestä: Bergsmann 2001, 25–27. Vrt. Schmidl 2001, 86–87. Vrt. Waltz 1979, 73, 113.

LÄHTEET

Alaviitteiden ja lähteiden merkitsemisessä on noudatettu Joonas Sipilän ja Tommi Koivulan *Kuinka strategiaa tutkitaan* julkaisua vuodelta 2013 sekä alaviitteiden kirjoitetun tekstin ja suorien lainausten osalta mallia on otettu Pekka Sivosen toimittamasta *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen* vuodelta 2013.²⁹⁰

Kirjallisuus ja artikkelit

Aaltola Mika, Sipilä Joonas & Vuorisalo Valtteri 2011, *Securing Global Commons, A Small State Perspective*, 71 FIIA Working Paper June 2011, Ulkopoliittinen instituutti, s. 1–46. [<http://www.fiia.fi/en/program/4/76/>, 9.1.2015]

Aaltola Mika 2014, Chapter 13: *Forward Resilience and Networked Capabilities: Finland's Softer Power Tools in the Wake of Ukraine* Teoksessa: *Advancing U.-S.-Nordic-Baltic Security Cooperation: Adapting Partnership to a New Security Environment*, Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins U.-SAIS (October 9, 2014), s. 157–174. [[http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/books/Advancing_U.S.-Nordic Baltic_Security_Cooperation/Chapter_13_Mika_Aaltola.pdf](http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/books/Advancing_U.S.-Nordic_Baltic_Security_Cooperation/Chapter_13_Mika_Aaltola.pdf), luettu 7.2.2015]

Alasuutari Pertti 2011(neljäs painos), *Laadullinen tutkimus*, Osuuskunta Vastapaino, Tampere 2011.

Astrov Alexander 2011, *The Great Power (mis)Management – The Russian – Georgian War and its Implications for Global Political Order*, Ashgate Publishing edited MPG Books Group UK.

Bailes Alyson JK 2003, *European security from a Nordic Perspective: The Roles for Finland and Sweden*, Teoksessa: Huldt Bo, Ries Tomas, Mörtberg Jan & Davidson Elisabeth (toim.) *The New Northern Security Agenda – Perspectives from Finland and Sweden*, Strategic Yearbook 2004, Swedish National Defence College, Elanders Gotab.

Bergsmann Stefan 2001, *The Concept of Military Alliance*, Teoksessa: Reiter Erich & Gärtner Heinz (toim.) 2001, *Small States and alliances*, Physica-Verlag Heidelberg 2001, s. 25–38.

²⁹⁰ Ks. Sipilä & Koivula 2013, 97–101.

Bersick Sebastian & Duggan Niall 2013, *China's Strategic Development in the Asia-Pacific: Challenges and Prospects*, Teoksessa: Hultt Bo, Sivonen Pekka, Ries Tomas & Hultt Camilla (toim.), *The Emerging Global Security Environment*, The Swedish National Defence College, Edita Västra Aros, s 71–90.

Binnendijk Hans, Cagan Debra L. & Simonyi Andras 2014, Chapter 6: *NATO Enlargement and Enhanced Partnership: The Nordic Case*, Teoksessa: *Advancing U.S.-Nordic-Baltic Security Cooperation: Adapting Partnership to a New Security Environment*, Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins U.-SAIS (October 9, 2014), s. 65–75. [http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/books/Advancing_U.S.-Nordic-Baltic_Security_Cooperation/Chapter_6_Binnendijk_Cagan_Simonyi.pdf, 7.2.2015]

Bloomberg Fred & Saanio Jyri 2003, *Viro, Latvia ja Liettua turvallisuuspoliittisten muutosten kynnyksellä – Baltian maiden integraatoratkaisujen vaikutukset Suomen turvallisuuspoliittiseen asemaan*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 2, Tutkimusselosteita No. 19, Edita Prima Oy

Blombergs Fred 2013A, *Euroopan alueellinen voimatasapainojärjestelmä 1990–2012, Euroopan vakaus rakenteellisen, uusklassisen ja hegemonisen realismin näkökulmasta*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 32, Juvenes Print.

Blombergs Fred 2013B, *Realismi ja strategian tutkimus*, Teoksessa: Sivonen Pekka (toim.) 2013, *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 33, Juvenes Print Oy, s. 5–38.

Bowman Isaiah 2006, *Geography versus Geopolitics*, Teoksessa: Tuathail Gearóid Ó, Dalby Simon & Routledge Paul (toim.), *The Geopolitics reader*, second edition, Routledge Taylor Francis Group London and New York, s. 47–52.

Boyer Yves 2013, *Challenges and Global Role of the European Union*, Teoksessa: Hultt Bo, Sivonen Pekka, Ries Tomas & Hultt Camilla (toim.), *The Emerging Global Security Environment*, The Swedish National Defence College, Edita Västra Aros, s. 139–147.

- Brady Henry E. 2008, *Causation and explanation in social science*, Teoksessa Box-Steffensmeier, Brady Henry E. and Collier David (toim.) 2008, *The Oxford Handbook of Political Methodology*, Oxford University Press, s. 217–270.
- Breitenbauch Henrik 2014, Chapter 12: *Strengthening Nordic-Baltic Defense Capabilities: Open NORDEFCO to the Baltic States*, Teoksessa: *Advancing U.-S.-Nordic-Baltic Security Cooperation: Adapting Partnership to a New Security Environment*, Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins U.-SAIS (October 9, 2014), s. 135–155. [http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/books/Advancing_U.S.-Nordic-Baltic_Security_Cooperation/Chapter_12_Henrik_Breitenbauch.pdf, 7.2.2015]
- Brzezinski Zbigniew 2012, *Strategic Vision – America and The Crisis of Global Power*, Basic Books, A Member of the Perseus Books Group.
- Christensen Svend Aage 2001, *The Danish Experience. Denmark in Nato, 1949-1999*, Teoksessa: Reiter Erich & Gärtner Heinz (toim.) 2001, *Small States and alliances*, Physica-Verlag Heidelberg 2001, Printed in Germany, s. 89–100.
- Clemmesen Michael H. 2012, *On Baltic Views of the Swedish Declaration of Solidarity*. Teoksessa Hugemark Bo (toim.), *Friends in Need – Towards a Swedish Strategy of Solidarity with her Neighbours*, Published by the Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm 2012, s. 251–260.
- Conley Heather A. & Robloff Caroline 2014, Chapter 8: *Challenges to the Nordic-Baltic Region after Crimea As Seen from Washington*, Teoksessa: *Advancing U.-S.-Nordic-Baltic Security Cooperation: Adapting Partnership to a New Security Environment*, Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins U.-SAIS (October 9, 2014), s. 91–106. [http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/books/Advancing_U.S.-Nordic-Baltic_Security_Cooperation/Chapter_1_Ine_Eriksen_Soreide.pdf, 7.2.2015]
- Duke Simon W. 2001, *Small States and European Security*. Teoksessa: Reiter Erich & Gärtner Heinz (toim.) 2001, *Small States and alliances*, Physica-Verlag Heidelberg 2001, s. 39-50.

Esfeld Michael & Lam Vincent 2010, *Holism and Structural Realism*, Teoksessa: Robrecht Vanderbeeken and Bart D'Hooghe (toim.): *Worldviews, science and us. Studies of analytical metaphysics. A selection of topics from a methodological perspective*. Singapore: World Scientific 2010, 10–31, s. 1-16.

[https://serval.unil.ch/resource/serval:BIB_DAEA7AF6EB7A.P001/REF, 9.1.2014]

Eskola Matti, Seppinen Hannele, Tiitta Allan & Tikkanen Matti (toim.) 2008, *Geographica – Maailmankartasto, maanosat, maat, kansat*, Suomenkielinen laitos: Almagest Oy.

Fine Michelle 1994, *Working the Hyphens – Reinventing Self and Other in Qualitative Research*, Teoksessa: Denzin Norman K. & Lincoln Yvonna S. (toim.), *Handbook of Qualitative Research*, SAGE Publications, Inc.

Finnemore Martha 2011, *Legitimacy, hypocrisy, and the social structure of Unipolarity: why being a unipole isn't all it's cracked to be*, Teoksessa: Ikenberry John G., Mastanduno Michael & Wohlforth William C. (toim.), *International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity*, Cambridge University Press, s. 67–98.

Forsberg Tuomas 2013, *The rise of Nordic Defence Cooperation: A Return to Regionalism?* *International Affairs* 89: 5, *International Affairs* © 2013 The Royal Institute of International Affairs. Published by John Wiley & Sons, s.1161–1181.

Forss Stefan, Kiianlinna Lauri, Inkinen Pertti & Hult Heikki 2011, *Venäjän sotilaspoliittinen kehitys ja Suomi*, Maanpuolustuskorkeakoulu Strategian laitos, Julkaisusarja 2: Tutkimus-
losteita No 47, Edita Prima Oy.

Freedman Lawrence 2008, *Strategic Studies and the problem of power*, Teoksessa: Mahnken Thomas G. & Maiolo Joseph A. (toim.), *Strategic Studies – A Reader*, Routledge.

Freedman Lawrence 2014, *Ukraine and The Art of Limited War*, *Survival Global Politics and Strategy*, 56:6, Published online: 25 Nov 2014, s. 7–38.
[<http://dx.doi.org/10.1080/00396338.2014.985432>, 20.1.2015]

Gerring John 2008, Case Selection for Case-study Analysis: Qualitative and Quantitative Techniques. Teoksessa: Box-Steffensmeier Janet M., Brady Henry E. and Collier David (toim.), *The Oxford Handbook of Political Methodology*, Oxford University Press, s. 645–684.

Goertz Garry 2008, *Concepts, Theories, and Numbers: A Checklist for Constructing, Evaluating, and Using Concepts or Quantitative Measures*, Teoksessa: Box-Steffensmeier, Brady Henry E. and Collier David (toim.), *The Oxford Handbook of Political Methodology*, Oxford University Press, s. 97–117.

Granhölm Niklas 2012, *The New Arctic and the North Atlantic – Strategic Significance for Sweden*, Teoksessa: Hugemark Bo (toim.), *Friends in Need – Towards a Swedish Strategy of Solidarity with her Neighbours*, Published by the Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm 2012, s. 261–272.

Græger Nina 2009, *Inside Nato – Outside the EU Norwegian Security and Defence Policy in the High North*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 4: työpapereita No 32, Edita Prima Oy.

Grigas Agnia 2013, *The Politics of Energy and Memory between the Baltic States and Russia*, Ashgate Publishing Limited.

Haas Marcel De 2011, *Chapter 1: Russia's Military Doctrine Development (2000-10)*. Teoksessa: Blank Stephen (toim.) J. 2011, *Russian Military Politics and Russia's 2010 Defence doctrine*, Strategic Studies Institute (SSI), s. 1–62.

[<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub1050.pdf>, 15.2.2014]

Hallding Karl, Nykvist Björn & Persson Åsa 2013, *The New Geopolitics of Environmental Constraints, Changing Ecosystems and Resources Competition*, Teoksessa: Huldt Bo, Sivonen Pekka, Ries Tomas & Huldt Camilla (toim.) *The Emerging Global Security Environment*, The Swedish National Defence College, Edita Västra Aros. s. 301–330.

Helsbourg François 2015, *Preserving Post-Cold War Europe*, Teoksessa: Survival: Global Politics and Strategy, 57:1, s. 31–48. [<http://dx.doi.org/10.1080/00396338.2015.1008293>, 20.1.2015]

Herring Eric 2007, *Military Security*. Teoksessa Collins Alan (toim.), *Contemporary Security Studies*, Oxford University Press Inc., New York. s. 129-145.

Hirsijärvi Sirkka, Remes Pirkko & Sajavaara Paula 2010, *Tutki ja kirjoita*, 15. -16. painos, Kariston kirjapaino Oy, Hämeenlinna 2010

Horowitz Michael C. 2010, *The Diffusion of Military Power – Causes and Consequences for international Politics*, Princeton University Press.

Hugemark Bo 2012A, *Historical Background to the Swedish Declaration of Solidarity*, Teoksessa: Hugemark Bo (toim.), *Friends in Need – Towards a Swedish Strategy of Solidarity with her Neighbours*, Published by the Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm 2012, s. 9–25.

Hugemark Bo 2012B, *Are we Capable of Making Decisions? (Early warning, decision-making and freedom of action)*. Teoksessa Hugemark Bo (toim.), *Friends in Need – Towards a Swedish Strategy of Solidarity with her Neighbours*, Published by the Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm 2012, s. 251–260.

Hugemark Bo 2012C, *How can the Declaration of Solidarity Contribute to Peace and Stability in Our Neighbourhood? (Early warning, decision-making and freedom of action)*, Teoksessa: Hugemark Bo (toim.), *Friends in Need – Towards a Swedish Strategy of Solidarity with her Neighbours*, Published by the Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm 2012, s. 287–297.

Ikenberry John G. 2011, *The Liberal sources of American unipolarity*, Teoksessa: Ikenberry John G., Mastanduno Michael & Wohlforth William C. (toim.), *International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity*, Cambridge University Press. s. 216–251.

Ikenberry John G., Mastanduno Michael & Wohlforth William C. 2011, *Introduction: unipolarity, state behavior, and systemic consequences*, Teoksessa: Ikenberry John G., Mastanduno Michael & Wohlforth William C. (toim.), *International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity*, Cambridge University Press. s. 1–32.

International Institute for Strategic Studies 2008: *The Military Balance: Country comparisons - commitments, force levels and economics*, *The Military Balance*, 108:1. Routledge, s. 419–450. [<http://dx.doi.org/10.1080/04597220801912895>]

International Institute for Strategic Studies 2013A: Strategic Survey, *Strategic Geography*, 113:1, Routledge, s. i–xx. [<http://dx.doi.org/10.1080/04597230.2013.830473>]

International Institute for Strategic Studies 2013B: Strategic Survey, *Russia and Eurasia*, 113:1, Routledge, s. 153–174. [<http://dx.doi.org/10.1080/04597230.2013.830458>]

International Institute for Strategic Studies 2015: Strategic Survey, *Prospectives*, 114:1, Routledge, s. 379–388. [<http://dx.doi.org/10.1080/04597230.2014.954406>]

Iso-Markku Tuomas 2013, *European Defence Under Scrutiny – What Can Be Expected From The European Council?* FIIA Briefing Paper 145, November 2013, Ulkopoliittinen instituutti [http://www.fiia.fi/fi/publication/376/european_defence_under_scrutiny/, 1.9.2014]

Jackson Robert & Sørensen Georg 2003, *Introduction to International Relations Theories and Approaches*, second edition, Oxford University Press.

Jervis Robert 2011, *Unipolarity: a structural perspective*, Teoksessa: Ikenberry John G., Mastanduno Michael & Wohlforth William C. (toim.), *International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity*, Cambridge University Press, s. 252–281.

Juntunen Alpo 2003, *Russia's geopolitical interests in the Baltic*, Teoksessa: Huldts Bo, Ries Tomas, Mörtberg Jan & Davidson Elisabeth (toim.), *Strategic Yearbook 2004: The New Northern Security Agenda: Perspectives from Finland and Sweden*, Swedish National Defence College, Elanders Gotab, s. 267–290.

Juntunen Alpo 2009, *Venäjän Imperiumin Paluu*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 25, Edita Prima Oy.

Järvenpää Pauli 2014A, *Zapad-2013 – A View from Helsinki*, Copyright © The Jamestown Foundation, August 2014
 [http://www.jamestown.org/uploads/media/Zapad_2013_View_From_Helsinki_-_Full.pdf, 1.2.2015]

Järvenpää Pauli 2014B, Chapter 7: *Challenges to the Nordic-Baltic Region after Crimea: A Baltic View*, Teoksessa: *Advancing U.-S.-Nordic-Baltic Security Cooperation: Adapting Partnership to a New Security Environment*, Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins U.-SAIS (October 9, 2014). [http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/books/Advancing_U.S.-Nordic-Baltic_Security_Cooperation/Chapter_7_Pauli_Jarvenpaa.pdf, 7.2.2015], s. 77–90.

Kennan George F. 2006, *The Sources of Soviet Conduct*, Teoksessa: Tuathail Geróid Ó, Dalby Simon & Routledge Paul (toim.), *The Geopolitics reader*, second edition, Routledge Taylor Francis Group London and New York, s. 78–81.

Kerttunen Mika 2013, *Sotilasstrategia: sotilasstrategian tutkimuksen perusteista*, Teoksessa: Sivonen Pekka (toim.) 2013, *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 33, Juvenes Print Oy, s. 39–52.

Koivula Tommi & Forss Stefan 2012, *Historical Background to the Swedish Declaration of Solidarity*. Teoksessa: Hugemark Bo (toim.), *Friends in Need – Towards a Swedish Strategy of Solidarity with her Neighbours*, Published by the Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm 2012, s. 9–25.

Korhonen Kaisa 2010, *Ehdotus Pohjolan liittovaltiosta*, FIIA COMMENT 8/2010, Ulkopo liittinen instituutti [http://www.fiia.fi/fi/publication/150/ehdotus_pohjolan_liittovaltiosta/, 3.8.2014].

Koskinen Ismo & Palomäki Jari (toimittaneet) 2010, *Raili Kaupin kirjoitukset 4 logiikka käsite-teoria scientia generalis*, Copyright © 2010 Tampere University Press.

Käpylä Juha & Mikkola Harri 2013, *THE GLOBAL ARCTIC The Growing Arctic Interests of Russia, China ,the United States and the European Union*, FIIA BRIE FING PAPER 133 • August 2013, Ulkopoliittinen instituutti

Le Billon Philippe 2006, *The Geopolitical Economy of 'Resource Wars*, Teoksessa: Tuathail Gearóid Ó, Dalby Simon & Routledge Paul (toim.), *The Geopolitics reader*, second edition, Routledge Taylor Francis Group London and New York, s. 203–208.

Leijonhielm Jan 2012, *Russian Foreign, Defence and Security Policy*. Teoksessa: Hugemark Bo (toim), *Friends in Need – Towards a Swedish Strategy of Solidarity with her Neighbours*, Published by the Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm 2012, s. 77–111.

Levy Jack S. 2008, *Counterfactuals and Case Studies*. Teoksessa: Box-Steffensmeier Janet M., Brady Henry E. and Collier David (toim.) 2008, *The Oxford Handbook of Political Methodology*, Oxford University Press. s. 627–644.

Limnéll Jarno 2009, *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 29, Edita Prima Oy.

Lukyanov Fyodor 2013, *Russian Alternatives Until the Year 2020*, Teoksessa: Huldt Bo, Sivonen Pekka, Ries Tomas & Huldt Camilla (toim.) 2013, *The Emerging Global Security Environment*, The Swedish National Defence College, Edita Västra Aros. s. 53–70.

Lunde Leiv 2014, Chapter 16: *High North–Increasing Tension? A Nordic Perspective*, Teoksessa: *Advancing U.-S.-Nordic-Baltic Security Cooperation: Adapting Partnership to a New Security Environment*, Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins U.-SAIS (October 9, 2014). [http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/books/Advancing_U.S.-Nordic-Baltic_Security_Cooperation/Chapter_16_Leiv_Lunde.pdf, 7.2.2015]. s. 189–198.

Lynn-Jones Sean M. 2008, *Realism and Security Studies*. Teoksessa Snyder Graig A. (toim.) 2008, *Contemporary Security and Strategy*, toinen painos, Published 2008 by PALGRAVE MACMILLAN.

Malkki Janne 2013, *Megatrends in the Foundations of International Power*, Teoksessa: Huldt Bo, Sivonen Pekka, Ries Tomas & Huldt Camilla (toim.) 2013, *The Emerging Global Security Environment*, The Swedish National Defence College, Edita Västra Aros. s. 217–238.

Mastanduno Michael 2011, *System maker and privilege taker: US power and the international political economy*, Teoksessa: Ikenberry John G., Mastanduno Michael & Wohlforth William C. (toim.), *International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity*, Cambridge University Press. s. 140–177.

Mearsheimer John J. 1983, *Conventional Deterrence*, Cornell University Press.

Mearsheimer John J. 1994/1995, "The False Promise of International Institutions," *International Security*, Vol. 19, No. 3, s. 5–56. [<http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/A0021.pdf>, 8.7.2014]

Mearsheimer John J. 2001, *The Tragedy of Great Power politics*, University of Chicago, W. W. Norton & Company, New York, London.

Metsämuuronen Jari 2007, *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*, Gummerus kirjapaino Oy, Vaajakoski.

Morgenthau Hans J. 1948, (revised by Kenneth W. Thompson 1993), *Politics Among Nations – The Struggle for Power and Peace*, The McGraw-Hill Companies, Inc.

Mosser Michael W. 2001, *Engineering Influence: The Subtile Power of Small States in the CSCE/OSCE*, Teoksessa: Reiter Erich & Gärtner Heinz (toim.) 2001, *Small States and alliances*, Physica-Verlag Heidelberg 2001, Printed in Germany, s. 63–84.

Neretnieks Karlis 2012, *Military-strategic Options*. Teoksessa: Hugemark Bo (toim.), *Friends in Need – Towards a Swedish Strategy of Solidarity with her Neighbours*, Published by the Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm 2012, s. 175–220.

Ojanen Hanna 2014, *Nordic Defence Cooperation – Inspiration for the EU or A Lesson in Matching Expectations?* Tepsa Policy Paper, Tampere, February 2014. [<http://www.tepsa.eu/wp-content/uploads/2014/02/Hanna-Ojanen-TEPSA-Policy-Paper-February-2014-final2.pdf>, 7.2.2015]

Panda Jagannath P. 2013, *India and the Emerging Global Order – Rationalising a Developing Worldview?*, Teoksessa: Huldt Bo, Sivonen Pekka, Ries Tomas & Huldt Camilla (toim.), *The Emerging Global Security Environment*, The Swedish National Defence College, Edita Västra Aros, s. 91–116.

Palosaari Teemu 2013, *Neither Neutral Nor Non-aligned – The Europeanization of Finland’s foreign and security policy*, Finnish foreign policy papers 03, December 2013, Ulkopoliittinen instituutti [http://www.fiia.fi/fi/publication/388/neither_neutral_nor_non-aligned/, 6.5.2014]

Posen Barry R. 2011, *From Unipolarity to multipolarity: transition in sight?*, Teoksessa: Ikenberry John G., Mastanduno Michael & Wohlforth William C. (toim.), *International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity*, Cambridge University Press, s. 317–341.

Puheloinen Ari 1999, *Russia’s Geopolitical Interests in the Baltic Area*, National Defence College, Finnish Defence Studies, Oy Edita Ab, Pasilan kirjapaino.

Raitasalo Jyri & Sipilä Joonas 2007, *Mikä Suomea uhkaa? Laaja turvallisuuskäsitys ja uhkakuva politiikka näkökulmina Suomen turvallisuuspolitiikkaan*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkiasusarja 4, työpapereita No 23, Edita Prima Oy.

Raitasalo Jyri 2008, *Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus*, Maanpuolustuskorkeakoulu strategian laitos, julkaisusarja 1: strategian tutkimuksia no 23, Edita Prima Oy

Rautala Ari 2013, *Arktinen alue Venäjän sotilaallisesta näkökulmasta*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 4: työpapereita No 48, Juvenes Print Oy.

Razāns Andris 2014, Chapter 9: *Energy Security in the Baltic-Nordic Region*, Teoksessa: *Advancing U.-S.-Nordic-Baltic Security Cooperation: Adapting Partnership to a New Security Environment*, Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins U.-SAIS (October 9, 2014), s. 107–112. [http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/books/Advancing_U.S.-Nordic-Baltic_Security_Cooperation/Chapter_9_Andris_Razans.pdf.pdf, 7.2.2015]

Ries Tomas 2003, *The New Nordic Security Agenda*, Teoksessa: Huldt Bo, Ries Tomas, Mörtberg Jan & Davidson Elisabeth (toim.) *The New Northern Security Agenda – Perspectives from Finland and Sweden*, Strategic Yearbook 2004, Swedish National Defence College, Elanders Gotab, s. 21–58.

Roponen Hannu 2011, *Itämeri strategisena kuljetustienä – Itämeren kaasuputken merkitys diskurssianalyttisessä tarkastelussa*, Diplomityö, Yleisesikuntaupseerikurssi 55, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategia, Maanpuolustuskorkeakoulun kurssikirjasto.

Russett Bruce, Starr Harvey & Kinsella David 2010, *World Politics The Menu for Choice*, yhdeksäs painos, Wadsworth, Cengage Learning.

Rydell Stig & Forss Stefan 2013, *Tie kohti uutta pohjoismaista turvallisuusstrategiaa*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 4: työpapereita, No 45, Juvenes Print Oy.

Salmela Laura 2011, *Nordic Cooperation and The Far North*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 2: tutkimuselosteita No 46, Edita Prima Oy

Salonius-Pasternak Charly 2013, *Ruotsin puolustuspolitiikan periaatteet ja käytäntö ovat ristiriidassa*, FIIA COMMENT 19/2013, Ulkopoliittinen instituutti [http://www.fiia.fi/fi/publication/381/ruotsin_puolustuspolitiikan_periaatteet_ja_kaytanta_ovat_ristiriidassa/, 3.8.2014]

Salonius-Pasternak Charly 2014, *Kriisinhallinnan aikakausi Natossa päättyy*, FIIA COMMENT 9/2014, Ulkopoliittinen Instituutti [http://www.fiia.fi/fi/publication/431/kriisinhallinnan_aikakausi_natossa_paattyy/, 15.1.2015].

Santesson Olof 2012, *With the Consent of the People*, Teoksessa: Hugemark Bo (toim.), *Friends in Need – Towards a Swedish Strategy of Solidarity with her Neighbours*, Published by the Royal Swedish Academy of War Sciences, s. 229–250.

Schmidl Erwin A. 2001, *Small States and International Operations*, Teoksessa: Reiter Erich & Gärtner Heinz (toimittaneet), *Small States and alliances*, Physica-Verlag Heidelberg 2001, Printed in Germany, s. 85–88.

Schweller L. Randall 1998, *Deadly Imbalances – Tripolarity and Hitler’s Strategy of World Conquest*, Columbia University Press.

Sipilä Joonas & Koivunen Tommi 2013, *Kuinka Strategiaa Tutkitaan*. Maanpuolustus-korkeakoulu Strategian Laitos, Julkaisusarja 2: Tutkimuselosteita No 50, Juvenes Print Oy.

Smith Keith 2014, Chapter 10: *Bringing Nordic Energy Security to the Baltic States*, Teoksessa: *Advancing U.-S.-Nordic-Baltic Security Cooperation: Adapting Partnership to a New Security Environment*, Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins U.-SAIS (October 9, 2014), s. 113–126. [http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/books/Advancing_U.S.-Nordic-Baltic_Security_Cooperation/Chapter_10_Keith_Smith.pdf, 7.2.2015]

Søreide Ine Eriksen 2014, Chapter 1: *Security Challenges in the High North: Norwegian Perspectives*, Teoksessa: *Advancing U.-S.-Nordic-Baltic Security Cooperation: Adapting Partnership to a New Security Environment*, Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins U.-SAIS (October 9, 2014), s. 1–11. [http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/books/Advancing_U.S.-Nordic-Baltic_Security_Cooperation/Chapter_1_Ine_Eriksen_Soreide.pdf, 7.2.2015]

Syrjälä Leena, Ahonen Sirkka, Syrjäläinen Eija & Saari Seppo 1996, *Laadullisen tutkimuksen työtapa*, 1.-3. painos, Kirjapaino Oy, West Point Rauma.

Thuathail Gearóid 2006, *General Introduction – Thinking Critically about Geopolitics*, Teoksessa: Ó, Dalby Simon & Routledge Paul (toim.), *The Geopolitics reader*, second edition, Routledge Taylor Francis Group London and New York, s. 1–14.

Treverton Gregory F. 2013, *The United States and Emerging Global Security Challenges*, Teoksessa: Huldt Bo, Sivonen Pekka, Ries Tomas & Huldt Camilla (toim.) 2013, *The Emerging Global Security Environment*, The Swedish National Defence College, Edita Västra Aros, s. 25–52.

Tunberger Johan 2003, *Please, Business Instead of Buzzwords*, Teoksessa: Huldt Bo, Ries Tomas, Mörtberg Jan & Davidson Elisabeth (toim.) *The New Northern Security Agenda – Perspectives from Finland and Sweden*, Strategic Yearbook 2004, Swedish National Defence College, Elanders Gotab, s. 153–164.

Tunberger Johan 2012, *Predictable Unpredictability*. Teoksessa: Hugemark Bo (toim.) *Friends in Need – Towards a Swedish Strategy of Solidarity with her Neighbours*, Published by the Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm 2012, s. 69–75.

Visuri Pekka 2002, *Maailmanpolitiikan muutos ja Suomi – Arvio syksyn 2001 terrori-iskujen vaikutuksista*, Taloustieto Oy, Yliopistopaino 2002.

Wahlbäck Krister 2012, *Nordic Solidarity – a Problematic Affair*. Teoksessa: Hugemark Bo (toim.), *Friends in Need – Towards a Swedish Strategy of Solidarity with her Neighbours*, Published by the Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm 2012, s. 27–68.

Walt Stephen M. 1987, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press.

Walt Stephen M. 1998, *International Relations: One World, Many Theories*, Foreign Policy, No. 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge. (Spring, 1998), s. 29–32, 34–46. [<http://faculty.maxwell.syr.edu/hpschmitz/PSC124/PSC124Readings/WaltOneWorldManyTheories.pdf>, 7.7.2014]

Walt Stephen M. 2011, *Alliances in a unipolar World*, Teoksessa: Ikenberry John G., Mastanduno Michael & Wohlforth William C. (toim.), *International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity*, Cambridge University Press, s. 99–139.

Waltz Kenneth N. 1979, *Theory of international Politics*, Addison-Wesley Publishing Company, Inc

Winnerstig Mike 2012, *The EU's and NATO's Security Guarantees – Credibility and Effects*. Teoksessa: Hugemark Bo (toim.), *Friends in Need – Towards a Swedish Strategy of Solidarity with her Neighbours*, Published by the Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm 2012, s. 113–134.

Winnerstig Mike 2014, Chapter 4: *From Neutrality to Solidarity? Sweden's Ongoing Geopolitical Reorientation*, Teoksessa: *Advancing U.-S.-Nordic-Baltic Security Cooperation: Adapting Partnership to a New Security Environment*, Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins U.-SAIS (October 9, 2014), s. 35–47. [http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/books/Advancing_U.S.-Nordic-Baltic_Security_Cooperation/Chapter_4_Mike_Winnerstig.pdf, 7.2.2015]

Wohlforth William C. 2011, *Unipolarity, status competition, and great power war*, Teoksessa: Ikenberry John G., Mastanduno Michael & Wohlforth William C. (toim.), *International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity*, Cambridge University Press, s. 33–66.

Valtiolliset selonteot, raportit ja tiedotteet

Katainen Jyrki 18.4.2013, Maanpuolustuskurssiyhdistys: *Pääministeri Jyrki Kataisen puhe MPKY:n vuosikokouksessa Helsingin yliopiston juhlasalissa 18.4.2013*, [<http://www.maanpuolustuskurssiyhdistys.fi/#!puhe18042013katainen/c1pf3>, 8.8.2014].

Norja, Ministry of Environment 2011, *First update of the Integrated Management Plan for the Marine Environment of the Barents Sea–Lofoten Area*, Meld. St. 10 (2010–2011) Report to the Storting (white paper) [https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/meld.-st.-10-20102011/id635591/?docId=STM201020110010000EN_EPIS&ch=1&q=&ref=search&term=, 12.2.2015]

Norja, Ministry of Environment 2013, *Integrated Management of the Marine Environment of the North Sea and Skagerrak (Management Plan)*, Meld. St. 37 (2012–2013), Report to the Storting (white paper).

[<https://www.regjeringen.no/contentassets/f9eb7ce889be4f47b5a2df5863b1be3d/engb/pdfs/stm201220130037000engpdfs.pdf>, 12.2.2015]

Norja, Ministry of Finance 2013, Long-term Perspectives on the Norwegian Economy 2013 – a summary, St.12 (2012–2013) Report to the Storting (White Paper). [https://www.regjeringen.no/contentassets/0825e498ab40465ea3836b06bebd6b93/engb/pdfs/stm201220130012000engpdfs.pdf, 7.1.2015]

Norja, Ministry of Defence 2013, *Norwegian Defence 2013, Facts and Figures*, Norwegian Ministry of Defence, 1-34. Meld. St. 14 (2012–2013) Report to the Storting (White Paper)

Ruotsi, Ministry for Foreign Affairs 2012, Ministry for Foreign Affairs areas of the Budget Bill for 2013, UD INFO, September 2012 [http://www.government.se/content/1/c6/20/03/88/9927958a.pdf, 5.1.2015]

Ruotsi, Regeringskansliet 2014, *International Defence Cooperation Efficiency, Solidarity, Sovereignty*, Report from the Inquiry on Sweden's International Defence Cooperation Fö 2013:B.

Stoltenberg Thorvald 2009, *NORDIC COOPERATION ON FOREIGN AND SECURITY POLICY, Proposals presented to the extraordinary meeting of Nordic foreign ministers in Oslo on 9 February 2009*, [This report can be downloaded from www.regjeringen.no/ud or from the websites of the Finnish, Icelandic and Swedish Ministries of Foreign Affairs.]

Stoltenberg Thorvald 2009, (epävirallinen suomennos) *Pohjoismaiden ulko- ja turvallisuuspoliittinen yhteistyö Ehdotus Pohjoismaiden ulkoministereille ylimääräisessä pohjoismaisessa ulkoministerikokouksessa Oslossa 9. helmikuuta 2009*. [http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fformin.finland.fi%2Fpublic%2Fdownload.aspx%3FID%3D40312%26GUID%3D%257B7E10642B-D6C0-4E4A-A899-60945C3C5DE8%257D&ei=sbcFVabgKoaiyAO6hoDwAQ&usq=AFQjCNGcanwffUhgGN2i bnXku54g_XOHC4g&bvm=bv.88198703,d.bGQ, 15.9.2014]

Suomi, Puolustusvoimat 22.2.2015, *Perustietoa, Puolustusvoimat uudistuu 2015, Rakenne ja henkilöstö vuonna 2015 JA Maavoimat, Ajankohtaista, Maavoimien artikkelit, Maavoimien taistelu uudistuu*, Puolustusvoimien internet sivusto: Puolustusvoimat.fi (linkki on liian pitkä, 22.2.2015)

Suomi, Puolustusvoimat 2013, *Turvallinen Suomi – Tietoja Suomen kokonaisturvallisuudesta*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Juvenes print.

Suomi, Puolustusministeriö 2011, *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia – Valtioneuvoston periaatepäätös 16.12.2010*, Vammalan kirjapaino

Suomi, Puolustusministeriö 2014A, Puolustusministeriön internet sivusto: *Puolustuspolitiikka, Pohjoismainen puolustusyhteistyö, Historia*. [<http://www.defmin.fi/index.phtml?s=726>, 20.8.2014]

Suomi, Puolustusministeriö 2014B, *ACTION PLAN FOR DEEPENED DEFENCE COOPERATION BETWEEN SWEDEN AND FINLAND, The Government of Sweden represented by the Ministry of Defence and The Ministry of Defence of Finland, Done at Helsinki this 6 th day of May 2014, in duplicate in the English language*. [http://www.defmin.fi/files/2833/ACTION_PLAN_FOR_DEEPENED_DEFENCE_COOPERATION_BETWEEN_SWEDEN_AND_FINLAND.pdf, 10.8.2014]

Suomi, Puolustusministeriö 2014C, Puolustusministeriön internet sivusto: *Nato, Suomen Nato-yhteistyö*. [http://www.defmin.fi/tehtavat_ja_toiminta/puolustuspolitiikka/nato/suomen_nato-yhteistyö, 8.8.2014]

Suomi, Puolustusministeriö 2014D, *Lehdistötiedotteet, 12.5.2014: Suomi ja Norja tiivistävät arktista yhteistyötä*, [<http://formin.finland.fi/public/Print.aspx?contentid=305990&nodeid=48521&culture=fi-FI&contentlan=1>, 5.1.2014]

Suomi, Puolustusministeriö 17.2.2015, Raportti Suomen ja Ruotsin välisen puolustusyhteistyön tiivistämisedellytyksistä: *Final reports on deepened defence cooperation between Finland and Sweden*. [http://www.defmin.fi/files/3074/Final_reports_on_deepened_defence_cooperation_between_Finland_and_Sweden.pdf, 22.3.2015]

Suomi, Rajavartiolaitos 5.11.2014, *Meripelastustoimen uhka-analyysi*.
[http://www.raja.fi/download/38728_Uhka-analyysi.pdf?493a6992c4d2d188, 25.2.2015]

Suomi, Tulli 16.6.2014, *Suomen ja Venäjän välinen kauppa*,
[<http://www.tulli.fi/fi/tiedotteet/ulkomaankauppatilastot/katsaukset/maat/venaja14/index.html>,
12.1.2015]

Suomi, Ulkoasiainministeriö 2007, *Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutukset*, Suur-
lähettiläs Antti Sierla.

Suomi, Ulkoasianministeriö 24.2.2015, Kansainvälinen yhteistyö, Arktinen neuvosto
[<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=48522&contentlan=1&culture=fi-FI>,
24.3.2015]

Suomi, Valtioneuvoston kanslia 2012, *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012, Val-
tioneuvoston selonteko*, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja, 5/2012, Valtioneuvoston
kanslia, Edita Prima.

Suomi, Valtioneuvoston kanslia 2014, *Pääministerin ilmoitus eduskunnalle Ukrainan tilan-
teesta 2.9.2014*, *Pääministeri Alexander Stubb*.
[<http://vnk.fi/ajankohtaista/puheet/puhe/fi.jsp?oid=423723>, 2.9.2014]

Venäjä, sotilasdoktriini 2010, englanninkielinen käännös: *The Military Doctrine of the Rus-
sian Federation approved by Russian Federation presidential edict on 5 February 2010*.
[http://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf , 18.8.2014]

Muut raportit, verkkouutiset ja mielipidekirjoitukset

Bordner Bruce 1997, *Rethinking Neorealist Theory: Order Within Anarchy*, University of
Virginia, December 1997. [<http://www.brucebordner.com/Neorealism.html>, 19.8.2014]

Danske Bank 2015, *Nordic Outlook Economic and financial trends*, January 2015.
[[http://danskeanalyse.danskebank.dk/abo/NordicOutlook080115/\\$file/NordicOutlook_080115](http://danskeanalyse.danskebank.dk/abo/NordicOutlook080115/$file/NordicOutlook_080115.pdf)
.pdf, 18.2.2015]

Fenenko Alexey 15.1.2015, *Russia's new best friend in the Arctic could be Denmark*, Russia Direct verkkojulkaisu. [<http://www.russia-direct.org/analysis/russias-new-best-friend-arctic-could-be-denmark>, 18.2.2015]

Forbes verkkolehti 9.10.2014, *For Putin, Oil Decline Worse Than Obama's Sanctions*. [<http://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2014/10/09/declining-oil-hurting-putins-economy-more-than-u-s-sanctions/>, 18.1.2015]

Gorenburg Dimitry 7.8.2014, *Russian Interests and Policies in the Arctic*, War On the Rocks. [<http://warontherocks.com/2014/08/russian-interests-and-policies-in-the-arctic/>, 22.2.2015]

Helsingin sanomat 15.12.2014, *Tanska vaatii itselleen kolmen Suomen kokoista aluetta Pohjoisnavan ympäriltä*. [<http://www.hs.fi/ulkomaat/a1418617682298>, 2.2.2015]

Helsingin sanomat 17.2.2015, *Suomi ja Ruotsi esittävät puolustusyhteistyön laajentamista – ei esitystä puolustusliitosta*, Kotimaa 17.2.2015 19:00 Päivitetty 17.2.2015 21:29. [<http://www.hs.fi/kotimaa/a1424149743584>, 21.5.2015]

Ilves Toomas Hendrik 2014, SvD Nyheter 10.5.2014: *Sverige pekas ut som säkerhetshål, 10 maj 2014*. [http://www.svd.se/nyheter/inrikes/sverige-pekas-ut-som-sakerhetshal_3548366.svd, 2.9.2014]

Makarov Nikolai 2012, Yle uutiset 7.6.2012, Kotimaa: *Kenraali Makarovin puhe kokonaisuudessaan*. [http://yle.fi/uutiset/kenraali_makarovin_puhe_kokonaisuudessaan/6169951, 10.10.2014]

Markov Sergei 2014, Defence News 12.6.2014: *Russia Warns Sweden and Finland Against NATO Membership, Jun. 12, 2014 - 03:45AM*. [<http://www.defensenews.com/article/20140612/DEFREG01/306120040/Russia-Warns-Sweden-Finland-Against-NATO-Membership>, 2.9.2014]

Mearsheimer John J. 2014A, *Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault – The Liberal Delusions That Provoked Putin*, Foreign Affairs. [<http://www.foreignaffairs.com/articles/141769/john-j-mearsheimer/why-the-ukraine-crisis->

is-the-west's-fault#cid=soc-twitter-at-essay-why_the_ukraine_crisis_is_the-000000,
21.8.2014]

Mearsheimer John J. 2014B, *Getting Ukraine Wrong*, International New York Times, The Opinion Pages, March 13, 2014.

[<http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/Getting%20Ukraine%20Wrong.pdf>, 18.2.2014]

Metodix 5.3.2015, 7.1 *Tieteellisen päättelyn logiikat.*

[http://www.metodix.com/fi/sisallys/01_menetelmat/01_tutkimusprosessi/02_tutkimisen_taito_ja_tiedon_hankinta/07_tutkimuksen_logiikka/, 5.3.2015]

Möttölä Kari 2013, Ulkopoliitikka internet sivusto: *Ulkopoliitikka julkaisee verkkosivuillaan professori Kari Möttölen alustuksen, jonka hän piti marraskuussa 2013 ulkoasiainministeriön järjestämässä seminaarissa "Tutkimus kohtaa politiikan"*.

[http://www.ulkopoliitikka.fi/artikkeli/1273/ulkopoliitiikan_tutkimuksesta_kaytantoon/, 13.8.2014]

Neste Oil 22.2.2015, *Sijoittajat, Markkinatietoa, Raakaöljyn hinta*, verkkosivusto.

[<http://www.nesteoil.fi/default.asp?path=35,52,107,6683,6689>, 22.2.2015]

Nord Stream 25.2.2015, *The Project, The Pipeline*, Hankkeen kotisivu. [<https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/>, 25.2.2015]

Nordefco 21.5.2014A, *NORDEFECO – have the expectations been met?*

[http://www.nordefco.org/files/NDIS_briefs/1_Sverre%20Diesen.pdf, 23.2.2015]

Nordefco 21.5.2014B, *In a broader security policy and strategic perspective – what role can Nordic defence cooperation play? An academic perspective on Nordic defence cooperation.*

[http://www.nordefco.org/files/NDIS_briefs/4_Paal%20Sigurd%20Hilde.pdf, 23.2.2015]

Norden, Ruotsi 22.2.2015, *Pohjola*, Pohjoismaiden internet sivusto. [http://www.pohjolaa-norden.fi/fi/tietoa_pohjoismaista/ruotsi/politiikka_ja_talous/?id=190, 22.2.2015]

Norden, Tanska 7.2.2015, *Tietoa Pohjoismaista, Tietoa Tanskasta*, Pohjoismaiden internet sivusto. [<http://www.norden.org/fi/tietoa-pohjoismaista/pohjoismaat-sekae-ahvenanmaa-faersaaret-ja-groenlanti/tietoa-tanskasta>, 7.2.2015]

Norden 7.2.2015, *Tietoa Pohjoismaista, Tietoa Norjasta*, Pohjoismaiden internet sivusto. [<http://www.norden.org/fi/tietoa-pohjoismaista/pohjoismaat-sekae-ahvenanmaa-faersaaret-ja-groenlanti/tietoa-norjasta>, 7.2.2015].

Numminen Lotta 3.3.2010, *Norja ja Venäjä sopuun Barentsin merirajasta*, Ulkopoliittinen instituutti, kolumni. [http://www.fiia.fi/se/blog/290/norja_ja_venaja_sopuun_barentsin_merirajasta/, 8.2.2015]

Suomisanakirja.fi [<http://www.suomisanakirja.fi/negaatio>, 22.8.2014]

Taloussanomat 18.1.2015. [<http://www.taloussanomat.fi/porssi/sanakirja/termi/kansantuote/>, 18.1.2015]

USA TODAY 19.2.2015, *Marsh: Geopolitical risks of Greek debt crisis*, [<http://www.usatoday.com/story/money/columnist/2015/02/19/david-marsh-greece-europe-debt-crisis/23705491/>, 18.2.2015].

Walt Stephen M. 2014A, *No-Bluff Putin – Anyone who says Russia is losing in Ukraine doesn't understand how this game is played*, Foreign Policy mielipidekirjoitus. [http://www.foreignpolicy.com/articles/2014/06/04/no_bluff_putin_russia_ukraine_obama_to_m_friedman, 18.8.2014]

Tilastolliset julkaisut

The World Bank 2015, *Data, World Development Indicators*.
[<http://databank.worldbank.org/data/views/reports/map.aspx>]

The World Bank Data tietojärjestelmän täysimääräinen hyödyntäminen vaatii kirjautumisen.

Tutkimuksessa käytetyt indikaattorit ovat:

- *Central government debt, total (% of GDP)*
- *Energy imports, net (% of energy use)*
- *GDP (current US\$)*
- *High-technology exports (current US\$)*
- *Net trade in goods and services (BoP, current US\$)*
- *Military expenditure (% of GDP)*
- *Total natural resources rents (% of GDP)*
- *Total reserves (includes gold, current US\$).*

ITC 2015, *International Trade Center, Trade Map*, [<http://www.trademap.org/Index.aspx>]

ITC tietojärjestelmän täysimääräinen hyödyntäminen vaatii kirjautumisen. Tutkimuksessa käytetyt indikaattorit ovat:

- *List of supplying markets for a product imported by Finland Product: TOTAL All products (share in value %)*
- *List of supplying markets for a product imported by Sweden Product: TOTAL All products (share in value %)*
- *List of supplying markets for a product imported by Norway Product: TOTAL All products (share in value %)*
- *List of supplying markets for a product imported by Denmark Product: TOTAL All products (share in value %)*
- *List of supplying markets for a product imported by Russia Product: TOTAL All products (share in value %)*
- *List of supplying markets for a product exported by Finland Product: TOTAL All products (share in value %)*
- *List of supplying markets for a product exported by Sweden Product: TOTAL All products (share in value %)*
- *List of supplying markets for a product exported by Norway Product: TOTAL All products (share in value %)*

- *List of supplying markets for a product exported by Denmark Product: TOTAL All products (share in value %)*
- *List of supplying markets for a product exported by Russia Product: TOTAL All products (share in value %)*
- *List of supplying markets for a product exported by Finland Product: 2709 Crude petroleum oils (share in value %)*
- *List of supplying markets for a product imported by Sweden Product: 2709 Crude petroleum oils (share in value %)*
- *List of supplying markets for a product imported by Norway Product: 2709 Crude petroleum oils (share in value %)*
- *List of supplying markets for a product imported by Denmark Product: 2709 Crude petroleum oils (share in value %)*

International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance*: 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2015. Routledge.

Taulukoissa käytetty IISS:n tieto on kerätty julkaisujen Venäjää ja Eurooppaa käsittelevistä osioista. Tiedot on otettu uusimmasta julkaisusta tietojen saatavuuden puitteissa, jolloin käytetty tieto on mahdollisimman tarkkaa. Esimerkiksi vuoden 2000 tietoja ei ole otettu vuoden 2000 julkaisun tiedoista (arviosta), vaan tiedot on otettu vuoden 2002 julkaisusta, jossa mahdolliset virheet on korjattu. Taulukoissa käytetyt indikaattorit ovat:

- *Def bdt: US\$*
- *Active*
- *Reserve.*